

STRATÉGIA, IDENTITÁS ÉS NYELVI HATÁSOK

STRATEGY, IDENTITY
AND LINGUISTIC EFFECTS

NAGY MILADA
SÁRINGER JÁNOS
(szerk.)

APOSZTRÓF

Stratégia, identitás és nyelvi hatások

Tanulmánygyűjtemény

Szerkesztette:

NAGY MILADA

SÁRINGER JÁNOS

© szerkesztők

© szerzők

Szakmai lektorok:

Dr. Bocz Zsuzsanna

Dr. Kiss Katalin

Dr. Lakatos-Báldy Zsuzsanna

Dr. Malaczkov Szilvia

Dr. habil. Marosán Péter Bence

Dr. Válóczy Marianna

Műszaki szerkesztés: Nagy és Heteyi Kft.

A borító © Bayu Saputra, Dreamstime.com fényképe felhasználásával készült.

www.aposztrof.hu

ISBN ISBN 978-963-625-063-8

Kiadja: © Aposztróf Kiadó, 2024

Nagy és Heteyi Kft.

www.aposztrof.hu

NAGY MILADA – SÁRINGER JÁNOS
(szerk.)

**STRATÉGIA, IDENTITÁS
ÉS NYELVI HATÁSOK**

Tanulmánygyűjtemény

**STRATEGY, IDENTITY
AND LINGUISTIC EFFECTS**

Collection of studies

Aposztróf, Budapest, 2024

TARTALOM

<i>ELŐSZÓ</i>	7
<i>A MAGYAR KONZULI TEVÉKENYSÉG ÁTALAKULÁSA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN</i> Kovács-Gergely Marianna	9
<i>A VIDÉKI TERÜLETEK KULTURÁLIS ÉS GAZDASÁGI FEJLŐDÉSÉNEK ELŐSEGÍTÉSE A VIDÉKI EURÓPA ÉV KEZDEMÉNYEZÉSÉVEL</i> Borboly Csaba	23
<i>BUDAPEST VÁROSDIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉGE A KÖZVETLEN EU-S FORRÁSOK MEGSZERZÉSE ÉRDEKÉBEN – AVAGY MILYEN ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉSI CSATORNÁK ÁLLNAK A MAGYARORSZÁGI HELYI ÖNKORMÁNYZATOK RENDELKEZÉSÉRE AZ UNIÓS TÉRBEN?</i> Brucker Balázs	32
<i>BÁRÓ OROSDY FÜLÖPNÉ, „AZ UTAZÓ BÁRÓNŐ”. EGY POLITIKUSI PÁLYA NÉHÁNY KÜLPOLITIKAI ASPEKTUSA</i> Engelberth István	50
<i>GEORGIA: ÚTON AZ EURÓPAI UNIÓ FELÉ?</i> Boda Kristóf	66
<i>ÖNKORMÁNYZATI DIPLOMÁCIA A NEMZETKÖZI TÉRBEN. EGY KEZDŐDŐ KUTATÁS ELSŐ LÉPÉSEI</i> Brucker Balázs Horeczki Réka	83
<i>TRANSFORMATIONS OF JEWISH IDENTITY IN THE 20TH CENTURY</i> Monika Adamická	95

<i>JEWRY AND ITS IMPRINTS IN NITRA URBAN SPACE AS A DISTINCTIVE REPRESENTATION OF REGIONAL CULTURE</i>	
Lenka Štvrtecká	109
<i>THE ASPECT OF CENTRAL EUROPEAN UNITY AND DIVERSITY</i>	
Ján Gallik	122
<i>THE HABITUS OF THE MINORITY AUTHOR. “SPIRITUAL TRAJECTORIES” OF A. TŐZSÉR</i>	
Zuzana Vargová	141
<i>MENNYIRE ISMERIK A GAZDASÁGI TANULMÁNYOKAT FOLYTATÓ FIATALOK A GAZDASÁGI SZAKKIFEJEZÉSEKET? EGY A BGE PSZK HALLGATÓI KÖRÉBEN VÉGZETT KUTATÁS ELSŐ EREDMÉNYEI</i>	
Csányi Eszter, Kövér Péter, Virágh Árpád	156
<i>A CAMÕES-BGE EGYÜTTMŰKÖDÉS: EGY KIVÁLÓ PÉLDAÉRTÉKŰ KEZDEMÉNYEZÉS A PORTUGÁL NYELV ÉS KULTÚRA TERJESZTÉSÉRE MAGYARORSZÁGON</i>	
Lakatos-Báldy Zsuzsanna	168
<i>A MÉG TÖBB SZÉPSÉGTŐL EURÓPA FŰSZERÉIG: BUDAPEST ÉS MAGYARORSZÁG TURISZTIKAI SZLOGENJEI AZ EU-S CSATLAKOZÁSTÓL NAPJAINKIG</i>	
Papp-Váry Árpád Ferenc	181

ELŐSZÓ

Jelen kötetünk a Budapesti Gazdasági Egyetemen (BGE) Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, a BGE Közép-Európa Regionális Kutatócsoportja és a BGE Pénzügyi és Számviteli Karának szervezésében 2024. június 19–20-án megtartott nemzetközi konferencia előadásaiból született tanulmányokból nyújt válogatást.

Stratégia, identitás és nyelvi hatások a kötet címe, amelyben megtalálhatóak külpolitikai, diplomáciatörténeti és kulturális témájú tanulmányok. Diplomáciatörténet témakörben olvashatunk a magyar konzuli szolgálat második világháború utáni változásairól. Betekintést nyerhetünk báró Orosdy Fülöpné két világháború közötti közéleti tevékenységébe és nemzetközi kapcsolataiba. Budapest városdiplomáciai tevékenységéről írt dolgozat kitér a főváros és a központi kormányzat közötti viszonyrendszerre, az önkormányzatok lehetőségeire az Európai Unióban. Az önkormányzati diplomáciáról készült másik tanulmány a városdiplomácia lehetőségeit veszi számba. Az Európai Év kezdeményezéséről szóló tanulmány a kulturális politikák előmozdítására összpontosít a vidéki területeken, valamint arra, hogyan lehet a fejlesztési és kohéziós stratégiákat összekapcsolni a helyi közösségek kulturális értékeivel. Betekintést nyer az olvasó a portugál nyelv oktatása és a kulturális diplomácia összefüggéseibe a Budapesti Gazdasági Egyetem példáján keresztül. A 2024-ben tartott európai parlamenti választások eredményeit elemzi az EP-választások 2024 – az eredmények mérlege című esszé. Ugyancsak aktuális témát dolgozott fel a Georgia európai uniós csatlakozásának lehetőségeit elemző szerző. Budapest és Magyarország turisztikai szlogenjei az EU-s csatlakozástól napjainkig című tanulmányban képet kapunk arról, hogy milyen turisztikai szlogenekkel próbálkozott Magyarország, illetve a főváros az EU-s csatlakozást megelőző időszakról napjainkig. A közép-európai identitás és a jelenleg zajló európai konfliktusok összefüggéseiről olvashatunk az angol nyelvű tanulmányban. Ugyancsak angol nyelven tette közzé a szerző az irodalmi periféria, regionalizmus és identitás problematikáját. Az olvasó betekintést kap a zsidóság kulturális hatásairól Nyitra város kapcsán, illetve a

nyelvi hatások témakörben olvashatunk a gazdasági szakszavak és „szleng” kifejezések használatáról.

Bízunk abban, hogy az érdeklődő olvasó ugyanolyan kedvvel „szemezget” eme „tálból”, mint ahogyan mi bocsájtjuk a kötetet a tisztelt Olvasók elé.

A szerkesztők

A MAGYAR KONZULI TEVÉKENYSÉG ÁTALAKULÁSA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Kovács-Gergely Marianna

Károli Gáspár Református Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, gergely.mari@gmail.com

ABSZTRAKT

Kutatásom célja a magyar konzuli szolgálat tevékenységének vizsgálata a második világháborút követő időszakban. A konzuli igazgatás elemzését egyrészt történeti kontextusban vizsgálom, így az 1945 utáni magyar külügyi igazgatás részeként, másrészt a diplomáciai szervezet egyik ágaként értelmezem. A kutatásom és egyben a dolgozatom fókuszja az 1945 utáni kontinuitás és diszkontinuitás problematikája a konzuli szolgálat elemzésével. A magyar külpolitikában 1945 után bekövetkezett változásokat a külügyi szolgálat szervezeti struktúrája is követte. Az 1945 utáni külügyi szervezetben marginális helyzetbe került a konzuli munka, majd az 1950-es évek első felétől ismét nagyobb figyelmet kapott a szolgálat és ezzel együtt több változáson is átesett. Hogyan változott a konzuli szolgálat 1945 után? Volt-e kontinuitás a konzuli szolgálat 1945 előtti és utáni feladataiban és szervezeti struktúrájában? Tanulmányomban ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat.

Kulcsszavak: magyar külügyi igazgatás, magyar konzuli igazgatás, konzuli feladatok

ABSTRACT

This paper aims to examine the functions of the Hungarian consular service in the post-WWII period. Consular functions will be analysed in their historical context, that is, as part of the Hungarian foreign affairs administration after 1945 and interpreted as one branch of

the foreign service. By analysing the consular service, the goal of my research and this paper is to explore the question of continuity and discontinuity in the consular functions. The institutional structure of the foreign administration reflected the changes taking place in the Hungarian foreign policy after 1945. The consular service was marginalised within the foreign service after 1945, but from the first half of the 1950s, the institution received more attention when the service had undergone several changes. How did consular activities change after 1945? What were the elements of continuity, if any, in the functions and structure of the consular service before and after 1945? This paper seeks to answer these questions.

Keywords: Hungarian foreign administration, Hungarian consular administration, consular functions

KONZULI IGAZGATÁS ÉS TEVÉKENYSÉG AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIÁBAN

A konzuli szolgálat eredete az ókori görög városállamok idejére nyúlik vissza, kialakulása pedig a kereskedelmi kapcsolatokkal függött össze. Önálló magyar konzuli igazgatásról csak az első világháború után, az önálló magyar külügyi igazgatás megszervezését követően beszélhetünk. Indokolt azonban elemzésünket az Osztrák–Magyar Monarchia külügyi igazgatásának rövid bemutatásával kezdenünk, hiszen az 1918-ban megalakult önálló magyar külügyi igazgatás alapszerkezetét innen vette át.

A nemzetközi tendenciáknak is megfelelő hármas tagoltság az Osztrák–Magyar Monarchia külügyi szolgálatában a 19. század második felére alakult ki. A központi ág, azaz a külügyminisztérium irányítása alatt álló a diplomáciai ág mellé csatlakozott 1859 után a konzulátusi hálózat is. Mint az állami közigazgatás integráns része, a következő évtizedekben fokozatosan kialakultak a konzuli intézményrendszer egységes szervezeti és működési elvei, illetve gyakorlata (Szabó, 2022). A diplomáciai és a konzuli szervezet és gyakorlat azonban még sokáig szigorúan elkülönült egymástól a külügyi igazga-

táson belül és a két ág közötti átjárhatóság sem valósult meg – hasonlóan más országokhoz – az első világháborúig.

A konzulátusi hálózat a külügyi igazgatásba történt szervezeti betagozódását követően is megőrizte addigi kereskedelmi funkcióit és fő feladatköre a Monarchia kereskedelmi kapcsolatainak külhoni képviselése, valamint a kereskedelemfejlesztés lett. A szolgálat ügykörei azonban jelentősen bővültek a század második felére. A kereskedelmi funkciók ellátásán túl a konzulok hatáskörébe tartozott a külföldön tartózkodó állampolgároknak nyújtandó jogsegély, illetve konzuli védelem, valamint különböző hatósági jogkörök: közjegyzői és anyakönyvvezetői feladatok, hagyatéki ügyintézés, útlevelügyek és vízumkiadás (Hargitai, 2205; Szabó, 2022). A század végére egyre intenzívebbé váló nemzetközi kereskedelem és az élénkülő kivándorlás jelentősen megnövelte a konzuli szolgálat feladatait, amelyek a gazdasági és kereskedelmi jártasság mellett immár átfogó szakmai tudást és jogi képzettséget is igényeltek. Mindezt a leendő konzuli hivatalnokok az 1898-ban megreformált Császári és Királyi Konzuli Akadémián sajátíthatták el, ahol széleskörű gazdasági, politikai és történelmi jártasságot szerezhettek és a szakigazgatási ágazatokhoz kapcsolódó eljárásokkal, valamint az alkalmazott joganyaggal is megismerkedhettek (Káposzta, 1999; Szabó 2022).

A konzuli tevékenység a 20. század elejére, bár a diplomáciai kartól továbbra is szigorúan elkülönült, mégis számottevő szakmai tudást igénylő, egységes gyakorlattal és szervezeti rendszerrel bíró hivatássá vált, amelynek alapvetően továbbra is a külkereskedelmi feladatok álltak a fókuszában, ám a közigazgatási funkciók, a külföldi állampolgárok konzuli védelmének ellátása fokozatosan egyre nagyobb teret nyert mindennapi munkájukban.

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR KONZULI SZOLGÁLAT LÉTREJÖTTE, FELÉPÍTÉSE ÉS FELADATAI A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

Az első világháborút követően megszülető, immár önálló magyar külügyi szolgálat alapjait az 1918. évi V. néptörvény rakta le, mely nem csupán a külügyi igazgatás szervezeti struktúráját, de annak alapve-

tő feladatait, céljait is röviden meghatározta. Felépítését tekintve a külügyi intézményrendszer követte az Osztrák–Magyar Monarchiából már jól ismert hármas tagozódást: a külügyminisztérium irányítása alatt működtek a diplomáciai képviseletek, valamint a konzuli hivatalok. Szintén a korábbi gyakorlatnak megfelelően a törvény ekkor még párhuzamos szervezetként kezelte a diplomáciai és a konzuli intézményt, utóbbinak pedig két fő alapegységét határozta meg: a valóságos és a tiszteletbeli konzuli hivatalokat (Bába, 2016). Bár néhány nyugat-európai ország, illetve az Amerikai Egyesült Államok esetében a két világháború között már megindult a külügyi igazgatás belső egységesítése és lehetségessé vált a két ág közötti átjárhatóság, Magyarországon tekintetében – noha törekvések voltak erre – a szervezeti szintű egységesítés ekkor még nem valósult meg (Hargitai, 2005).

A diplomáciai és konzuli szolgálat azonban nem csupán szervezeti szinten, de feladataiban is elkülönült. A néptörvény szerint a konzuli szolgálat legfontosabb feladata, hogy *„külföldi területükben főleg a hazai közgazdaság érdekeit szolgálják”*¹. Tehát az ország külkereskedelmi kapcsolatainak fejlesztése továbbra is kiemelt funkciója volt a konzuloknak és ezt a gazdasági-kereskedelmi jellegét a szolgálat – a közigazgatási jelleg folyamatos erősödése mellett – a két világháború közötti időszakban végig megőrizte (Bába, 2016; Pritz, 1994).

Ez egyrészt a nemzetközi színtér háborút követő átrendeződésével, illetve az ország szűkös anyagi helyzetével magyarázható, hiszen ebben az új helyzetben az ország külgazdasági kapcsolatainak megerősítése kiemelt szerephez jutott. Másrészt miután a néptörvény lehetővé tette a közös külügyi szolgálat magyar állampolgárainak alkalmazását, a magyar Külügyminisztérium nagyban támaszkodott az Osztrák–Magyar Monarchia külügyi apparátusában szolgált magyar állampolgárokra a szolgálat kiépítése során. Ez különösen fontos tényező volt a konzuli szolgálat tekintetében, hiszen a konzuli kar tagjai között jóval több magyar állampolgár volt, mint a diplomáciai karban (Bába, 2016; Hargitai 2005; Pritz, 2005). A személyi állomány mellett a szabályozás és a működési elvek vonatkozásában is átkerültek a jól

1 1918. évi V. néptörvény az önálló magyar külügyi igazgatásról. Corpus Juris Hungarici <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91800205.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38> (Belépés: 2024. 09. 11.)

bevált gyakorlatok, így a gazdaságdiplomáciai munka, illetve a gazdasági szempontok erőteljes érvényesülése a külszolgálat gyakorlatában (Bába, 2016). A konzuli kar pedig mind képzettsége, mind tapasztalata alapján alkalmas volt az ország kereskedelmi kapcsolatainak hatékony építésére, illetve fejlesztésére.

A külgazdasági szempontok érvényesülését jelzi a külügyi munkában, hogy az ország nagy számú konzulátussal és tiszteletbeli konzulátussal rendelkezett ebben az időszakban. A külképviseleti hálózat kiépítése során a magyar királyi konzulátusok száma 5-ről 21-re, a tiszteletbeli konzulátusoké pedig 5-ről 58-ra nőtt 1921 és 1941 között (Sáringer, 2004). Bár néhány kivételtől eltekintve ekkor még nem jellemző a konzuli tisztviselők diplomáciai karba történő átsorolása, a gyakorlatban folyamatosan közeledett egymáshoz a két intézményrendszer. Számos konzuli tisztviselőt helyeztek diplomáciai képviselőkre, egy 1921-es törvényjavaslat szerint pedig a diplomáciai képviselők megbízhatóak lettek volna konzuli jogkörrel, míg szükség esetén a konzuli kirendeltség vezetője megbízható lett volna diplomáciai feladatok ellátásával. (Pritz, 2005. 34–37.) Ez a javaslat akkor ugyan nem vált törvénné, mégis jelzi a szervezeti és funkcióbeli egységesítés felé mutató tendenciákat (Hargitai, 2005, Pritz 1994; 2005).

A KONZULI IGAZGATÁS ÚJJÁSZERVEZÉSE ÉS ÁTSZERVEZÉSE 1945 ÉS 1951 KÖZÖTT

A második világháborút követő években a magyar konzuli szolgálat mind szervezeti felépítésében, mind feladataiban jelentős változáson esett át. A külügyi szolgálatnak több nehézséggel is kellett szembenéznie: a háború miatt az ország diplomáciai kapcsolatai nagyrészt megszakadtak, a békeszerződés aláírásáig pedig nemzetközi tevékenységét a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEK) felügyelte és korlátozta. A külügyi munka fókuszában ezért 1947-ig a békeszerződés előkészítése állt, amelyhez nagy szükség volt a háború előtti külügyi apparátus szakmai tapasztalataira és tudására, így az újjászervezés jobbára az ő segítségükkel történt meg. Kezdetben alig 40 emberrel dolgozott a tárca, de 1947-re a létszám már elérte a háborút megelő-

ző szintet. A minisztérium azonban így is jelentős létszám-, és szakemberhiánnyal küzdött, amit a diplomaták 1948–1949-ig tartó, több hullámban lezajlott önkéntes vagy kényszerű távozása csak tovább súlyosbított (Baráth-Gecsényi, 2016; Győri Szabó, 2011; Sáringer, 2013).

Az újjászervezés vizsgálatakor nem hagyható figyelmen kívül a tény, hogy a külügyi szervezet a békeszerződés okozta csalódottság, illetve a külpolitikai mozgástér fokozatos beszűkülése következtében súlyát és presztízsét veszített intézménnyé vált az államapparátuson belül. A kommunista hatalomátvételt követően a kizárólagos szovjetbarát külpolitikai orientáció mellett érdemi külpolitikára nem volt lehetőség és bár a külügyminisztériumnak lényeges szerepe volt a külpolitikai döntéshozatalban, a legtöbb kérdés a pártközi értekezleteken dőlt el. Mindez természetesen a konzuli szolgálatot is jelentős mértékben érintette. A konzuli munka és konzuli külképviseleti hálózat újjászervezése csak lassan indult el 1945 után, hiszen a külügyi munka fókuszában eleinte elsősorban a békeszerződés előkészítése és a külügyminisztérium újjászervezése állt (Baráth-Gecsényi, 2016; Győri Szabó, 2011; Sáringer, 2013).

A külügyminisztériumon belül 1945 végén a konzuli feladatok három különböző szervezeti egység között oszlottak el, melyeket a Jogi Alcsoport koordinált: a Jogi Csoport, a Konzuli Igazgatási Osztály, valamint a Külföldi Magyarok Ügyeit Intéző Osztály. Bár a szervezeti felépítés és az ügykörök elosztása többször változott a következő években, egy dolog mindvégig megmaradt: a konzuli hatáskörbe tartozó ügyeket alapvetően több szervezeti egység kezelte és volt olyan időszak, amikor külön konzuli csoport nem is létezett, mert egybeolvadt a nemzetközi jogi kérdésekkel foglalkozó Jogi Osztállyal. Ez csak az 1949–1950 folyamán előkészített területi és funkcionális elven történt átszervezés alkalmával változott meg, amikor létrejött a konzuli ügyeket koordináló Jogi-Konzuli Osztály, amelynek feladatkörében vegyesen szerepeltek a nemzetközi jogi és konzuli ügyek, ami pedig közigazgatási és közjegyzői feladatköröket, illetve a jogsegély nyújtásával kapcsolatos ügyeket jelentette elsősorban (Sáringer, 2013).

Áttekintve az 1945 és 1951 között lezajlott átszervezéseket, a konzuli munka vonatkozásában két fontos jellemzőt emelhetünk ki:

a gazdasági és kereskedelmi funkció teljesen eltűnt a konzuli munka spektrumáról és 1945 után a konzuli intézmény és a külkereskedelem kettévált (Ustor, 1968; Borvendég, 2021). Másrészt a konzuli munka érzékelhetően a perifériára szorult a külügyi szolgálaton belül. Ennek oka egyrészt a korábban szignifikáns külkereskedelmi funkció átrendeződése, másrészt viszont a külpolitikai mozgástér beszűkülése, illetve az utazási lehetőségek korlátozása következtében nem kapott nagy hangsúlyt a külföldön tartózkodó magyar állampolgárok jogi vagy gazdasági érdekvédelme (Hargitai, 2005). A konzuli munka marginális helyzetét a külképviseleti hálózat átrendeződése is tükrözte: míg 1940-ben az ország 20 követsége mellett, 21 konzulátus és 56 tiszteletbeli konzulátus működött, addig 1949-re a folyamatos bezárásokat, illetve átszervezéseket követően főkonzulátus csupán New York-ban és Pozsonyban, konzuli hivatal pedig Isztambulban², Párizsban és Kolozsvárott³ működött.⁴ A tiszteletbeli konzulátusi hálózat újjászervezése megindult ugyan 1945 után, a külügyminisztérium azonban 1950-ben mégis megszüntette az intézményt⁵ és egészen 1987-ig nem is állította azt vissza. Ez a fordulat már az új bel- és külpolitikai helyzetet tükrözte, hiszen a szovjet külügyi struktúrában nem alkalmazták a tiszteletbeli konzuli intézményt (Bába, 2016; Pintér, 2020; Sáringér 2013).

Bár a külkereskedelmi ügyek kikerültek a konzulok hatásköréből, megerősödött viszont a konzuli feladatok közigazgatási jellege. A konzuli hivatal szerepe, mint az állam külföldön lévő közigazgatási hatósága, megkívánta mind a nemzetközi, mind pedig a hazai jog, illetve eljárásrend széleskörű ismeretét (Nyusztay, 2011; Ustor, 1968). Az alkalmazott joganyagot pedig nem csupán a különböző nemzetközi egyezmények, illetve kétoldalú konzuli szerződések, hanem a hazai jogszabályok és rendeletek egyaránt tartalmazták. Ez pedig

2 Bár a főkonzulátus elnevezést használták, ez valójában konzuli hivatal volt, élén hivatalvezetővel, aki az ankarai nagykövetség beosztottja volt.

3 A Kolozsvárott működő konzuli hivatal elnevezése útlevelekirendeltség volt, 1955-ig működött.

4 MNLOL-XIX-J-1-k 1945-64 Küm. Vegyes Admin. (2.d.) Magyarország és a népi demokráciák konzuláris viszonyai. Keltezés: 1949. június 16.

5 A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. évi 8. számú törvényerejű rendelete a tiszteletbeli konzuli megbízatások megszüntetéséről.

nem csupán a konzuli munkához szükséges szakmai ismereteket alakította át, de előtérbe került a szolgálat egyik hiányossága: ennek az elszórt joganyagnak a hivatalos összegyűjtése. Többek között ezt a feladatot tűzte ki maga elé az átszervezett külügyminisztérium Konzuli-Jogi Osztálya az 1950-es évek elején.

A KONZULI SZOLGÁLAT HELYE ÉS SZEREPE A KÜLÜGYI MUNKÁBAN 1952 ÉS 1958 KÖZÖTT

Az 1950-es évek elején már a korábbinál nagyobb figyelem jutott a konzuli szolgálatra. Az újonnan megszervezett Konzuli-Jogi Osztályon Pulay Gábor⁶ vezetésével megindult a szolgálat átfogóbb revíziója. A külügyi munka fő vonalait ekkor leginkább a hidegháborús retorika és az állandósult konfrontáció határozta meg, Kállai Gyula külügyminiszter 1949-ben a diplomáciai munkát, mint politikai tevékenység és frontszolgálat jellemezte (Győri Szabó, 2011). Ez a felfogás motiválta a konzuli szolgálatot érintő változásokat is, ami tartalmi szempontból is szemléletváltást jelentett a konzuli munkával szemben támasztott elvárásokat illetően. Pulay Gábor a külképviseleteken végzett konzuli munka ellenőrzése során tapasztalt hiányosságokat összefoglalva⁷ az egyik legfontosabb problémaként azt fogalmazta meg, hogy a követségek „*a politikai és konzuli munkát külön kezelik*”, nem ismerik fel a konzuli munkában rejlő politikai elemeket, nevezetesen, a személyes kapcsolatépítés lehetőségét úgy a fogadó ország állampolgáraival, mint a külföldön élő magyar állampolgárokkal. A személyes kapcsolat alkalmat nyújtott a konzulok számára politikai jellegű kérdéseket is érintő tapasztalatgyűjtésre, ezért a munka mi-

6 Pulay Gábor (1917–?) a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett jogi és államtudományi abszolutóriumot (1943), 1942-ben került a külügyminisztériumba, mint kulturális előadó. 1945-től miniszteri titkár, 1948-tól pedig miniszteri tanácsos. Eleinte sajtóügyekkel foglalkozott, majd 1947 és 1950 között a londoni nagykövetségen dolgozott, 1949-ben néhány hónapig, mint ideiglenes ügyvivő. 1950-ben berendelték, ekkor vette át a Konzuli-Jogi Osztály vezetését, 1953-ban távozott a minisztériumból.

7 MNL-OL-XIX-J-1-k 1945-64 Küm. Vegyes Admin. (148.d.) Konzuli munka a külképviseleteken. Keltezés: 1952. március 19.

nősége és gyorsasága, valamint a konzul személye és felkészültsége is nagyobb figyelmet kapott.

A Külügyi Kollégium ülésein is többször napirendre került a külképviseleteken végzett konzuli munka. A berlini követség ellenőrzéséről szóló jelentést⁸ 1952. december 15-én tárgyalta a Kollégium. A személyes kapcsolatépítésben rejlő lehetőségek előtérbe kerülését jelzi Berei Andor⁹ azon meglátása, miszerint a konzuli munka a „*követségi munka legelőbb része*”, mely egyre nagyobb átfedést mutatott a diplomáciai munkával. A konzuli beosztás egyre gyakrabban jelentette a külszolgálat egyik első lépését, mely során fontos tapasztalatot szerezhettek a fiatal diplomaták és a szolgálati út rotációja során ugyanaz a személy akár felváltva kerülhetett diplomáciai és konzuli beosztásba (Ustor, 1968).

Az élénkülő enyhülési folyamat az 1950-es évek közepétől a nemzetközi idegenforgalom növekedésében is megmutatkozott, ami gyarapodó feladatokat rótt a konzuli szolgálatra. Több új konzulátus felállítása is felmerült ekkor, így Ausztriában (Graz), Ausztráliában, Jugoszláviában, Kanadában és több dél-amerikai országban¹⁰ tárgyalta a Külügyi Kollégium a külképviseletek felállításának lehetőségét, útját.¹¹ Ezek a kezdeményezések az 1956-os forradalmat követően egy időre lekerültek a napirendről ám továbbra is hangsúlyos maradt a személyes kapcsolatépítés, illetve a „politikai munka” és kiemelt feladatként jelent meg a menekültekkel való kapcsolatfelvétel, illetve konzuli ügyeik kezelése. Horváth Imre külügyminiszter a disszidensek

8 MNLOL-XIX-J-1-o 1952.12.15.-4 Küm. Kollégium (2.d.) Beszámoló a bratislavai főkonzulátus és a berlini misszió ellenőrzéséről. Keltezés: 1952. december 15.

9 Berei Andor (1900–1979) 1919-től a KMP tagja, 1922-ben a fogolycsere akcióval került a Szovjetunióba, ahol a Nemzetközi Lenin Iskolában dogozott, 1934-től pedig a belgiumi kommunista mozgalom vezetőjeként tevékenykedett. A háborút követően tért vissza Magyarországra, 1947-től az Országos Tervhivatal vezetője, 1948-tól pedig a Külügyminisztérium államtitkára, majd a külügyminiszter első helyettese lett. 1957-től az Akadémia Kiadó, 1962-től pedig a Kossuth Könyvkiadó igazgatója.

10 Itt követségek felállításáról volt szó Argentínában, Brazíliában, Chilében és Mexikóban, és ezekhez a külképviseletekhez kapcsolták volna a többi országot kisebb követségek vagy konzulátusok útján.

11 MNLOL-XIX-J-1-o-1956.05.10.-1 Küm Kollégium (4.d.) Előterjesztés új konzulátusok felállítására. Keltezés: 1956. május 10.

konzuli ügyeit érintő tájékoztatóban¹² kiemelte, hogy abban az esetben, amikor „*illegális módon külföldre távozott magyar állampolgárok*” fordulnak a külképviselethez valamilyen konzuli ügyben, a személyes találkozót mindenképpen használják fel arra, hogy az illető személyről információt megszerezzenek és csak abban az esetben nyújtsanak a konzulok számukra segítséget, ha az illető „*ellenséges volta nem nyilvánvaló*” vagy ha a kapcsolatfelvétel „*a politikai munka szempontjából még egyenesen hasznos is lehet.*”

A KONZULI SZOLGÁLAT TÉNYLEGES ÚJJÁSZERVEZÉSE 1958 UTÁN

Az 1956-os forradalmat követően a külügyminisztérium folyamatosan törekedett a nemzetközi izoláltságból való kitörésre, de erre igazán csak az 1960-as évek első felétől nyílt lehetőség. A nemzetközi kapcsolatépítés ekkor elsősorban a semleges, illetve a fejlődő országok irányában indult meg, melynek eredményeképpen 1959 után több latin-amerikai és fekete-afrikai országgal létesített diplomáciai kapcsolatot Magyarország (Győri Szabó, 2011). A nemzetközi elszigeteltségből való kitörés mellett a másik fontos külpolitikai cél a külföldi magyarokkal való kapcsolattartás élénkítése volt: ez 1957 közepéig a forradalom leverését követően külföldre menekültek hazatérésének elősegítését jelentette, ezután viszont a konszolidáció látszatának erősítése érdekében a Magyarország iránti lojális emigránsok számának növelése került a menekültpolitika fókuszába (Baráth, 2022; Szabó, 2007).

A baráti magatartást tanúsítók hazalátogatásában rejlő politikai lehetőséget felismerve az MSZMP PB 1960. október 18-i határozatában bevezette az ún. konzuli útlevelet, amely jelentősen megkönnyítette és felgyorsította az útlevél-, és vízumkérelmek elbírálását. A határozat szerint ugyanis korlátozás nélkül engedélyezték az 1945 előtt gazdasági vagy politikai okokból külföldre távozott személyek beutazását, míg akik 1945 és 1956 között hagyták el az országot továbbra is egyéni elbírálás alá estek. A határozat végrehajtása érdekében a külképví-

12 MNLOL-XIX-J-1-j 1945-64 Küm Vegyes TÜK sz.n. (339.d.) Disszidensek konzuli ügyeinek kezelése. Keltezés: 1957. június 25.

seleteknek nyilvántartást kellett vezetniük ez utóbbi kategóriába eső és ezáltal ellenségesnek minősített magyar állampolgárokról (Baráth, 2022; Szabó 2007).

Mindez természetesen folyamatosan növekvő terhet rótt a konzuli szolgálatra, hiszen mind a vízumkiadás, mind az ügyiratforgalom a többszörösére nőtt. A túlterheltség csökkentése érdekében időszerűvé vált a személyi feltételek javítása mellett a konzuli munka átfogó racionalizálása is. Nagy Lajos¹³ konzul feljegyzésében¹⁴ a problémák egyik forrását az irányítás szétagoltságában látta. A külügyminisztériumon belül ekkor három szervezeti egység foglalkozott konzuli ügyekkel (a Nemzetközi Jogi és Konzul Osztály, az Útlevelosztály és a Külföldi Magyarok Referatúrája) és mindhárom egy személynek, a külképviselet konzuljának (vagy beosztottnak) adott utasításokat, így több esetben azonos ügyek párhuzamosan futottak az osztályok között. Kiemelte ezen kívül, hogy a konzuli beosztottak képzésére is több időt és nagyobb hangsúlyt kell fektetni annak érdekében, hogy a külszolgálatra kiválasztott személyek megfelelő tapasztalattal és képzettséggel rendelkezzenek fő feladatuk „*a külföldi magyar állampolgárok körében végzett elmélyültebb munkára*”. Feljegyzésében javaslatot tett a konzuli munka minisztériumon belüli összehangolására: a konzuli ügyeket egy osztály alá javasolta szervezni, melynek felelőségébe tartozna a külképviseletek konzuli beosztottjainak képzése is. Indítványozta emellett egy konzuli szakmai minimum összeállítását, amelyből a konzuli beosztásba kerülőknek vizsgát kell tenniük, illetve egy konzuli kézikönyv összeállítását is.

Ezen javaslatok nagy része az 1960-as évek első felében megvalósult: a konzuli ügyköröket egy központi és önálló szerv alá, a külügyminiszterhelyettes közvetlen irányítása alatt működő Konzuli, Útlevel és Vízumügyek Főosztálya alá szervezték. Bevezették a

13 Nagy Lajos (1919–1985) a Kazanyi Egyetemen szerzett jogi végzettséget, egyetemi tanulmányai után a BM Titkárságán helyezkedett el majd 1960 és 1968 között szigorúan titkos állományú állambiztonsági tiszt. Ebben az időszakban lett először a Külügyminisztérium Konzuli Osztályának előadója, majd a Protokoll Osztály helyettes vezetője (1962-ig). Bővebben ld. Baráth – Gecsényi, 2016. 228–229.

14 MNLOL-XIX-J-1-j 1945-64 Küm Vegyes TÜK sz.n. 40.d. Feljegyzés a konzuli szolgálathoz felmerült problémákról. Keltezése: 1960. június 22.

konzuli tisztviselők rendszeres szakmai továbbképzését, illetve kötelezővé tették az ún. konzuli szakminimum vizsga letételét. Összeállították emellett a Konzuli Kézikönyvet, amely a konzuli munka részletesebb, a hatályos hazai jogszabályoknak és rendeleteknek megfelelő eljárásrendjének kidolgozását jelentette. Ennek a munkának a keretében 1960 és 1966 között hét, a konzuli munka különböző területeit érintő konzuli utasítás született, amelyek aztán folyamatos egyeztetések és tapasztalatcsere révén nyerték el végleges formájukat az 1966-ban kiadott Konzuli Kézikönyv I. formájában. (Madarász, 2020. 265–279.)

ÖSSZEGRZÉS

A konzuli intézmény a 19. század folyamán integrálódott az Osztrák–Magyar Monarchia külügyi igazgatásába. Bár alapvetően ekkor még kereskedelmi funkciókat ellátó intézményrendszer volt, az állami közigazgatás szervezeti rendszerének részeként tevékenységébe több hatósági jogkör is tartozott. A két világháború közötti időszakban a szolgálat közigazgatási jellege fokozatosan erősödött, de továbbra is jelentős a konzulátusi hálózat külgazdasági kapcsolatokban betöltött szerepe. A második világháborút követő évtizedek meghatározó változásokat jelentettek a konzuli intézmény történetében: 1945 után a kereskedelmi funkció teljesen eltűnt a konzulok hatásköréből, a konzuli feladatok pedig alapvetően marginális szerepet töltek be a külügyi munkán belül. Az 1950-es évek első felében érzékelhető ebben némi változás, ekkor a szolgálatra irányuló növekvő figyelmet a konzuli tevékenység jellegéből fakadó személyes kapcsolatépítésben rejlő lehetőségek motiválták. Az 1960-as évek első felére a konzuli munka előterébe egyre inkább a külföldön élő magyar állampolgárok érdekvédelmi ügyei kerültek, mindez viszont megfelelő szakértelmet és szakmai felkészültséget igényelt. Ennek jegyében indult meg a konzuli munka nemzetközi tapasztalatokat is szem előtt tartó belső szabályozása és bár a politikai alkalmasság még sokáig döntő szempont, a konzuli szolgálat fokozatos szakszerűsödése, érdekvédelmi jellegének erősödése jellemző.

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
XIX-J-1-k Külügyminisztérium, TÜK iratok, 1945–1995
XIX-J-1-j Külügyminisztérium, Általános iratok, 1945–1995
XIX-J-1-o Külügyminisztérium, Kollégium, 1949–1972
XIX-J-1-w Külügyminisztérium, Humánpolitikai Főosztály, 1862–1968

IRODALOMJEGYZÉK

- Bába Iván et al. (2016): *A magyar külügyi igazgatás alapjai*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Baráth Magdolna (2022). A Kádár-kormány menekültpolitikája. In: Kecskés D. Gusztáv – Scheibner Tamás (szerk.), *Egy világra szóló történet. Az 1956-os magyar menekültválság kézikönyve* (pp. 135-144). Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet.
- Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos (szerk.) (2015): *Főkonzulok, követek és nagykövetek 1945–1990*. Budapest, MTA BTKK, Császári és királyi Külügyi Szolgálat Évkönyve (CSKKÉK, 1914) Budapest: Franklin.
- Berridge G. R. (2010): *Diplomacy: Theory and Practice*. Fourth Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Borvendég Zsuzsanna (2021): Fordulat nélkül. A külkereskedelem szovjetizálása, 1944–1949. In: Horváth-Lugossy Gábor – Vizi László Tamás (szerk.), *A Magyarságkutató Intézet Évkönyve 2020*. Budapest: Magyarságkutató Intézet.
- Englert György (2010): A Külügyi Kollégium 1949–1951. In: Gergely Jenő (szerk.) *Vázlatok két évszázad magyar történetéből*. ELTE TDI Új-és Jelenkori Magyar Történeti Program, Budapest, 2010. 223–238.
- Győri Szabó Róbert (2011): *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*. Budapest, Helikon Kiadó.

- Hargitai József (2011): A konzuli diplomácia. In: Dr. Nyusztay László (szerk.), *Szakdiplomáciai Tanulmányok*. 35–60.
- Hargitai József (2005): *A Diplomáciai és Konzuli Kapcsolatok Joga*. Budapest: Aula Kiadó.
- Ivánfi Miklós (szerk.) (2020). Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1951–1984. I. 1951–1962. In: Sáringer J. – Soós V. A. (szerk.), *Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1951–1984, I-II-III*. Budapest: Magyar Napló; Írott Szó Alapítvány.
- Ifj. Káposzta Lajos (1999): A bécsi Konzuli Akadémia válságos évei és átalakulása 1918 őszétől 1923-ig. *Bács-Kiskun Megye Múltjából* 15. 367–396.
- M. Madarász Anita (szerk.) (2020) *Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1951–1984. II. 1963–1972*. In: Sáringer J. – Soós V. A. (szerk.) *Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1951–1984, I-II-III*. Budapest, Magyar Napló; Írott Szó Alapítvány.
- Pintér István (szerk.) (2020): *Tisztelet a tiszteletbeli konzuloknak*. Történelmi Olvasókönyv. Budapest: Külgazdasági és Külügyminisztérium.
- Pritz Pál (2005): A magyar külügyi szolgálat története az első polgári korszakban (1867–1948) (pp. 67–114). In: Uő (szerk.), *Az a „rövid” 20. század. Történetpolitikai tanulmányok*. Budapest: MTT.
- Pritz Pál (1994): *Iratok a magyar külügy szolgálat történetéhez 1918–1945*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Sáringer János (2013): *Iratok a magyar Külügyminisztérium történetéhez 1945–1950*. Szeged, Négy Árboc.
- Sáringer János (2004): *Adattár a magyar külügyi szolgálat történetéhez (1920–1944)*. Budapest: Szekipress Kft.
- Szabó Juliet (2007). „...s várja eltévedt fiait is.” Az MSZMP repatriálási és hazalátogatási politikája 1956 és 1963 között. *Múltunk*, 2007/1. 187–213.
- Szabó Mátyás (2022): A Külügyi Igazgatás Szervezésének Kihívásai az Osztrák–Magyar Monarchiában (1895–1918). *Pro Bono Publico - Magyar Közigazgatás*. 2022/3., 42–61.
- Tóth Imre (2016): *Egy polgári arisztokrata Kánya Kálmán (1869–1945)*. Pécs-Budapest: Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat.
- Ustor Endre (1968): A magyar államigazgatás külső szervei. *Állam és Igazgatás*, 5. szám. 385–398.

A VIDÉKI TERÜLETEK KULTURÁLIS ÉS GAZDASÁGI FEJLŐDÉSÉNEK ELŐSEGÍTÉSE A VIDÉKI EURÓPA ÉV KEZDEMÉNYEZÉSÉVEL

*A KULTURÁLIS POLITIKÁK ELŐMOZDÍTÁSA A VIDÉKI TÉRSÉGEK-
BEN A FEJLESZTÉSI ÉS TERÜLETI KOHÉZIÓS STRATÉGIÁK ÉS A
2030-IG TARTÓ IDŐSZAKRA SZÓLÓ MENETREND KERETÉBEN*

Borboly Csaba

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Is-
kola, info@borbolycsaba.ro

ABSZTRAKT

Az állásfoglalás szerzőjeként úgy vélem, hogy az európai vidéki környezetben bekövetkező átalakulások azonnali figyelmet és összehangolt erőfeszítéseket igényelnek annak érdekében, hogy élénk és fenntartható jövőt biztosítsunk. A vidéki területek örökség-alapú fejlesztése kulcsfontosságú eszközként szolgál a fenntartható gazdasági, társadalmi és környezeti dimenziók közötti kiegyensúlyozott megközelítés elérésében. Az Európai Év kezdeményezése vidéki területeken történő kulturális és gazdasági fejlődésének támogatását célozza meg, hangsúlyozva a fejlesztési és területi kohéziós stratégiák fontosságát. A vidéki tájak gyors átalakulása miatt sürgős összehangolt erőfeszítéseket igényel a fenntartható jövő biztosításához. A vidéki örökség-alapú fejlesztés kulcsfontosságú a gazdasági, társadalmi és környezeti dimenziók egyensúlyának elérésében. Az innovatív megközelítések és gyakorlatok újraértelmezik a vidéki kultúrát, mint a társadalmi és gazdasági átalakulások katalizátorát. A hagyományos életmód és településstruktúrák megőrzése kulcsfontosságú a vidéki identitás megőrzéséhez és a turizmus vonzerejéhez.

Kulcsszavak: vidéki fejlesztés, kulturális örökség, területi kohézió, fenntartható fejlődés, demográfiai változások, hagyományos gyakorlatok, vidéki táj, Vidéki Európa Éve kezdeményezés

ABSTRACT

As the author of this resolution, I believe that the transformations taking place in Europe's rural environment require immediate attention and concerted efforts to ensure a vibrant and sustainable future. Heritage-based development of rural areas is a key tool for achieving a balanced approach between sustainable economic, social and environmental dimensions.

The European Year initiative aims to support cultural and economic development in rural areas, emphasizing the importance of development and territorial cohesion strategies. The rapid transformation of rural landscapes necessitates urgent coordinated efforts to ensure a sustainable future. Heritage-based rural development is crucial for achieving balance among economic, social, and environmental dimensions. Innovative approaches redefine rural culture as a catalyst for social and economic transformations. Preserving traditional lifestyles and settlement structures is key to maintaining rural identity and attractiveness for tourism.

Keywords: rural development, cultural heritage, territorial cohesion, sustainable development, demographic change, traditional practices, village landscape, European Year of Rural Europe initiative

BEVEZETÉS

A vidéki területek fejlődése egyre fontosabbá válik az Európai Unió kohéziós politikájában, különösen azoknak a térségeknek az esetében, amelyek szembesülnek a gazdasági, demográfiai és társadalmi kihívásokkal. A vidéki területek lakosságának csökkenése komoly problémát jelent, különösen a közép- és kelet európai országokban. 2020-ban az Európai Bizottság adatai alapján a vidéki népesség 20%-kal csökkent a 2000-es évekhez képest, különösen a fiatalok elvándorlása miatt. Ezen területek jövője nem csupán a mezőgazdasági fejlesztéseken, hanem a kulturális értékek megőrzésén és kreatív gazdaságok ösztön-

zésén is múlik. A vidéki területek számára a kulturális gazdaság és a kreatív iparágak egyre fontosabb szerepet töltenek be, mivel ezek segíthetnek a gazdasági diverzifikációban és új munkahelyek teremtésében. A kreatív gazdaság a szellemi termékek előállítására és a kulturális tartalmak forgalmazására épül, ami különösen hasznos lehet azoknak a térségeknek, amelyek gazdasági tevékenységei főként a mezőgazdaságra korlátozódnak.

Az ágazatok sokfélesége és a kulturális örökség megőrzése közötti kapcsolat különösen a vidéki térségek számára fontos, ahol a kreatív iparágak hozzájárulnak a helyi gazdaság és kultúra fenntarthatóságához. Mint tudjuk, a kreatív ágazatok azokat az iparágakat foglalják magukba, amelyek szellemi termékek és kreatív tartalmak előállításával, forgalmazásával és terjesztésével foglalkoznak. Ezek közé tartozik a művészet, a dizájn, a média, a film- és zeneipar, a színház, valamint a kézművesség és a kulturális turizmus. A vidéki területeken a kreatív ágazatok kiemelt jelentőséggel bírnak, mert hozzájárulnak a helyi kulturális örökség megőrzéséhez, új munkahelyeket teremtenek, és elősegítik a gazdasági diverzifikációt, ezáltal lehetőséget kínálva a hagyományos mezőgazdaságon túlmutató fejlesztésekre. Ezeket a kezdeményezéseket tovább erősíti a Vidéki Európa Éve program, amely átfogó célokat tűz ki a vidéki térségek fejlesztése érdekében.

A Vidéki Európa Éve (European Year for Rural Areas) egy javasolt tematikus év az Európai Unió szintjén, amelynek célja a vidéki térségek helyzetére való figyelemfelhívás, különös tekintettel a kulturális és gazdasági fejlesztésekre. A tematikus év során az EU tagállamai közösen dolgoznak azon, hogy különböző programokon, eseményeken és fejlesztési projekteken keresztül ösztönözzék a vidéki térségek revitalizációját. Ez magában foglalja a helyi közösségek megerősítését, a kulturális örökség megőrzését és a fenntartható gazdasági modellek támogatását.

A tematikus európai évnél szerves részét képezik azok az eszközök, amelyek elősegítik az adott területen a társadalmi és gazdasági innovációk bevezetését. A tematikus európai év egy EU-s kezdeményezés, amely egy adott témára hívja fel a figyelmet, és elősegíti az azal kapcsolatos közös európai cselekvést. Az ilyen évek célja általában az, hogy különböző programok és politikai kezdeményezések segítsé-

gével támogassák a hosszú távú fejlődést az adott területen. A Vidéki Európa Éve különös figyelmet szentel a vidéki életmód fenntarthatóságának, az elnéptelenedés megállításának, a fiatalok és nők bevonásának, valamint az innovációk és kreatív gazdaságok fejlesztésének. Ezekkel az intézkedésekkel a Vidéki Európai Év szélesebb politikai támogatást és figyelmet kíván szerezni a vidéki közösségek számára.

A Vidéki Európai Év kezdeményezése, amelyet Magyarország az Európai Unió Tanácsának soros elnöksége alatt támogat, olyan lehetőséget kínál, amely a vidéki térségek kulturális és gazdasági fellendítését célozza meg. Ez a tanulmány azt vizsgálja, hogyan segíthetik a kulturális politikák a vidéki térségek fejlődését, a helyi közösségek és kreatív ágazatok összekapcsolásával.

Ez a tanulmány a kulturális politikák előmozdítására összpontosít a vidéki területeken, különös tekintettel arra, hogyan lehet a fejlesztési és kohéziós stratégiákat összekapcsolni a helyi közösségek kulturális értékeivel és a kreatív ágazatok erősítésével. A Vidéki Európa Év kezdeményezésével a cél nem csupán a gazdasági növekedés, hanem a helyi identitás megőrzése és a közösségek megerősítése is.

A VIDÉKI TERÜLETEK KULTURÁLIS GAZDASÁGÁNAK JELENTŐSÉGE

A vidéki területek gazdasági fellendítése nem lehetséges a kulturális örökség és a helyi kreatív ágazatok bevonása nélkül. Az európai vidéki tájak egyedisége a helyi kulturális értékekben rejlik: a hagyományos kézművesség, a népi kultúra, az etnikai sokszínűség, valamint a természeti örökség mind olyan elemek, amelyek vonzóvá teszik ezeket a területeket, nemcsak a turisták, hanem a befektetők számára is.

A kulturális ágazatok, különösen a kreatív iparágak, olyan erőt képviselnek, amelyek összekapcsolják a helyi identitást a modern gazdasági igényekkel. A vidéki térségeknek nagyobb figyelmet kell fordítaniuk arra, hogyan használhatják fel kulturális és kreatív erőforrásaikat a fenntartható fejlődés érdekében. Konkrét példaként említhetjük a helyi közlekedési infrastruktúra fejlesztését a kisebb falvak és régiók között, amely hozzájárult a gazdasági aktivitás fellendítésé-

hez. Ilyen fejlesztésekre számos sikeres példa van például új közúti és vasúti hálózatok kiépítése a nagyobb városok és a kisebb települések között, ezáltal lehetővé téve a fiatalok és a munkavállalók mobilitását. Ez a mobilitás növeli a munkahelyek elérhetőségét, valamint a helyi gazdasági aktivitást. (European Commission, 2021)

Az infrastrukturális fejlesztések, mint például a kommunikációs és energetikai rendszerek korszerűsítése, jelentős hatással voltak a vidéki térségek gazdasági életére. Az internetelés bővítése és a megújuló energiaforrások elterjedése lehetőséget biztosít a helyi vállalkozások számára, hogy versenyképesek maradjanak. (OECD, 2020)

A Vidéki Európai Év kezdeményezés ezen erőforrások megerősítését tűzi ki célul, és arra ösztönzi a tagállamokat, hogy a helyi és regionális kormányzatokat vonják be a kulturális politikák kidolgozásába és végrehajtásába.

A KULTURÁLIS POLITIKA MINT FEJLESZTÉSI ESZKÖZ

A kulturális politika nem csupán esztétikai kérdés: a kulturális politika nem korlátozódik pusztán a művészetek, esztétikai értékek vagy kulturális örökség ápolására, hanem gazdasági, társadalmi és politikai jelentősége is van. A kultúra és a kulturális tevékenységek nemcsak a szépérzékot szolgálják, hanem komoly szerepet játszanak a gazdaságban és a közösségek építésében is – jelentős gazdasági potenciált is rejt magában.

A kulturális politika gyakorlati alkalmazására jó példa lehet a helyi kézművesség támogatása és a kulturális turizmus fejlesztése. Számos európai országban olyan programok indultak, amelyek támogatják a helyi kézművesek piacra jutását, valamint a kulturális fesztiválokat, amelyek nemcsak a helyi közösséget vonzzák, hanem nemzetközi látogatókat is. Emellett fejlesztések történtek a közlekedési infrastruktúra terén is, hogy a nehezen megközelíthető vidéki térségek könnyebben elérhetők legyenek a turisták számára.

A helyi energetikai rendszerek korszerűsítése és a megújuló energiaforrások használata szintén olyan fejlesztési terület, amely a fenntartható gazdaság alapja lehet a vidéki közösségekben. Ezzel nemcsak

a helyi energiaellátás stabilizálható, hanem új munkahelyek is teremthetők a zöld gazdaságban. A vidéki területeken a kulturális tevékenységek nemcsak a helyi lakosság életminőségét javítják, hanem lehetőséget kínálnak a munkahelyteremtésre és a társadalmi kohézió erősítésére is. A kulturális események, fesztiválok és kreatív műhelyek fellendítik a turizmust, új piaci lehetőségeket teremtenek, és elősegítik a vidéki területek gazdasági diverzifikálását. A kulturális politikák különösen fontosak a távoli és kevésbé fejlett régiók számára, amelyek esetében a gazdasági tevékenységek és a befektetések gyakran korlátozottak. A kulturális és kreatív ágazatok támogatása révén ezek a térségek nemcsak gazdasági növekedést érhetnek el, hanem megőrizhetik sajátos kulturális identitásukat is.

Az Európai Régiók Bizottsága véleménye hangsúlyozza, hogy a kulturális politikák sikeréhez elengedhetetlen a helyi önkormányzatok aktív szerepvállalása. Ezek az önkormányzatok állnak legközelebb a helyi közösségekhez, így képesek a legjobban képviselni azok érdekeit, és biztosítani, hogy a kulturális tevékenységek fenntartható módon valósuljanak meg. A helyi közösségek bevonása és a kulturális szolgáltatások decentralizációja kulcsfontosságú tényezők a vidéki területek fenntartható fejlesztésében, hiszen fenntarthatósága elősegíti a gazdasági, társadalmi és környezeti szempontok integrálását, így erősítve a helyi identitást, javítva a megélhetést és védve a természeti erőforrásokat.

A VIDÉKI EURÓPA ÉV KEZDEMÉNYEZÉS ÉS A VIDÉKI TERÜLETEK REVITALIZÁCIÓJA

A Vidéki Európa Év kezdeményezés egy egyedülálló lehetőség lehet arra, hogy a vidéki területeken a kulturális és gazdasági fejlesztések összehangoltan valósuljanak meg. A kezdeményezés célja, hogy a vidéki kultúra értékeit állítsa a középpontba, és felhívja a figyelmet a vidéki térségek különleges kulturális és kreatív potenciáljára. A program ösztönzi a kulturális események szervezését, a kreatív iparágak fejlesztését, valamint a kulturális örökség megőrzését, ezáltal hozzájárulva a helyi gazdaság élénkítéséhez.

A Vidéki Európa Év keretében nemcsak a kulturális és kreatív szektor kap kiemelt figyelmet, hanem olyan társadalmi kérdések is, mint a fiatalok és nők bevonása a vidéki gazdaságba, valamint a hátrányos helyzetű csoportok hozzáférése a kulturális szolgáltatásokhoz. A vidéki területek fenntarthatóságához elengedhetetlen a helyi közösségek – különösen a fiatalok – aktív részvétele.

A vidéki közösségek aktív bevonása és a kulturális szolgáltatások decentralizációja nemcsak a gazdasági fejlődés szempontjából fontos, hanem alapvető szerepet játszik a társadalmi kohézió erősítésében is. A Vidéki Európa Év keretében a kulturális és kreatív szektor kiemelt figyelmet kap, lehetőséget teremtve arra, hogy a helyi közösségek – különösen a fiatalok és hátrányos helyzetű csoportok – aktívan részt vegyenek a vidéki gazdaság fejlesztésében, ezáltal erősítve kulturális identitásukat és új gazdasági lehetőségeket teremtve.

A vidéki területek revitalizációja nem korlátozódhat csupán a gazdasági intézkedésekre; a kulturális értékek ápolása és a közösségi részvétel éppoly fontos. A Vidéki Európa Év kezdeményezés lehetőséget biztosít arra, hogy a vidéki közösségek megerősítsék saját kulturális identitásukat, miközben új gazdasági lehetőségek nyílnak meg számukra a kulturális turizmus és a kreatív iparágak terén.

Kulturális és gazdasági szinergiák a vidéki területeken

A vidéki területeken a kulturális és gazdasági szinergiák kiaknázása jelentős hatással lehet a régiók fejlődésére. A kulturális örökség és a kreatív ágazatok nemcsak a helyi identitást erősítik, hanem gazdasági növekedést is elősegítenek. A kulturális turizmus például új bevételi forrásokat nyithat meg a helyi vállalkozások számára, míg a kreatív iparágak hozzájárulhatnak a helyi gazdaság diverzifikálásához.

Az Európai Régiók Bizottsága a turizmus és a kreatív iparágak közötti szinergiák kihasználását javasolja, mivel ezek nemcsak a gazdasági növekedést és munkahelyteremtést segítik elő, hanem a vidéki közösségek társadalmi kohézióját is erősítik. A kulturális turizmus nemcsak a helyi gazdaság élénkítéséhez járul hozzá, hanem segít megőrizni a természeti és kulturális örökséget, amely a vidéki területek identitásának alapja.

A VIDÉKI KÖZÖSSÉGEK ESÉLYEGYENLŐSÉGE

A vidéki térségek fejlesztése során elengedhetetlen az esélyegyenlőség biztosítása. A hátrányos helyzetű csoportok – például az idősek, a fiatalok, a nők és a kisebbségek – hozzáférése a kulturális és gazdasági lehetőségekhez kulcsfontosságú a vidéki közösségek hosszú távú fenntarthatósága szempontjából. Az Európai Régiók Bizottsága hangsúlyozza, hogy a kulturális javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítani kell, csökkentve a város és vidék, a gazdagok és szegények közötti különbségeket.

A kulturális tevékenységek bevonása a helyi fejlesztési stratégiákba olyan társadalmi kihívásokra is választ adhat, mint a társadalmi elszigeteltség, az alacsony gazdasági aktivitás, valamint az elnéptelenedés. A helyi önkormányzatoknak és közösségeknek kulcsszerepük van abban, hogy a kulturális projektek minden réteg számára elérhetőek legyenek, ezáltal erősítve a társadalmi kohéziót.

ÖSSZEGZÉS: A KULTURÁLIS POLITIKA SZEREPE A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSBEN

A Vidéki Európa Év kezdeményezés kivételes lehetőséget nyújt arra, hogy a vidéki területek kulturális és gazdasági fejlődése összehangoltan valósuljon meg. A kulturális politikák és a kreatív ágazatok fejlesztése révén nemcsak a helyi identitás és örökség megőrzése válik lehetővé, hanem a gazdasági növekedés és munkahelyteremtés is elősegíthető. A vidéki közösségek fenntarthatósága szorosan összefügg a kulturális értékek ápolásával, a helyi gazdaság diverzifikálásával, valamint a társadalmi esélyegyenlőség biztosításával.

Magyarország, mint az Európai Unió Tanácsának soros elnöke, a Vidéki Európa Év kezdeményezésével olyan politikai és gazdasági keretrendszert támogathat, amely a vidéki térségek hosszú távú fejlődését szolgálja. A vidéki területek kulturális gazdaságának megerősítése nemcsak a helyi közösségek számára biztosít új lehetőségeket, hanem hozzájárul az Európai Unió kohéziós politikájának sikeréhez is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barca, F., McCann, P., & Rodríguez-Pose, A. (2012). The case for regional development intervention, *Journal of Regional Science*, 52(1), 134–152, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2011.00756.x>
- Borboly Csaba (2023). A kulturális politikák előmozdítása a vidéki térségekben a fejlesztési és területi kohéziós stratégiák és a 2030-ig tartó időszakra szóló menetrend keretében. Európai Régiók Bizottsága, SEDEC-VII/041. Elérhető: [COR-2023-03454-00-00-AC-TRA-HU.docx].
- European Commission (2021). Long-term Vision for the EU's Rural Areas – Towards Stronger, Connected, Resilient and Prosperous Rural Areas by 2040. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/long-term-vision-eus-rural-areas_en
- European Committee of the Regions (2023). Cultural Policies in Rural Areas: Enhancing Development and Territorial Cohesion Strategies. COR-2023-03454. Brussels: European Committee of the Regions. <https://cor.europa.eu>
- OECD (2020). Rural Well-being: Geography of Opportunities. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/d25cef80-en>

BUDAPEST VÁROSDIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉGE A KÖZVETLEN EU-S FORRÁSOK MEGSZERZÉSE ÉRDEKÉBEN – AVAGY MILYEN ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉSI CSATORNÁK ÁLLNAK A MAGYARORSZÁGI HELYI ÖNKORMÁNYZATOK RENDELKEZÉSÉRE AZ UNIÓS TÉRBE?

Brucker Balázs

HUN-REN KRTK Regionális Kutatások Intézete,
brucker.balazs@krtk.hun-ren.hu

BEVEZETÉS

Az európai integráció generálta többszintű kormányzási modell illeszkedett az önkormányzatok nemzetközi porondon való megerősödésének általános trendjéhez (Tavares, 2016; Tatham, 2016). A városdiplomácia ugyan nem új jelenség, de kétségtelen, hogy az utóbbi évtizedekben jelentős változások következtek be egyrészt a városok, régiók nemzetközi aktivitásában, másrészt a nemzetközi szervezetek ösztönző, támogató szerepében.

A nemzeti kormányzatok attitűdje nem egységes. Egyes nemzeti kormányzatok az önkormányzatokon keresztül (proxy) diplomáciát beépítik külügyi törekvéseikbe, de igen gyakori jelenség, hogy az önkormányzati, különösen a nagyvárosok/fővárosok politikai célkitűzései és a központi kormányok nemzetépítési törekvései ellentmondanak egymásnak (Emanuel, 2020). A fővárosoknak azon túl, hogy különleges helyük és szerepük van a belpolitikán belül, speciális helyzetükből adódóan olyan globális kihívásokkal is meg kell birkóznuk, mint a turizmus, külföldi befektetések, a járványok, a migráció és a – háborúkkal összefüggésben jelentkező – menekültkérdés. A fővárosoknak sokszor a nemzeti és helyi, valamint a nemzeti és nemzetközi érdekek között kell egyensúlyoznia (Campbell, 2003). A fővárosok a nemzetközi térben tehát sokfajta érdek, érték képviselőjében képviselőt látják el, és ehhez a nemzeti kormányuktól nem minden esetben kapnak támogatást. Erős konfliktusok jelenhetnek meg akkor, ha a főváros és a központi kormányzat pártpolitikai affiliációja ellentétes, különösen, ha a főváros vezetése van ellenzéki pozícióban.

A speciális helyzetükből adódóan a (fő)városok kulcsfontosságú eszközei a közös uniós célkitűzések megvalósításának, ideértve az európai zöld megállapodás éghajlatsemlegességi célkitűzéseinek elérését, a digitális átállás támogatását és az innováció megerősítését. Ezért különösen fontos, hogy a városok közvetlenül is uniós forrásokhoz juthassanak. A közvetlen források kérdése kiemelten fontos Budapest számára is: egyrészt a Karácsony Gergely főpolgármester által vezetett főváros és a Fidesz-KDNP kormány közötti konfliktusos viszony, másrészt pedig az eltérő szakpolitikai prioritások miatt.

Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a közvetlen uniós források kérdésköre nem az utóbbi évek „terméke”, csak legfeljebb Karácsony Gergely főpolgármesterségével került be a köztudatba. A közvetlen kezeléssel uniós források az egyes uniós szakpolitikákat lefedő olyan alapokból állnak össze, amelyeket az Európai Bizottság központilag kezel. Ez azt jelenti, hogy a Bizottság írja ki a pályázati felhívásokat és gondoskodik a pályázatok elbírálásáról, valamint azok végrehajtásának monitoringozásáról is. E források odaítélését illetően az egyes tagállamoknak nincs beleszólásuk. A közvetlen uniós források közé tartozik – többek között – a Horizon Europe, a LIFE (Környezetvédelmi- és éghajlat-politikai finanszírozási eszköz, vagy az egészségesebb Európai Unió építését elősegítő EU4Health program.

Tanulmányom célja annak feltárása, hogy melyek azok a legfontosabb nemzeti és „brüsszeli” (uniós) csatornák, amelyeket a magyar helyi önkormányzatok igénybe tudnak venni ahhoz, hogy érdekeiket becsatornázzák az EU intézményeibe. A kérdést Budapest fővárosnak a közvetlen uniós források megszerzése érdekében kifejtett lobbitevékenységének példáján keresztül elemzem. Tanulmányom a budapesti városdiplomácia szereplőivel készült interjúkon, sajtóelemzéseken és a fővárosi önkormányzatok, az EU-s intézmények, valamint más nemzetközi önkormányzati hálózatok, transznacionális szervezetek honlapján elérhető dokumentumokon alapul. A tanulmányomnak nem célja ugyanakkor a lobbizás sikerességének megítélése.

Tanulmányom első részében a főváros és a központi kormányzat közötti viszonyrendszer és az ettől nem független eltérő diplomáciai prioritásrendszer kerül felvázolásra, míg a második részben az önkormányzatok által az uniós térben igénybe vehető érdekérvényesítési csatornákra vonatkozó elméletet mutatom be. A tanulmány harma-

dik része azt ismerteti, hogy Budapest főváros mely érdekérvényesítési csatornákat és miként tudta igénybe venni a közvetlen uniós források megszerzése érdekében folytatott küzdelem során.

POLITIKAI KONTEXTUS : A FŐVÁROSI ÖNKORMÁNYZAT ÉS A KÖZPONTI KORMÁNYZAT KÖZÖTTI VISZONYRENDSZER

A 2010-es kormányváltást követő centralizáció egy meggyengített, szűkebb feladatkörrel és forrásokkal rendelkező helyi önkormányzati rendszert alakított ki (Baranyai, Ferencz, 2023). A 2011-es új önkormányzati törvénnyel a korábban decentralizált területi kormányzást a helyi állam modellje váltotta fel (Pálné, 2016), továbbá szűkült a helyi önkormányzatok feladatköre, szigorodott gazdálkodási mozgásterük (Szabó, Horváth 2021).

Hazánkban az utóbbi évtizedben nem csak a központi kormányzat és az önkormányzatok viszonyrendszerében történt változást, hanem nemzetközi szítéren is: az ország viszonya az EU-val ellentmondásossá vált, nem csak érdekellentétek, hanem értékválasztások mentén is.

A helyi önkormányzatok számos – kormánypárti vezetésű – településen a legtöbb kérdésben, beleértve az adott település nemzetközi orientációját is, a kormány narratíváját követték. Ez igaz volt a (hivatalosan) függetlenként, de a kormánypártok támogatásával induló Tarlós István által vezetett Budapestre is, amely – különösen a nemzetközi kérdésekben – nem is szándékozott a központi kormányzattól markánsan eltérő irányvonalat kialakítani.¹

A magyar fővárost 2019 októbere óta Karácsony Gergely ellenzéki főpolgármester irányítja, akinek a győzelme nagypolitikai jelentőségű lett. A választási győzelmet követően a főváros pénzügyi autonómiája jelentős mértékben csökkent (forráselvonások, hitelfelvétel blokkolása), ráadásul mindezt tetézte, hogy a főváros rendkívüli mértékben alulfinanszírozott. Ugyanakkor az alulfinanszírozottság nem új jelenség, hiszen ez már Tarlós polgármestersége idején is igaz volt a fővárosra. Emellett a főváros vezetését az is aggodalommal töltötte el, hogy a Magyarország ellen kezdeményezett jogállamisági eljárás mi-

1 Budapest Brüsszeli Képviselőtársaság munkatársával készített interjú (2024.04.09.).

att csökken az ország számára kifizetett uniós források jövőbeli uniós támogatások mértéke, amely kihatással lehet Budapest működésére is. Így a főváros számára kiemelt fontosságú vált az uniós források lehető legnagyobb mértékben történő megszerzése, illetve a városok által közvetlenül, tehát a központi kormányzat közbeiktatása nélkül megszerezhető források részarányának növelése.²

Ugyanakkor a két kormányzati szint közötti ellentét nem csupán politikai, hanem szakpolitikai jellegű is, amelynek az az oka, hogy a központi kormányzat és a budapesti önkormányzat prioritásai is jelentősen eltérnek. Ennek egyik leglátványosabb példája a fenntartható fejlődés és klímaváltozás kérdése, amely jóval hangsúlyosabban szerepel a Párbeszéd-Zöldek soraiba tartozó főpolgármester programjában, mint a konzervatív kormányében.

ELMÉLETI KERET:

A SZUBNACIONÁLIS ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS CSATORNÁI

A szubnacionális érdektörekvések egyszerre több csatornán jelennek meg, és az esetek többségében egymással párhuzamosan. Ezek közül a következők a legjelentősebbek:

- az európai érdekszövetségek és hálózatok;
- a brüsszeli szubnacionális képviselői irodák;
- a „nemzeti út”;
- a „brüsszeli stratégia”;
- a Régiók Bizottsága (Hooghe, Marks, 1996; Simon, 2007).

Az európai regionális érdekszövetségek és hálózatok

A szubnacionális érdekérvényesítés további fontos csatornáját jelentik az európai regionális érdekszövetségek és hálózatok (pl. Európai Régiók Gyűlése, Eurocities stb.). Térnyerésükhöz jelentős mértékben hozzájárult, hogy a Bizottság kiemelt partnereinek tekinti a számos szubnacionális szereplőt tömörítő európai ernyőszerkezeteket. E regionális érdekszövetségek pozitívuma, hogy mivel széles kapcsolati

² Budapest Brüsszeli Képviselőtének vezetőjével készített interjú (2024.04.10.).

hálóval rendelkeznek, igyekeznek megtalálni és összekapcsolni a partnereket az anyarégióban és az uniós térben. Emellett jól ismerik az uniós döntéshozatal sajátosságait, így megfelelő szakmai támogatást tudnak nyújtani a tagszervezeteknek. (Brucker, 2022a; 2022b, Brucker-Finta, 2023) A formalizált hálózatokban való részvétel mellett meghatározó a kevésbé formalizált nemzetközi együttműködésekben való részvétel (lásd: Szabad Városok Szövetsége).

A brüsszeli szubnacionális képviseleti irodák

Több szerző szerint a brüsszeli szubnacionális képviseleti irodák működése elengedhetetlen feltétele a nemzeti szint alatt jelentkező érdekek EU-s döntéshozatalba való becsatornázásának. (Simon, 2007: 156.; Trobbiani, 2016: 23.) Kiemelt feladatuk a kétoldalú információcsere biztosítása, a kapcsolati háló kiépítése, a régiójuk vagy városuk képviselése, illetve az uniós döntések befolyásolása. (Huyseune–Jans, 2005: 46.; Trobbiani, 2016: 22-23; Rodriguez–Courty, 2018: 204-205.) Az érdekérvényesítés hatékonyabbá tételét szem előtt tartva e képviseleti irodák többsége Brüsszelben, az EU-s intézmények közelében található, így az irodák bérleti díja igen borsos. Emiatt elsősorban csak a régiók, fővárosok és metropoliszok vállalják, hogy képviseleti irodát nyitnak a belga fővárosban.

A „nemzeti út”

A nemzeti út azt jelenti, hogy az érdekeik érvényesítésére törekvő szubnacionális egységek a kormányzati szervekkel és intézményekkel, illetve az adott tagállam Állandó Képviselével³ kialakított kapcsolatok révén próbálják meg a Tanácsban kifejezésre jutó nemzeti álláspontot befolyásolni. (Simon, 2007: 151.) Ez a módszer – különösen a

3 Valamennyi tagország rendelkezik Brüsszelben állandó képviselettel (pontos elnevezése: az Európai Unió mellett működő Állandó Képviselet), amelynek feladata az uniós tagságból eredő jogok gyakorlása, az uniós döntéshozatali eljárás keretében a tagállami álláspont kialakítása és annak képviseletében való részvétel.

kelet-közép-európai konfliktusos demokráciákban – abban az esetben vezethet eredményre, ha a kormányzat és a települési vagy területi önkormányzat vezetése, illetve a közgyűlési többség azonos politikai oldalhoz tartozik, ellenkező esetben viszont lecsökken a nemzeti és szubnacionális szint közötti együttműködés lehetősége.

A „brüsszeli stratégia”

A „brüsszeli stratégia”⁴ lényege, hogy az érdekeik érvényesítésére törekvő szubnacionális aktorok a szupranacionális uniós intézményekben – elsősorban a Bizottságba és az EP-be – próbálják meg érdekeiket becsatornázni.

A Bizottság kiemelt szerepet játszik a „brüsszeli stratégiában”, hiszen – formálisan – az egyetlen olyan uniós intézmény, amely jogalkotást kezdeményezhet. Ugyanakkor a Lisszaboni Szerződéssel megerősített Maastrichti Szerződés lehetővé tette az EU Tanácsa és az EP számára, hogy javaslat előterjesztésére kérje fel a Bizottságot. A bizottsági érdekérvényesítés jelentősége abban rejlik, hogy az uniós jogalkotási rendszer sajátossága miatt, ha egy javaslat elhagyta a Bizottságot, a befolyás lehetősége jelentős mértékben csökken, mivel a döntéshozatalai folyamat későbbi – tanácsi, parlamenti stb. – szakaszában a véleményformálás helyett már kiforrott álláspontokat kell megváltoztatni. (Kéglér, 2006: 41.) A Bizottság a területi kormányzati szereplők számára is az érdekérvényesítés fontos csatornáját jelenti, hiszen az EU végrehajtó szerve felelős a kohéziós politika végrehajtásáért. A konzultáció azonban az egyes szakpolitikai területeken eltérő

⁴ Ez az elnevezés onnan ered, hogy az uniós döntéshozatalban meghatározó szerepet játszó intézményi háromszög (Bizottság, EU Tanácsa, EP) mindegyik komponense Brüsszelben található. Az EU Tanácsa azonban nem része a „brüsszeli stratégiának”, hiszen fő feladata a nemzeti érdekek megjelenítése. Ugyanakkor az EP kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) (6.) jegyzőkönyvének egyetlen cikke szerint hivatalosan az „Európai Parlament székhelye Strasbourg”, de az EP-képviselők évente mindösszesen 12 hetet tartózkodnak az elzászi városban, míg idejük nagy részét Brüsszelben töltik. Következésképpen az európai parlamenti érdekérvényesítés színhelye is a leggyakrabban Brüsszel.

intenzitású, hiszen a régiók figyelme elsősorban az őket fokozottan érintő politikákra, különösen a regionális politikáért, a környezetvédelemért, a közlekedésért, az energiapolitikáért, a foglalkoztatási ügyekért és a szociálpolitikáért felelős főigazgatóságok munkájára irányul (Simon, 2007).

A „brüsszeli stratégia” szempontjából a másik meghatározó intézmény pedig az Európai Parlament. Bár az Európai Parlamentnek a szerződésekben nem nevesített feladata a települési és területi önkormányzatok érdekeinek becsatornázása az EU döntéshozatalába, a polgárok közvetlen képviselőjét ellátni hivatott EP természetes szövetségese az Unió polgáraihoz közelebb elhelyezkedő szubnacionális szintnek.⁵ Az EP-választáson – Belgium, Írország, Lengyelország, Olaszország kivételével – valamennyi tagállam egyetlen választókerületet alkot. Az említett négy ország területét több választókerületre osztották és a választópolgárok területi alapú listákra szavazhatnak. Az EP-képviselők nem csak az adott település, régió képviselőjét tekintik kiemelt feladatuknak, hanem gyakran a hasonló társadalmi és strukturális problémákkal küzdő területi egységek érdekeivel is hangsúlyosan foglalkoznak. Az EP-ben is szakbizottságokban zajlik a kérdések megvitatása, előzetes és részletes kidolgozása. A regionális kérdések szempontjából az egyik legmeghatározóbb szakbizottság az EP Regionális Fejlesztési Bizottsága (REGI), amelynek a hatásköre a kohéziós politikára terjed ki. Ugyanakkor a területi és települési érdekek szinte valamennyi EP szakbizottságban megjelennek, gondoljunk csak a transzeurópai hálózatok, a mezőgazdaság, a környezetvédelem, az oktatás és szakképzés, az egészségügy, a foglalkoztatás, az iparpolitika, az energiapolitika vagy a kutatási és fejlesztési politika területi dimenziójára. Egy parlamenti jelentés kidolgozásában kiemelkedő szerepet játszik az adott téma fő felelősének kijelölt képviselő, a téma raportőre. Az Európai Parlamentben minden kiemelt ügynek van egy választott raportőre. Az ő feladata a jelentéstervezet előkészítése, valamint a szakbizottsági vita során történő koordinálása, illetve végül a plenáris ülésnek való bemutatása, ahol kommentálja a megfogalmazott módosító indítványokat. (Horváth, 2011: 122.) Az Európai Parlament képviselői emellett bekapcsolódhatnak az EP kere-

5 Magyar ellenzéki EP-képviselővel készített online interjú (2021.05.20.).

tében működő „félhivatalos” képviselői csoportosulások, az ún. közös munkacsoportok (intergroupok) tevékenységébe (Brucker, 2019). A városokkal és urbanizált térségekkel a Városok Közös Munkacsoport foglalkozik. (Brucker 2022a; 2022b).

Bár a tagállamok állam- vagy kormányfőiből álló Európai Tanács (EiT) kormányközi szerv, 2009, azaz a Lisszaboni Szerződés hatálya-ba lépése óta már nem az EU soros elnökségét ellátó tagállam állam- vagy kormányfője az elnöke, hanem nemzetek felett álló vezetője van, így a vele való közvetlen kapcsolatfelvétel is brüsszeli stratégia részét képezi. Az elnök feladata nem csupán a Tanács-ülések összehívása, hanem a részt vevő felek közötti kompromisszum megteremtése is (Kalas, 2024).

A Régiók Bizottsága

A Régiók Bizottsága (RB) az EU tagállamainak regionális és helyi hatóságait képviselő konzultatív szerv. A Bizottságnak, a Tanácsnak és az EP-nek konzultálnia kell a Régiók Bizottságával a helyi és regionális önkormányzatokat érintő és az EUMSZ-ben meghatározott témákban (pl. oktatás, kultúra, közegészségügy, transzeurópai hálózatok, távközlés, gazdasági és társadalmi kohézió stb.). A Régiók Bizottságának tagjai politikai csoportokban tevékenykednek. Az Európai Parlamenthez hasonlóan az RB-tagok is az általuk képviselt települési vagy területi önkormányzat érdekeinek becsatornázására helyezik a hangsúlyt. Az RB működési sajátosságai azonban megnehezítik a specifikus problémák megjelenítését: ezért inkább az összes, hasonló problémával küzdő önkormányzat problémáját képviselik a szakbizottsági és plenáris üléseken, így biztosítva a megfelelő számú támogató szavazatot.⁶

⁶ Az RB korábbi magyar alelnökével készített online interjú (2020.05.15.).

BUDAPEST VÁROSDIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉGE A KÖZVETLEN UNIÓS FORRÁSOK MEGSZERZÉSE ÉRDEKÉBEN

Budapest – lehetőségeihez mérten – igyekszik minden csatornát és eszközt igénybe venni annak érdekében, hogy prioritásait megjelenítse az uniós térben.

Az európai regionális érdekszövetségek és hálózatok

Budapest több formalizált és kevésbé formalizált európai hálózatban (Eurocities, Capital Cities and Regions Network, Szabad Városok Szövetsége stb.) is részt vesz.

A visegrádi országok fővárosai által kezdeményezett Szabad Városok Szövetsége 2019. december 16-án Budapesten, a Közép-európai Egyetemen jött létre. Az alapító polgármesterek – Karácsony Gergely (Budapest); Matúš Vallo (Pozsony), Rafal Trzaskowski (Varsó); Zdeněk Hřib (Prága) – mindegyike olyan Európa-párti pártokból származik, amelyek – a szövetség alapításakor – országos szinten ellenzékben voltak. (Matthes, 2023; Szpak et al., 2023) Eddig már több mint harminc nemzetközi város csatlakozott a Szabad Városok Szövetsége mozgalomhoz. A mozgalom működése inkább az eseményekhez kapcsolódik, tiltakozásszerű, kevésbé érzékelhető tudatos konstrukció. A tevékenységnek vannak politikai, ideológiai elemei, elsősorban a demokrácia védelme vagy Ukrajna integritásának támogatása. Ugyanakkor megjelennek bizonyos közpolitikai célok, mint például a klímavédelem, a zöld politika, a társadalmi méltányosság, a lakhatás és a tömegközlekedés. (Hřib et al., 2019) A szövetség kiemelt koordinációs fórumnak bizonyult a közös prioritások megfogalmazásában.⁷

A Szabad Városok Szövetsége is együttműködik az Eurocities-zel. Az együttműködés során kiemelt hangsúlyt kap a közvetlen uniós források megszerzésének kérdése. A nemzetközi hálózat több alkalommal kifejtette, hogy – a Szabad Városok Szövetsége által megfogalmazott célokkal összhangban – támogatja, hogy a városok hangsúlyosabb

⁷ Budapest brüsszeli képviselőjének vezetőjével készített online interjú. (2024.04.10.)

szerepet kapnak az európai zöld megállapodás végrehajtásában (pl. a Szövetség 2020 szeptemberében megrendezett csúcstalálkozóján) (Eurocities, 2022).

A brüsszeli szubnacionális képviseleti irodák

Budapestnek 2003 óta van képvisellete Brüsszelben. A brüsszeli irodát 2019 óta a korábbi EP-képviselő, Jávor Benedek vezeti, aki jól ismeri az uniós döntéshozatali folyamatot és széleskörű kapcsolati hálójával rendelkezik.⁸ A brüsszeli képviselet három prioritást fogalmazott meg a közvetlen uniós források kapcsán: 1. információszerzés és hálózatépítés annak érdekében, hogy a főváros minél eredményesebben vegyen részt a források megszerzésére irányuló uniós pályázatokon; 2. annak biztosítása, hogy Budapestet ne lehessen kihagyni a kormány által kezelt uniós forrásokból; 3. az önkormányzatok által közvetlenül megpályázható források körének és összegének a bővítése.⁹ Az utóbbi két területen egyértelmű siker koronázta a képviselet munkáját: 2. a Bizottság megtiltotta, hogy a kormány kizárhassa a fővárost az általa kezelt uniós források egy részéből; 3. sikerült elérni a Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszköz (RFF) fenntartható fejlődésre fordítható összeghatárának jelentős mértékű növelését; az Európai Regionális Fejlesztési Alapban ötről nyolc százalékra növelték a fenntartható városfejlesztési projektekre jutó forrásokat (Budapest Brüsszeli képviseletének Hírlevele, 2020. december); a városok számára – a kormány előzetes hozzájárulása nélkül is – elérhetővé vált az Európai Hálózatfinanszírozási Eszköz, amelyet a közösségi közlekedés fejlesztésére használhatnak fel¹⁰. Ugyanakkor a képviselet és a kormány közötti viszonyt jól illusztrálja az, ahogy a kormányközeli sajtó vélekedik a Jávor Benedek által vezetett iroda működéséről (lásd: Origo, 2004; hirtv.hu, 2024).

8 Budapest brüsszeli képviseletének vezetőjével készített online interjú. (2024.04.10.)

9 Budapest Brüsszeli Képviseletének vezetőjével készített interjú (2024.04.10.).

10 Budapest Brüsszeli Képviseletének vezetőjével készített interjú (2024.04.10.).

A „nemzeti út”

Budapest esetében – ahogy azt az egyik, már közel két évtizede, tehát már Tarlós István polgármestersége idején is a brüsszeli képviseletnél dolgozó interjúalanyom kiemelte – korábban hosszú évekig kiemelten jó volt a hazánk brüsszeli Állandó Képviseletével¹¹ való együttműködés, Magyarország uniós elnökségét (2011) követően ez a kommunikációs csatorna erősen háttérbe szorult, mivel a kormány egyáltalán nem mutatkozik partnernek a főváros érdekeinek előmozdításában.¹² Mivel ez a kommunikációs csatorna már Tarlós István polgármestersége idején sem volt kiemelt jelentőségű, arra következtethetünk, hogy a kormány számára – az önkormányzatok pártállásától függetlenül – nem prioritás a szubnacionális szereplők bevonása az uniós kérdéseket érintő egyeztetési folyamatokba. Bár a főváros és a kormány közötti kommunikációs csatorna nem működik, a Szabad Városok Szövetségének alapító tagjai 2020 júliusában levelet írtak az EU sörös elnökségét ellátó Németország vezetőjének, Angel Merkel akkori kancellárnak, amelyben hangsúlyozták a városok növekvő szerepét a klímasemlegességi célok elérésében, kérték az önkormányzatok közvetlen bevonását a fenntartható városfejlesztési programokba, továbbá kérték, hogy több uniós eszköz legyen közvetlenül elérhető a városok számára. (Pact of Free Cities, 2020a) Tehát egy nemzeti csatornát vettek igénybe, ugyanakkor ez a csatorna nem a – természetesnek tűnő – hazai volt.

A „brüsszeli stratégia”

Budapest esetében hangsúlyosabban érvényesülnek a kormánytól független csatornák. A Karácsony Gergely és további 33 város polgármestere 2020. február 11-én levelet írtak a három fő EU-s intézmény

11 Valamennyi tagország rendelkezik Brüsszelben állandó képviselettel (pontos elnevezése: az Európai Unió mellett működő Állandó Képviselet), amelynek feladata az uniós tagságból eredő jogok gyakorlása, az uniós döntéshozatali eljárás keretében a tagállami álláspont kialakítása és annak képviselésében való részvétel.

12 Budapest brüsszeli képviseletének munkatársával készített online interjú. (2024.04.09.)

– a Bizottság, a Parlament és az Európai Tanács – elnökének, és kérték a városok nagyobb fokú bevonását az Európai Zöld Megállapodás végrehajtásába és a városokat érintő finanszírozás növelésére (Pact of Free Cities, 2020b). Karácsony Gergely polgármester – Trzaskowskival és Hřibbel együtt – Brüsszelben sajtótájékoztatót ismertette a javaslatokat, és 2020. február 12-én Brüsszelben találkozott magas rangú uniós tisztviselőkkel (Budapest Portal, 2020a). A 2020. június 10-én tartott webináriumon a polgármesterek bemutatták és megvitatták az állásfoglalást az Európai Bizottsággal, a német uniós elnökséggel, az Eurocities-zel, a Régiók Bizottságával, valamint az EP liberális és zöld politikai csoportjának képviselőivel (Budapest Portal, 2020, 5.). Hangsúlyozták a városok előnyeit, hogy gyorsabban és kevésbé korlátozottan tudnak cselekedni, mint a nemzeti kormányok.

Emellett a brüsszeli képviselőlet vezetője rendszeresen egyeztet az Európai Bizottság Regionális és Várospolitikai Főigazgatóságával, illetve a magyar, szlovén és bolgár ügyekért együttesen felelős egység-vezetővel, Agnes Monfret-vel^{13, 14}

Továbbá a Szabad Városok Szövetsége 2022-es prágai csúcstalálkozóján részt vett Frans Timmermans, az Európai Bizottság zöld átalakulásért is felelős első alelnöke, aki támogatásáról biztosította a Szövetség tagjait. (Eurocities, 2022)

A főváros az EP-ben együttműködik mind magyar, mind pedig külföldi képviselőkkel. Fő szövetséges a szocialista (S&D), a liberális (Renew Europe), a Zöldek/Európai Szabad Szövetség politikai csoport, amelyben egészen az idej EP-választásokig a magyar EP-képviselők tagsággal rendelkeztek. Ugyanakkor ügyek mentén más képviselőcsoportokkal is szoktak egyeztetni. Ez alól csak a két jobboldali euroszeptikus képviselőcsoport (Európai Konzervatívok és Reformerek, Identitás és Demokrácia) jelentett kivételt.¹⁵ A zöldekkel való együttműködést segítette az is, hogy a főváros brüsszeli képviselőletének vezetője, Jávor Benedek (Párbeszéd-Zöldek) 2014 és 2019 között az EP zöld frakciójában politizált és széles körű kapcsolati hálót

13 Agnes Monfret szakmai profilja: https://op.europa.eu/hu/web/who-is-who/person/-/person/COM_0000CF7F3. (Utolsó letöltés: 2024.08.07.)

14 Budapest brüsszeli képviselőletének vezetőjével készített online interjú. (2024.04.10.)

15 Budapest brüsszeli képviselőletének munkatársával készített online interjú. (2024.04.09.)

épített ki¹⁶, valamint az egykori diplomata, Kendernay János (LMP), aki 2022 decembere óta a főpolgármester városdiplomáciai főtanácsadója, szintén¹⁷ nagyon fontos kapcsolatokkal rendelkezik a zöld politikai csoportban. Budapest elsősorban azzal a képviselővel törekszik kapcsolatfelvételre, aki az adott kérdés jelentéstevője (raportőre). Így szoros munkakapcsolat alakult ki a főváros és Cseh Katalin (Momentum/Renew Europe) között, aki 2029 és 2024 között az EP Regionális Fejlesztési Bizottságának egyetlen magyar tagja volt, és aki a közvetlen uniós források kérdésével foglalkozó jelentés raportőre volt.¹⁸

Jávor Benedek az Európai Hálózatfinanszírozási Eszközzel kapcsolatos európai parlamenti jelentéshez 35 olyan módosító indítványt tudott megfogalmazni, amelyek – kapcsolatainak köszönhetően – módosító indítványként jelentek meg és amelyek közül tíz a végleges dokumentumba is bekerült.¹⁹

Ezen túlmenően Szabad Városok Szövetsége tagjai támogatásukról biztosították az EP azon kérését, amely szerint a) 10%-ra növeljék az Európai Regionális Fejlesztési Alap fenntartható városfejlesztési eszközeit, és b) tegyék lehetővé a városok számára, hogy a tömegközlekedés javítása érdekében a nemzeti kormányokkal való előzetes konzultáció nélkül közvetlenül hozzáférjenek az Európai Hálózatfinanszírozási Eszközhöz (CEF) a tömegközlekedés javítása érdekében (Pact of Free Cities, 2020a).

Emellett a félhivatalos képviselői csoportosulások (intergroupok) közül kiemelt partner a Városok Közös Munkacsoport. A munkacsoport ülésein rendszeresen részt vesz Jávor Benedek, vagy Budapest Főváros Brüsszeli Képviseletének egyik munkatársa, lengyel elnökét, Jan Olbricht EP-képviselőt²⁰ pedig Jávor gyakran meg is keresi javas-

16 Budapest brüsszeli képviseletének munkatársával készített online interjú. (2024.04.09.); Budapest brüsszeli képviseletének vezetőjével készített online interjú. (2024.04.10.)

17 Budapest városdiplomáciai főtanácsadójával készített online interjú. (2024.04.10.)

18 További részletekért lásd: https://www.europarl.europa.eu/meps/fr/197588/KATALIN_CSEH/history/9. (Utolsó letöltés: 2024.08.07.)

19 Budapest brüsszeli képviseletének vezetőjével készített online interjú. (2024.04.10.)

20 Jan Olbricht EP-képviselővel, a Városok Közös Munkacsoport elnökével készített online interjú. (2020.11.03.)

lataival (elsősorban klímapolitikával, tömegközlekedéssel és a városoknak fizetendő közvetlen uniós forrásokkal kapcsolatos kérdésekben)²¹. A városok által közvetlenül pályázható összegek növelésének kérdése is többször napirenden volt a közös munkacsoport ülésén (pl. 2020. november 27-én). (Budapest Brüsszeli képviselőjének Hírlevele, 2020. december)

A Régiók Bizottsága

Budapest – az EP-hez hasonlóan – a Régiók Bizottságánál is elsősorban a zöld és a szocialista politikai csoportokkal való együttműködést részesíti előnyben. Ugyanakkor Budapest érdekérvényesítési stratégiájában fontosabb szerepet tölt be a legtöbb kérdésben társdöntéshozóként eljáró EP, mint a csupán konzultatív szerepkörrel rendelkező Régiók Bizottsága.²² A zöldek privilegizálását magyarázza Karácsony és Jávor politikai affiliációja és az ezzel járó kapcsolati háló, míg a szocialistákkal való együttműködést megkönnyíti az, hogy Budapest Tüttő Kata (MSZP) főpolgármester-helyettes révén közvetlen képvisellel is rendelkezik a szocialista frakcióban. Ráadásul Tüttő a Budapest prioritásait tekintve oly fontos „Környezetvédelem, éghajlatváltozás és energiaügy” szaktanácsadói bizottság első alelnöke is.²³ Tüttő öt alkalommal látott el riportéri feladatokat, ami igen kifejezetten jó lehetőséget ad a főváros érdekeinek becsatornázására. Tüttő Kata volt az „Egy globális zöld megállapodás felé: az éghajlatváltozásra, a biológiai sokféleségre és a fenntartható fejlődésre vonatkozó globális keretek harmonizálása” című jelentés társ-raportőre, és ebben a minőségében a dokumentumba sikeresen beépítette Budapest közvetlen finanszírozással kapcsolatos álláspontját (RB, 2024).

21 Budapest brüsszeli képviselőjének vezetőjével készített online interjú. (2024. április 10.)

22 Budapest brüsszeli képviselőjének munkatársával készített online interjú. (2024. április 10.) Budapest városdiplomáciai főtanácsadójával készített online interjú. (2024. április 10.)

23 Tüttő Kata szakmai profilja az RB honlapján: <https://cor.europa.eu/hu/members/pages/memberprofile.aspx?MemberId=2022509>. (Utolsó letöltés: 2024.08.07.)

KONKLÚZIÓ

A városok számára különféle csatornák állnak rendelkezésükre, hogy érdekeiket érvényesítsék az uniós térben. Az ellenzéki főpolgármester által vezetett Budapest nemzetközi kapcsolataiban – elsősorban a kormány és a fővárosi önkormányzat közötti konfliktusos viszony és eltérő prioritásrendszer miatt – 2019-ben új, a korábbinál aktívabb korszak kezdődött, és Budapest minden rendelkezésére álló eszközt megpróbál kihasználni a hatékony érdekérvényesítéshez. Mint láthattuk, a két kormányzati szint közötti konfliktusos viszony és az ebből fakadó érdekkülönbség miatt a nemzeti csatorna igénybevételeire Budapestnek nincs lehetősége. Ugyanakkor Budapest Brüsszeli Képvisellete a Tarlós István polgármestersége idején tapasztaltakhoz képest jóval aktívabb, kezdeményezőbb szerepet tölt be, az uniós intézményekkel (Bizottság, EP, RB) pedig elsősorban a kapcsolati háló és a politikai affiliáció alapján (kiemelt szerep jut a zöldeknek, valamint a szocialistáknak és a liberálisoknak) történő együttműködés a meghatározó. Kérdés azonban, hogy miként alakulnak a főváros uniós kapcsolatai, illetve a Szabad Városok Szövetségének és Budapest Brüsszeli Képviselétének a jövője 2024 októbere, azaz az új fővárosi közgyűlés megalakulása után, ugyanis ebben a testületben Karácsony számára nem lesz biztosítható a közgyűlési többség.

IRODALOMJEGYZÉK

- Baranyai Nóra, Ferencz Zoltán (2023): A Covid-19 és a helyi válságkezelés jellemzői Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 37 (2), 111–133.
- Brucker Balázs (2019): Az Európai Parlament félhivatalos érdekérvényesítő csoportjai: a közös munkacsoportok, *Politikatudományi Szemle*, 3., 57–84.
- Brucker Balázs (2022a): Az Európai Parlament szerepe a szubnacionális érdekek képviselésében, *Politikatudományi Szemle*, 1., 99–124.
- Brucker Balázs (2022b): Az Európai Parlament közös munkacsoportjainak (intergroupjainak) szerepe a területi érdekérvényesítésben, *Tér és Társadalom*, 4., 3–31.

- Brucker Balázs, Finta István (2023): Perifériák az Európai Unió periferiáján? A szubnacionális érdekérvényesítés keretei és korlátai EU szinten, *Tér és Társadalom*, 3., 32–52.
- Budapest Brüsszeli Képviseletének hírlevele (2020. december): https://archiv.budapest.hu/Documents/Brusszeli_hirlevel/Budapest%20EU%20h%C3%ADrlev%C3%A9l_09.pdf [a megtekintés ideje: 2024.08.30.]
- Budapest Portal (2020): Annual Report of the City Diplomacy of Budapest. <https://budapest.hu/sites/english/Lapok/2020/city-diplomacy-newsletters.aspx> [a megtekintés ideje: 2024.08.29.]
- Campbell, Scott (2003): *The Enduring Importance of National Capital Cities in the Global Era*. University of Michigan. URRC. Working Papers Series. <https://websites.umich.edu/~sdcamp/workingpapers/URRC%2003-08.pdf>
- Emanuel, Rahm (2020): *Why Mayors Are Now Running the World*. Alfred A Knopf. New York
- Eurocities (2022): City diplomacy in action: <https://eurocities.eu/latest/city-diplomacy-in-action/> [a megtekintés ideje: 2024.08.29.]
- hirtv.hu (2024): Száz milliókat költhetnek a Magyarország elleni brüsszeli lobbira Karácsonyék: <https://hirtv.hu/ahirtvhirei/szaz-milliokat-kolthetnek-a-magyarorszag-elleni-brusszeli-lobbira-karacsonyek-2581454>, 2024.03.06. [a megtekintés ideje: 2024.08.28.]
- Hooghe, Liebet – Marks, Gary (1996): « Europe with the Regions »: Channels of Regional Representation in the European Union. *The Journal of federalism*, 1, 73–91.
- Horváth Zoltán (2011): *Kézikönyv az Európai Unióról*, Budapest, HVGOrac.
- Hřib, Zdenek, Karáscony, Gergely, Trzaskowski, Rafal, Vallo, Mattús (2019, December 16). How grassroots democracy can cure the ills of central Europe. European Council on Foreign Relations. https://ecfr.eu/article/commentary_how_grassroots_democracy_can_cure_the_ills_of_central_europe [a megtekintés ideje: 2024.08.28.]
- Huyseune, Michel, Jans, Theo (2005): *Les représentations des autorités locales et régionales auprès de l'Union européenne*, a Vrije Universiteit Brussel tudományos projektje, Brussels: Vrije Universiteit Brussel

- Kalás Vivien: Ki lesz az Európai Tanács elnöke?: <https://www.ludovika.hu/blogok/ot-perc-europa-blog/2024/05/22/ki-lesz-az-europai-tanacs-elnoke/> [a megtekintés ideje: 2024.09.04.]
- Kéglér Ádám (2006): *Érdekérvényesítés az Európai Unióban*, Budapest, MTA PTI
- Matthes, Claudia-Y. (2023): *The Pact of Free Cities – Addressing Rule of Law Problems from a Local Perspective*. *Polish Political Science Yearbook*, vol. 52, Special Issue (2023), pp. 27–40 DOI: <https://doi.org/10.15804/ppsy202351> PL ISSN 0208-7375 www.czasopisma.marszalek.com.pl/10-15804/ppsy
- Origo (2024): *Karácsony Gergely rengeteg pénzt ver el egy brüsszeli irodára, ahol nem csinálnak semmit*: <https://www.origo.hu/itthon/2024/02/karacsony-gergely-rengeteg-penz-er-el-egy-brusszeli-irodara-ahol-nem-csinálnak-semmit>, 2024.02.26. [a megtekintés ideje: 2024.08.29.]
- Pact of Free Cities (2020a): *V4C Mayors’ letter to the Chancellor of Germany (July, 2020)*: <https://archiv.budapest.hu/sites/english/Lapok/2020/lobbying-the-european-institutions.aspx> [a megtekintés ideje: 2024.09.04.]
- Pact of Free Cities (2020b): *Lobbying letter to the presidents of the European institutions (February, 2020)*: <https://archiv.budapest.hu/sites/english/Lapok/2020/lobbying-the-european-institutions.aspx> [a megtekintés ideje: 2024.09.04..]
- Pálné Kovács Ilona (2016) *Modellváltás a magyar önkormányzati rendszerben*. In: Jakab András, Gajduschek György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 583–599.
- RB (2024): *Régiók Bizottsága vélemény: Egy globális zöld megállapodás felé: az éghajlatváltozásra, a biológiai sokféleségre és a fenntartható fejlődésre vonatkozó globális keretek harmonizálása*: <https://cor.europa.eu/hu/our-work/Pages/OpinionTimeline.aspx?opId=CDR-5586-2023> [a megtekintés ideje: 2024.08.28.]
- Rodriguez-Pose, Andres–Courtly, Julie (2018): *Regional lobbying and Structural funds: Do regional representation offices in Brussels deliver?*, *Regional & Federal Studies*, 28:2, 199–229, DOI: 10.1080/13597566.2018.1441828

- Simon Zoltán (2007): Regionális érdekérvényesítés az Európai Unióban. In: Kaiser Tamás, Ágh Attila, Kis Varga Judit (szerk.): *A régiók Magyarországa II. Hálózatok és labirintusok*. Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 141–173.
- Szabó Tamás, Horváth Anett (2021): Az önkormányzati politika központi és lokális feltételeinek alakulása krízisidőszakokban. *Acta Humana*, 3., 173–197. <https://doi.org/j7vw>
- Szpak, Agnieszka, Gawłowski, Robert, Modrzyńska, Joanna, & Modrzyński, Pawel (2023): Pact of Free Cities – A New Form of European Cities’ Cooperation. *Polish Political Science Yearbook*, 52. <https://doi.org/10.15804/ppsy202308>
- Tatham, Michael (2016): *With, Without, Or Against the State: How European Regions Play the Brussels Game*. Oxford University Press: Oxford.
- Tavares, Rodrigo (2016): *Paradiplomacy: Cities and States as Global Players*. Oxford University Press: Oxford.
- Trobbiani, Riccardo (2016): European regions in Brussels. towards functional interest representation?. *Bruges Political Research Papers*, no. 53., 1–43.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A 146411 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a K-23 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

BÁRÓ OROSDY FÜLÖPNÉ, „AZ UTAZÓ BÁRÓNŐ”. EGY POLITIKUSI PÁLYA NÉHÁNY KÜLPOLITIKAI ASPEKTUSA

Engelberth István

Budapesti Gazdasági Egyetem, engelberth.istvan@uni-bge.hu

ABSZTRAKT

Báró Orosdy Fülöpné 1931 és 1935 között volt a szécsényi kerület országgyűlési képviselője. Élete, politikai pályafutása jól illusztrálja az 1930-as évek Magyarországot. A felemelkedő és asszimilálódó, katolizáló zsidó, a dualizmus időszakában sikeres családokat, a Trianon után közéleti súlyából veszítő arisztokráciát, majd a generációkon átívelő pálya kudarcát. A bárónő aktív közéleti tevékenységet folytatott, ami főleg jótékonyági és szociális tevékenységben tükröződött, melyeket a pápa kitüntetéssel is elismert. Férje halála után lépett a politika színpadára, és meglepetésre a kormánypárt jelöltjével szemben képviselővé választották. Ő lett az első arisztokrata nő képviselő, de az első anya is a Házban. A keresztény politikai tábor (Keresztény Gazdasági és Szociális Párt) tagja lett. Politikai tevékenységét 1935 – az elvesztett mandátum – után is folytatta, aminek a közélet radikalizálódása, antiszemitizmusa vetett véget. 1942-ben külföldre távozott. 1957-ben hunyt el New Yorkban.

A mélyen katolikus, művelt, nyelveket beszélő, világra és Európára nyitott bárónő széles nemzetközi kapcsolatokkal bírt. Nagy érdeklődéssel fordult külpolitikai kérdések felé, folyamatosan kapcsolatot tartott francia és brit parlamenti képviselőkkel. Az előadás bemutatja Orosdy bárónő külpolitikai tevékenységét, és azt, hogy a Habsburg-párti és monarchista bárónő hogyan képviselt egyfajta európai orientációt a 30-as évek magyar politikai életében?

Kulcsszavak: Horthy-rendszer, Európa, külpolitika, legitimizmus

ABSTRACT

Fülöpné Báró Orosdy was parliamentary representative of the Szécsény district between 1931 and 1935. Her life and political activities illustrate Hungarian history in the 1930's, the rising and assimilating successful Jewish families in the period of dualism, the weakness of the aristocracy after the Treaty of Trianon and the failure of a career spanning generations. The baroness played an active role in public life in Hungary. During the period she was famous personality and engaged in social activities. She was honored by the Pope for her charities.

After her husband's death, she became a politician and representative in the Hungarian parliament. It was a big surprise that she won the election against the aspirant of the ruling party.

She became the first female aristocratic representative and the first mother in the Hungarian parliament as a member of the Christian Economic and Social Party. In 1935 she lost the election but continued to play an active role in public life. But due to the radicalization of political life and growing anti-Semitism she had to give up her activities. She left Hungary in 1942 and died in New York in 1957.

In my presentation I will focus on the Baroness Orosdy's foreign policy activities. I would like to present how the pro-Habsburg and monarchist Baroness represented a „specific” European orientation in the Hungarian political life of the 1930s.

Keywords: Horthy Era, Europe, foreign policy, legitimism

Bárá Orosdy Fülöpné életpályája jól példázza a fordulatokkal teli magyar történelmet. Gazdaságilag sikeres, zsidó származású család, katolizálás, felemelkedés az arisztokráciába. Illusztrálja az 1930-as évek Magyarországot, a két világháború között befolyásából veszítő arisztokráciát, amit az országon túltekintő perspektívákban gondolkozó és a generációkon átívelő pálya kudarca zárt le. Nyugatiás műveltség és kitekintés, változó női szerep. A bárónő élete egyszerre hely-, nő-, család-, arisztokrácia- és politikatörténet, de kapcsolódási

pontjai vannak a globális (európai) történelemhez is.

A bárónő politikai pályáját kezdetben elsősorban a szociális érdeklődés jellemezte (Báró Orosdy Fülöpné, 1931), ám később egyre nagyobb érdeklődéssel fordult a külpolitikai kérdések felé. Ezt magyarázzák az 1930-as évek európai változásai, és az ebben revíziós céljait kereső Magyarország helyzete. Az alábbiakban a bárónő parlamenti képviselőségéhez kapcsolódó diplomáciai területen végzett tevékenységét igyekszem bemutatni, mely sok tekintetben a bethleni külpolitika követője volt. Revíziópárti volt, melyhez a nyugati hatalmak támogatását tartotta szükségesnek. Legitimistaként támogatta a szorosabb kapcsolatokat Ausztriával. Munkámban utalok arra is, hogy melyek azok a kérdések, melyek még mélyebb kutatásokat igényelnek.

A KUTATÁS HÁTTERE

Orosdy Fülöpné (1875–1957, született Herzog Margit) élete és közéleti szerepe számos tanulsággal szolgálhat napjainkban is. Számomra a neve akkor került előtérbe, amikor Nógrád vármegye választásföldrajzával foglalkoztam. A terület társadalmának egyik jellemzője, hogy nyugati része inkább mezőgazdasági jellegű, egy erősen vallásos (katolikus) térség. Ezzel szemben a keleti része a 19. század második felétől kőszénre alapozott nehézipari vidékké vált. A Szécsényi járás az előbbihez tartozik, mely 1939-ig önálló választókerület volt, és több országosan is neves parlamenti képviselője volt. Báró Roszner Ervin a király személye körüli miniszter volt (1915–1917) Tisza István kormányában. Scitovszky Béla a Képviselőház (1917–1918), majd a Nemzetgyűlés elnöke (1922–1926), aztán belügyminiszter 1926 és 1931 között. Rakovszky Istvánt – képviselő 1922 és 1926 között – IV. Károly a „királypuccs” alatt miniszterelnöknek nevezte ki. (Baján, 1922) Alig ismert, hogy 1926-ban gróf Bethlen István nyert a kerületben, ám ő a debreceni mandátuma mellett döntött.

Az 1927-es pótválasztáson a helyben ismert Krúdy Ferenc – Krúdy Gyula másodunokatestvére – lett a befutó. 1931-ben azonban hirtelen feltűnt egy helyi gyökerek nélküli hölgy, aki sikerrel győzte meg

a választókat. Ő volt Orosdy Fülöpné, akinek neve – bátran mondható – alig ismert és egykori kerületében is elfeledett. Ezek alapján feltehető a kérdés: ki is volt ő? Hogyan és miért került az Ipoly völgyébe egy budapesti, a Tiszántúlon és a Pilisben birtokokkal rendelkező arisztokrata nő az 1930-as években? Hogyan végezte a tevékenységét a kerületben?

A kezdeti lokálpatriotizmus táplálta kíváncsiságból megszerzett információk újabb és újabb kérdéseket vetettek fel. Ám az egyre mélyülő érdeklődés akadályokkal találkozott. Az Orosdyaknak nem maradt fenn hagyatékuk, családi iratanyaguk. Monográfia vagy akár rövidebb tanulmányok sem születtek a témában. Nehezíti a munkát a levéltári források szegénysége is. Nemcsak a helytörténeti munkákban elvétve említett képviselői tevékenységéről kevés az információ, hanem a bárónő életének más részei is feltáratlanok. Így bontakozott ki az a kutatás, mely Orosdy Fülöpné életpályáját igyekszik bemutatni.

A téma nem öncélú, ugyanis a bárónő volt az első arisztokrata származású női képviselő és az első édesanya a magyar parlamentarizmus történetében. Első volt abban is, hogy egy vidéki és egyéni választókerületben nyert mandátumot. Ráadásul ez egy kormánypárti jelölt ellen sikerült. Eredményét az 1930-as években növelte, hogy ez egy szegény, igen vallásos és konzervatív járásban történt. Pályája egyedi abban is, hogy női virilistaként nem lehetett városi képviselőtestületi tag, ugyanakkor országgyűlési mandátuma elviekben erre jogot adott volna Vác városában. Érdekesség, hogy akkoriban egyedülként teljes képviselői jövedelmét kerületének támogatására fordította.

1935-ben a bárónő elveszítette mandátumát, ám igyekezett a politikai pályán maradni. 1938 második felétől azonban eltűnt a közéletből, ami vélhetően a radikalizálódó társadalom, az erősödő antiszemitizmus következménye. 1941-ben elhagyta Magyarországot, 1957-ben bekövetkezett haláláig New Yorkban élt, lányával, Júliával és unokájával, Pálffy Rudolffal.

A CSALÁD

A sikeres politikai pályához az 1930-as években is elengedhetetlen volt a pénzügyi háttér. Herzog Margit ebből a szempontból szerencsés helyzetben volt. A Herzogok a dualizmus korának egyik leggazdagabb családjaként sikeresen kapcsolódtak a hazai ipari forradalomhoz. Az édesapa, Herzog Péter – apja üzletét folytatva – terménykereskedő volt, gabonával és dohányossal üzletelt, ez utóbbi hozta el a nagy sikert. A magyaron túl, ellátója lett az olasz és osztrák piacnak is. A Herzog M. L. és Társa az 1890-es években már európai hírnévnek örvendett, és a Balkánt is megcélozta. Telephelyet alapított a görögországi Cavallában, amely a térségben a dohánykereskedelem és -feldolgozás központja volt. A Herzog cég fiókokat nyitott a közel-keleti dohánypiac más fontosabb centrumaiban is. (Kövér, 1993)

A kereskedelemben felhalmozott tőkét Herzog Péter ipari vállalkozásokba fektette, olyan ágazatokba, melyek meghatározóknak számítottak. Posztógyárakat birtokolt a Felvidéken, malmai, vaj- és cukorgyárak, kőszénbánya-, vasúti és bankérdekeltségekkel rendelkezett. Részvényese volt az Észak-Magyarországi Kőszénbánya Rt.-nek és az Adria Tengerhajózási Rt.-nek is. A balkáni terjeszkedés jegyében Boszniában megvásárolta a Bosnische Ammoniaksodafabrikot. 1902-ben járt New Yorkban és Chicagóban, előbbiben kereskedelmi irodát is nyitott. (Kövér, 1993, Közgazdasági és Közlekedési Tudósítótó, 1933) Az apa gazdasági szerepe és nemzetközi látásmódja minden bizonnyal hatással volt Margit személyiségére is. Herzog Péter öt nyelven beszélt (angolul, franciául, németül, olaszul és törökül). Margit, aki Franciaországban és Angliában is tanult, csak az utóbbit nem beszélte. Valószínűleg a balkáni üzleti kapcsolatok révén ismerkedett meg a későbbi férjével, Orosdy Fülöppel. (Hátttere feltárandó kérdés.) Az Orosdyak, ha lehet, még inkább nemzetközi családnak számítottak. Eredeti nevük Schnabel, valószínűsíthetően egy morvaországi, a Felvidékre bevándorló zsidó családról van szó. 1848-ban Fülöp apja, Schnabel Adolf és testvére, Béla Orosdira magyarosították a nevüket. (Közlöny, 1848)

Adolf a szabadságharcban főtisztként szolgált, majd Kossuthtal menekült Törökországba, sőt titkára is lett egy ideig. 1855-ben üzletet

nyitott Konstantinápolyban. Később Back Fülöppel együtt megalapították az Orosdi-Back vállalkozást, amit idővel a két család fiai vittek tovább, és valódi világcégé vált. A cég kis- és nagykereskedelemmel foglalkozott, üzleti modellje leegyszerűsítve abból állt, hogy európai termékeket szállított és adott el üzleteiben a Közel-Keleten, Észak-Afrikában és a Balkánon. A többemeletes áruházak nagyobb kereskedelmi központokban, sokszor kikötővárosokban működtek, ahol jellemzően több náció tagjai keveredtek. Üzletük volt többek között Alexandrában, Kairóban, Bagdadban, Tuniszban, de Bukarestben is. 1888-ban a vállalkozás Párizsba helyezte át a központját. Az Orosdi-Back üzletlánc megelőzte korát, hasonló vállalkozásokat csak a gazdasági fejlődésben élen járó Angliában és az USA-ban találunk a korban. (Kupferschmidt, 2007) Úgy tűnik, az idősebb testvér, Leon volt az aktívabb az Orosdi-Back irányításában. Fülöp franciaországi tanulmányai befejezése után visszatért Törökországba és bekapcsolódott a családi vállalkozásokba.

Az akkor éppen 30 éves Orosdy Fülöp és Herzog Margit 1893. október 11-én Budapesten, a Dohány utcai zsinagógában kötöttek házasságot. (Alföldy, 1999) A frigy minden bizonnyal üzleti együttműködéssel is járt, egyre több olyan vállalkozás lett, melyekben a családtagok együtt szerepeltek. (Ez egy szintén mélyebben felderítendő téma a jövőben.) Mindkét család sikerként élte meg a Monarchia időszakát, melynek csúcsaként a királytól megkapták a bárói címet is. Herzog Péter Ferenc József gödöllői vadászatain volt vendég. Orosdy Fülöp pedig 1910 és 1918 között volt a kormányzó Nemzeti Munkapárt képviselője a Parlamentben. (1912-ben elnyerte a jogot a Főrendi Ház tagságára is.) Nem csoda, hogy a bárónő világszemléletét döntően meghatározta a Monarchia- és Habsburg-pártiság, majd Trianon után az ezekre épülő legitimizmus és a revizionizmus. A későbbi politikai aktivitást meghatározta a „családi örökség”, ennek részeként a gazdasági élet mintái. Beszédeiből kitűnik a pénzügyi racionálitás. Hasonló „örökség” a nemzetközi kitekintés, kapcsolatrendszer. A Herzog, de talán az Orosdy név még inkább, egy nemzetközileg ismert „brand” erejével segítették őt.

A francia- és angolbarátság meghatározó volt a bárónő szemléletében. Az I. világháború előtt a fiatal házaspár gyakran tartózkodott

Párizsban, ahol a közélet és a társasági élet szereplői voltak. Az I. világháború fordulatot, némi törést hozott, azonban a '20-as és a '30-as években is rendszeresen utazott Nyugat-Európába. A társadalom működését tekintve inkább Anglia volt számára a minta, még Franciaországot a legjelentősebb befolyással bíró európai hatalomnak tartotta. Ebben szerepet játszhattak fiatalkori élményei és neveltetése egyaránt.

KÜLPOLITIKAI KÉRDÉSEK A VÁLASZTÓKERÜLETI BESZÉDEKBEN

Orosdy Fülöpné politikai gondolkodását az 1931-ben kezdődő képviselői pályafutás alapján ismerhetjük. Előtte ugyanis a „nagypolitikával” nyilvánosan nem került kapcsolatba. Bár korábbi közéleti szerepei alapján az sejthető, hogy érdekelték az ilyen ügyek. „Külpolitikai kérdésekkel már eddig is szívesen foglalkozott és az interparlamentáris unió ülésein mindig részt vett” – jegyezte meg egy lap egy interjú során. (Színházi Élet, 1931) 1931. június 28-án keresztényszocialista programmal, de pártonkívüliként győzött a szécsényi kerületben, hogy aztán gyorsan beüljön a Parlamentben a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt (KGSZP) képviselői közé.

Csak néhány héttel a választások előtt került nyilvánosságra, hogy meg fogja magát méretetni Szécsényben. Döntése – női mivolta mellett – nem csak a hiányzó politikai előélet miatt volt meglepő. Bő fél évvel korábban, 1930 novemberében veszítette el férjét, aki mintája és előfutára volt a politikai szerepnek. Erről maga Orosdyné is úgy nyilatkozott, hogy indulásával tulajdonképpen férje munkáját kívánta folytatni. A döntés gyorsasága okozhatta, hogy nem tartott hagyományos programbeszédet sem. Talán ezt pótolhatta az a röplap, melyben összegezte indulásának okait és céljait. Ebben a külpolitika kis szerepet kapott, a meglehetősen szegény térség választóit valószínűleg ez kevésbé is érdekelhette.

Trianon és következményeire azonban mindenképpen ki kellett térnie, hiszen a kerület határmenti területté vált, számos negatív következménnyel. „Szécsény mellett nem húzódhat a határ” – mondta és hozzátette, ezt – külföldi kapcsolataimmal is elő akarom mozdítani.”

(A szécsényi választókerület polgáraihoz, 1931) Későbbi beszédeiben is visszatérő elem a bolsevizmusellenesség. A kormányzati törekvéssel megegyező gondolata volt, a külföldi piacok szerzése a magyar termékek számára. Legitimista nézeteit hangsúlyosan vállalta. A király- illetve Habsburg-pártiság szerves és tartós része volt annak a gondolatának, hogy a restauráció és a revízió nem választhatók el egymástól.

A bárónő minden év őszén tartott beszámolót választóinak, melyekről a korszak lapjai is írtak, nem túl bőven. Ezekből az derül ki – mivel a nemzetközi események alapvetően alakították Magyarország helyzetét –, hogy számára a külpolitikai kérdések egyre fontosabbakká váltak. 1932. szeptemberi beszámolójában „ismertette a nemzetközi konferenciák anyagát” és a „külfölddel szemben fennálló adósságok” rendezéséről beszélt. Nem maradhatott el a trianoni békeszerződés bírálata sem. (Nemzeti Ujság, 1932) Az 1933-as beszámolójában is részletesen beszélt a külpolitikai helyzetről. (Nemzeti Ujság, 1933)

Az 1934-es beszámolójának fennmaradt az írásos változata. (Báró Bői Orosdy Fülöpné Szécsényben 1934. október 24-én tartott beszámoló beszéde, 1934.) Az esemény azért is emlékezetes, mert a helyi csendőrség a népházból a templomtérre zavarta a résztvevőket. (Nemzeti Ujság, 1934a) Az esemény jól példázza a radikalizálódó hazai közéletet, melynek hátterében ott állt az egyre feszültebbé váló európai helyzet. A felszólalás mintegy kétharmad részben az országot érintő nemzetközi helyzettel foglalkozott, részletes képet adott a kontinens változásairól. Kitért az európai nagyhatalmakra és az események összefüggéseire is. Ismételten elítélően vélekedett a Szovjetunióról és a kommunizmusról. Ez egybevágott azzal is, hogy a KGSZP határozottan ellenezte a magyar–oroszl diplomáciai kapcsolatfelvételt. (Pécsi Napló, 1934) Ugyancsak negatívan vélekedett a nácizmusról és a német expanzív törekvésekről. Utólag elmondható, számos kortársához hasonlóan jól látta a következő évek agresszív lépéseit, főleg Ausztria irányába. (Ausztria számos magyar arisztokratához hasonlóan, a bárónő egyik kedvenc külföldi célpontja volt, elsődlegesen pihenéseinek helyszínéeként.) Olaszország megítélésében pozitívabb volt, sikeresnek látta Mussolini politikáját, bár a fasiszta berendezkedést nem tartotta követendőnek. A kedvező vélemény annak is köszönhető, hogy Ausztria önállóságát az olasz aktivitás tudta akkor (egy ideig) biztosítani.

A bárónő számára a revízió, a Habsburgok magyar trónra (vissza) kerülése és Ausztria, illetve Magyarország szorosabb együttműködése egy egységes programot jelentett.

A kereszténypárt 1931 végéig koalíciós társnak, kormánytámogató ellenzéknek számított, bár kapcsolata és politikusainak viszonya az Egységes Párthoz folyamatosan változott. Orosdyné inkább ellenzékinek tekintette magát mandátuma időszakának nagy része alatt, melynek nagy része a gömbösi időszak (1932–1936) alá esett. 1934-ben ebben a helyzetben bírálta a magyar kormány külpolitikáját, mely „élettervét” a Berlin és Róma közötti kapcsolatokra alapozta és nem igyekezett meggyőzni a francia politikát a magyar érdekek mentén. Nemcsak a németbarátságot kritizálta, hanem a kiépülő náci diktatúrát is. A revíziós célok megvalósítását inkább az olasz és francia támogatásban látta. „Európa nemzetközi életének legerősebb tényezője Franciaország” – mondta. Optimista volt, úgy vélte, nem lesz újabb európai háború. Azt gondolta, a nagyhatalmak rá fognak jönni arra, hogy hiba volt a Monarchia – „ami hosszú időn keresztül a béke biztosítója volt Európában” – szétverése, és a legjobb, ha Ausztria és Magyarország szorosabban együttműködik. Úgy vélte, Ausztria függetlenségének is ez lehet a garanciája. Azonban a Monarchia visszaállítását és a Habsburg restaurációt sem mondta ki nyíltan. Ezek ugyanis nem voltak népszerű gondolatok a széles társadalomban. Az óvatosság egybeesett a KGSZP által képviseltekkel, mely ugyan a királyság visszaállításában látta a jövőt, de ennek realitását inkább távoli jövőben látta realitásnak. (Békés, 2009)

A bárónő az 1935-ös választás előtt, március 17-én választási programbeszédet tartott Szécsényben, ami szintén megjelent nyomtatott formában. Ennek kisebb fele szólt külpolitikai kérdésekről és hasonló gondolatokat fogalmazott meg, mint az 1934. szeptemberi beszámolójában. Három részletet érdemes kiemelni, melyek tovább árnyalják a nézeteit. Egyrészt utalt a magyarság történelmi tetteire a „Nyugat védelmében”, ezzel erősítve az ország feldarabolásának igazságtalan voltát. Megemlítette, hogy Angliában és Franciaországban személyesen is igyekezett meggyőzni „a két nemzet vezető férfiát a trianoni béke kiáltó igazságtalanságairól”. (Hogy kikkel és mikor találkozott, azt további kutatások feladata feltárni.) Megfogalmazta azt is, hogy

a „legmesszebbmenően el kell mélyíteni a lengyel barátságot”. (Báró báró Orosdy Fülöpné Báró báró Orosdy Fülöpné programbeszède Szécsényben 1935. március 17-én, 1935). A lengyelek iránti szimpátia jele volt az is, hogy 1933-ban, a szécsényi Sobieski-emléktábla avatásán, a bárónő köszöntötte az eseményre érkező lengyel követet franciául. (Sobieski János lengyel király Bécs alól hazatérő hadai szabadították fel a települést 1683-ban.) (Nógrádi Hírek, 1933)

KÉPVISELŐHÁZI FELSZÓLALÁS

Orosdy Fülöpné nem volt túlzottan aktív a Parlamentben. Mindössze három nagyobb beszédet tartott. Ezek egyike kimondottan külpolitikai tárgyú volt, a Képviselőház 1934. május 24-i ülésén hangzott el. (Országgyűlés Képviselőházának naplója, 1934) Ez volt a legmélyebb és legrészletesebb nyilvános külpolitikai tárgyú megszólalása. Az alkalmat a Külügyminisztérium költségvetésének tárgyalása adta, bár magával a költségvetéssel nem is foglalkozott. Többször bírálta a magyar diplomáciát és végül elutasította a tervezetet. Ebben a felszólalásban is reagált az aktuális nemzetközi történésekre. Az ellenzékben lévő – erre nyíltan utaló – bárónő felszólalása főleg a parlamenti patkó bal oldaláról, az ellenzéki pártoktól, illetve balközépről, a kereszténypárt soraiból kapott tetszést.

A beszéd megerősítette, hogy Orosdyné egyértelműen Európában gondolkozott és a nyugati demokráciákat tekintette példának. A magyarság sorsát a kontinensen képviselt „egyetemes” értékekben és kultúrában látta. Ezekben a minta Franciaország és Anglia voltak, Németországot nem tekintette annak. Meglátása szerint, Magyarországnak azért is az európai egyetemes értékeket kell követni, mert csak ebben az esetben várható el a nagyhatalmak segítsége a békeszerződés igazságtalanságainak megszüntetéséhez. Úgy vélte, a békeszerződések okozta károkra már a nyugati hatalmak is rájöttek, és így esély kínálkozik a korrekcióra. Ismét kiemelte Franciaországot, mely nélkül nem lehet revízió. Ám így is bírálta a párizsi politika hibáit és tévedéseit. Megemlítette Aristide Briand nevét, illetve André Tardieu-t, utóbbinak a közép-európai vámközösséget elképzelő tervét. Azt gondolta,

ezen elképzelések azért nem válhattak valóra, mert alapfeltételük az igazságtalanságok megszüntetése. Utalt arra, hogy ezeket az 1933. júniusi londoni világgazdasági konferencián – melyen valószínűleg maga is részt vett – megjelenő francia diplomaták már belátták. Abban azonban, hogy a francia támogatást nem sikerült megnyerni a magyar tervekhez, egyértelműen a kormányzatot hibáztatta, kiemelve német orientációját. A diplomáciát hibáztatta azért is, hogy a francia politika rosszállással szemlélte a magyar–olasz barátságot. Németországgal ellentétben Olaszországot és Mussolinit továbbra is kedvezően ítélte meg, Angliáról és az USA-ról optimistán úgy vélekedett, támogatni fogják a magyar revíziós célokat.

Ismételten és határozottan kifejtette, hogy a revízió elválaszthatatlan a restaurációtól, a királyság visszaállításától, ekkor sem említve a Habsburgok visszahívását. Viszont nevén nevezte a Monarchiát, melyre úgy tekintett, amely korábban fenn tudta tartani a békét a kontinensen és fejlődést biztosított a népének. A dualista államra, ezen belül Magyarországra is, egy jól működő gazdasági egységként tekintett, melyek szétesése szétverte a természetes kapcsolatokat, a „Duna-medencei egységet”. Továbbra is kiállt az Ausztriával történő szoros együttműködés, „kézfogas” mellett, bár ekkor sem beszélt politikai egyesüléséről. Helyeselte Lengyelország újjászületését a világháború után, és a kapcsolatok elmélyítését tartotta szükségesnek. Beszédét azzal zárta, hogy „idővel talán a miniszterelnök úr közeledni fog azokhoz a szempontokhoz, amelyekre a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt kezdettől fogva súlyt fektetett.” Ezzel azt is jelezte, hogy a felszólalás a kereszténypárt programjához illeszkedik. (Itt meg kell jegyezni, hogy egységes, részletes külpolitikája a pártnak nem volt a korszakban. (Gergely et. al, 2003) Erre inkább a párt vezető személyiségeinek felszólalásaiból lehet következtetni.)

PARLAMENTI HÁTTÉR

Orosdy Fülöpné diplomáciai tevékenysége képviselőségéhez kapcsolódik, a Parlament biztosított ehhez hivatalos keretet. Természetesen segítette ebben a korábról hozott kapcsolatrendszer is. Minden év-

ben külföldre utazott, leggyakoribb célpontja Franciaország és Anglia volt. A források és nyilatkozatok alapján rendszeresen találkozott parlamenti képviselőkkel, és képviselte az akkori magyar társadalom nagy többségének célját, a békerendszer felülvizsgálatát, a revíziós gondolatot. Külföldi kapcsolatairól ad képet az is, hogy számos alkalommal találkozott Magyarországra látogató, a békerendszerrel kritikus francia és brit politikusokkal. Ezek a látogatások legtöbbször kifejezetten a bárónőnek szóltak. 1934-ben például találkozott a francia parlamenti küldöttséggel, melynek tagjai között ott volt Robert Schuman is. A képviselőket egy teára is vendégül látta otthonában. (Nemzeti Ujság, 1934b)

A korszakban két olyan nemzetközi szervezet is létezett, melyek – elsősorban – az európai parlamentek közötti együttműködést igyekeztek erősíteni. Az egyik az Interparlamentáris Unió, melynek Magyarország 1889-ben alapítója volt. (Püski, 2015.) A szervezet döntéshozó jogkörrel nem rendelkezett, inkább egy tanácskozó fórumnak volt tekinthető, mely a béke és az együttműködés kérdéseiről konzultált.

Az Interparlamentáris Unió magyar csoportjának volt a tagja a bárónő, aki ebben a pozícióban is elhunyt férjét követte. Ezen tevékenysége 1935 után is tartott, amikor már nem volt parlamenti képviselő. 1938 augusztusában még részt vett az Unió hágai konferenciáján. (Budapesti Hírlap, 1938)

A másik szervezetet – Interparlamentáris Kereskedelmi Konferencia – 1914-ben angol politikusok alapították, az antantországok közötti gazdasági kapcsolatok erősítésére. A világháború után csatlakoztak a vesztes országok is. A testület nemzetközi konferenciákat rendezett különféle gazdasági kérdések megvitatására, de döntési hatásköre ennek sem volt. „Ugyanakkor kapcsolódási pontot, fórumot jelentett a korszak különböző gazdasági szakértői és politikai elitcsoportjai között.”

Utóbbi miatt a hazai kormánypárt fontosnak tartotta a részvételt és a magyar csoport rendszeresen képviseltette magát a konferenciákon. „Vezetése kormánypárti vagy kormányközeli politikusok kezében volt.” (Püski, 2015.) Ellenzékisége ellenére a bárónő többször részt vett ezeken a konferenciákon: 1932-ben például a római és 1935

októberében pedig londoni konferencián. (Függetlenség, 1932; Pesti Napló, 1935)

Az ellenzéki bárónő együttműködése a kormányzattal nem lehetett szoros. (Ez szintén feltárássra váró kérdéskör.) Ugyanakkor vannak közvetett „nyomok” arra, hogy valamilyen együttműködés létezett. Például, amikor a bárónő elérte azt, hogy magyar diákok, kutatók elhelyezést kaphassanak Párizs akkor megépült egyetemi városrészében, a Cité Universitaire-ben a nyári szünidő néhány hónapjára, kedvező fizetési feltételek mellett. A kéréseket ugyanis a kultuszminiszternek kellett benyújtani. A városrészben az államok önálló nemzeti pavilont építettek saját országuk ifjai számára, de erre a magyar államnak akkor nem volt pénze. (Magyarság, 1933)

Nem kapcsolódik közvetlenül a képviselői mandátumhoz, de a diplomáciai aktivitáshoz sorolható a Habsburg királyi családdal fenntartott kapcsolat is. A korszakban folyamatosan látogatták legitimista politikusok a külföldön élő Habsburgokat, és útjaikról beszámoltak nyilvánosan. Ezek közé illeszkedik a bárónő látogatása is, amiről 1932. január 27-én a Magyar Nők Szentkorona Szövetségének teadélutánján tartott előadást „Párisi utam és a királyi családnál tett látogatásom” címmel. (Magyarság, 1932) (A kapcsolat az uralkodói családdal még szintén feltárássra vár.)

ÖSSZEGRZÉS

Orosdy Fülöpné politikai nézetei és ehhez kapcsolódó külpolitikai világlátása az 1920-as évek konzervatív-arisztokrata konszolidációjához, a Bethlen István és az Apponyi Albert által követett nézetekhez társítható. (Személyükre az 1934-es parlamenti felszólalásában is utalt.) Ez a revíziót, több nyugati nagyhatalom egyetértésével és békésen igyekezett elérni. A bárónő diplomáciai tevékenységének is ez volt a legfontosabb célja. Elmondható azonban, hogy ezen útnak az 1930-as években nem volt realitása.

A bárónő legitimizmusa összefügg azzal a megítéléssel, mely a békes Európa alapfeltételét a Monarchia visszaállításában látta, amit

egy évszázadok alatt kialakult természetes gazdasági egységnek látott. Így egy olyan közép-európai egységet képviselt, melyen a történelem addigra már túllépett. Ennek ellenére tevékenysége külföldön sem maradt visszhang nélkül. Amikor 1939 februárjában másodszorra férjhez ment Raymond Wodehouse Foxhoz, több brit lap is a beszámolójában „utazó bárónőként” („Roving Baroness”) utalt rá, aki sokat utazott a „magyar monarchia visszaállításáért”. (Liverpool Daily Post, 1939)

Az Orosdy bárónő által képviselt értékrend mértékletességet, és a fentiekkel együtt is egy, a változásokat elfogadó európaiságot képviselt. Utalok itt mély vallásosságából fakadó szociális érzékenységre vagy a parlamentarizmusról és a választójogról vallott nézeteire – mindezt az 1930-as évek radikálizálódó Magyarorszáján. Nem volt egyedül ezzel a korszakban, bár nem érhetett el történelemfordító sikert. Így nem véletlen, hogy a bárónő sem túl ismert az utókor számára. Sorsa, életpályája és az általa képviselt értékek – tévedései ellenére – mindenesetre tanulságokkal szolgálhatnak az utókor számára is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Alföldy Gábor (1999). A pilisszántói Orosdy-kastély parkja. In: *Ars Hungarica*, 1999. 27. (2), 389–417.
- Baján, Gyula (1922). *Parlamenti almanach az 1922–1927. évi Nemzetgyűlésre*. Budapest, Magyar Távirati Iroda Rt.
- Báró Bői Orosdy Fülöpné Szécsényben 1934. október 24-én tartott beszámoló beszéde. (s. n.) 1934, Szécsény, Országgyűlési Könyvtár, C4/4027. 5.
- Báró bői Orosdy Fülöpné programbeszéde Szécsényben 1935. március 17-én. (s. n.) 1935. Hollósy Nyomda Balassagyarmat, (OSZK, 197.758.)
- Békés Márton (2009). A legitimisták és a legitimizmus. In: Romsics Ignác (szerk.). *A magyar jobboldali hagyomány 1900–1948*. (pp.214–242.) Osiris Kiadó, Budapest
- Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 214–242.
- Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc (2003). *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest.

- Kövér György (1993). M. L. Herzog & Comp. Három nemzedék öröksége. In: *Az Andrássy út Budapesti Negyed 1. 1993. nyár.* (pp. 45-58.) Terézvárosi Önkormányzat, Budapest, 1993.
- Kupferschmidt, M. Uri (2007.): *European Department Stores and Middle Eastern Consumers The Orosdy-Back Saga.* Isztambul, Ottoman Bank Archive and Research Centre
- Püski Levente (2015). *A Horthy-korszak parlamentje.* Országház Kiadó. Budapest.
- A szécsényi választókerület polgáraihoz. (1931). Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Vármegyei Levéltár, XI.13/a. 15. tétel.
- Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. 1934. XXII. Athenaeum Rt., Budapest.

SAJTÓCIKKEK

- Budapesti Hírlap (1938): Magyar csoport az Interparlamentáris Unió tanácskozásán. *Budapesti Hírlap*, 1938. augusztus 18. 6
- Függetlenség (1932): Magyar delegáció az interparlamentáris kereskedelmi konferencián. *Függetlenség*, 1932. április 9. 14.
- Magyarság (1932): Hírek. *Magyarság*, 1932. január 26. 7.
- Közgazdasági és Közlekedési Tudósító (1933): Pusztuló vagyonok. Herzogék. *Közgazdasági és Közlekedési Tudósító*, 1933. április 1. 4.
- Közlöny (1848): Névváltoztatások. *Közlöny*, 1848. november 22. 165. p. 788.
- Liverpool Daily Post (1939): „Roving Baroness’s” wedding. *Liverpool Daily Post*, 1939. február 20. 10.
- Magyarság (1933): Kedvezményes elhelyezést kapnak a magyar kutatók és diákok a párisi egyetemi városrészben. *Magyarság*, 1933. július 23. 4.
- Nemzeti Ujság (1932): A kereszténypárt Szécsényben. *Nemzeti Ujság*, 1932. szeptember 20. 2.
- Nemzeti Ujság (1933): Báró Orosdy Fülöpné beszámolója. *Nemzeti Ujság*, 1933. november 7. 4.
- Nemzeti Ujság (1934a): Kínos hatósági zaklatás. *Nemzeti Ujság*, 1934. október 23. 2.

-
- Nemzeti Ujság (1934b): Elemi erővel jelentkezik előttünk a mai állapot tarthatatlansága. *Nemzeti Ujság*, 1934. május 20. 5.
- Nógrádi Hírlap (1933): Sobieski emléktábla leleplezése Szécsényben. *Nógrádi Hírlap*, 1933. október 22. 1–3.
- Pécsi Napló (1934): A kereszténypárt tovább küzd az orosz-magyar megállapodás ellen. *Pécsi Napló*, 1934. február 27. 8.)
- Pesti Napló (1935): Orosdy Fülöpné nyilatkozata. *Pesti Napló*, 1935. október 12. 12.
- Religio és Nevelés (1847): Egyházi tudósítások. *Religio és Nevelés*, 1847. pp. 117–118.
- Színházi élet (1931): Szécsény követe, báró Orosdy Fülöpné a szegényeknek ajánlja fel képviselői fizetését. *Színházi élet*. 1931. július 12. 48.

GEORGIA: ÚTON AZ EURÓPAI UNIÓ FELÉ?

Boda Kristóf

Budapesti Gazdasági Egyetem, Külkereskedelmi Kar,
Boda.Kristof.38@unibge.hu

ABSZTRAKT

A tanulmány célja, hogy megvizsgálja Georgia Európai Unióhoz történő csatlakozásának perspektíváját, csatlakozásához szükséges kritériumok teljesülését. Az ország 2023-ban tagjelölti státuszt kapott, ami kiemelt aktualitást ad a témakörnek. A tanulmány külön foglalkozik a volt szocialista állam főbb kereskedelmi partnereivel, külkereskedelmi mutatóival. A kutatás fontos kérdései, hogy a közép-európai országok hogyan vélekednek Georgia csatlakozási szándékáról. Az álláspontok ismertetése mellett a tanulmány kitér arra, hogy a közép-európai térség milyen viszonyt ápol Georgiával. A tanulmány bemutatja és értékeli Georgia lakosságának véleményét az Európai Unióról, illetve az ország jövőbeni csatlakozásáról. A kutatás alapját európai bizottsági jelentések, az Eurostat statisztikái és georgiai források egyaránt képezték.

Kulcsszavak: Georgia gazdaság, Európai Unió, Georgia, Magyarország és Georgia kapcsolatrendszere, az EU bővítése

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the perspective of Georgia's accession to the European Union and the fulfilment of the criteria required for its accession. The country has been granted candidate status in 2023, which gives the topic special topicality. The study deals separately with the main trading partners and foreign trade indicators of the former socialist state. Important questions of the research are how Central European countries feel about Georgia's intention to join. In

addition to presenting the positions, the study discusses the Central European region's relationship with Georgia. The study presents and evaluates the views of the people of Georgia on the European Union and its future accession. The research was based on reports from the European Commission, Eurostat statistics and Georgian sources.

Keywords: Georgia, Integration. Economy of Georgia, Hungary and Georgia, Eastern enlargement

BEVEZETÉS

A 21. században gazdasági és politikai átrendeződésnek lehetünk szemtanúi. Napjainkra világossá vált, hogy a transzatlanti térség elveszíti vezető szerepét, helyét fokozatosan a Csendes-óceáni térség veszi át. A nemzetállamok és az integrációk számára, mint a történelemben mindig, a versenyképesség és az innováció a megoldás arra, hogy megőrizzék, erősítsék pozíciójukat a világban. Az Európai Unió célja a világpolitikai helyzetének fenntartása, melyet többek között az uniós piac bővítésében lát. Ezek a célok adtak lehetőséget számára, hogy 2024. június 25-én megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások Ukrajnával és Moldovával, két olyan állammal, melyek a bővítés fontos állomásai, a Balkánt figyelmen kívül hagyva.

Sokan megfedkeznek arról, hogy az előbb említett két országgal együtt egy harmadik állam is az Európai Unió tagja kíván lenni, habár akkor még vele nem kezdődtek el a tárgyalások. Ez az ország Georgia, amely több évezredes történelemre tekint vissza, gazdag kultúrával, számos népcsoporttal rendelkezik. Az elmúlt évezredekben a grúz állam a nagy birodalmak határán feküdt, így számtalan alkalommal került idegen hódítók fennhatósága alá (perzsák, macedónok, rómaiak, bizánciak, törökök, oroszok), független államként csupán 1991-től ismerik el. Így elmondható, hogy egy olyan országról van szó, amely csupán most tapasztalja meg, milyen nehézségekkel és felelőséggel jár egy jóléti állam kiépítése, a demokrácia megvalósítása. Ennek egyik pozitív eredménye, hogy 2023. december 14-én hivatalosan is tagjelölti státuszt kapott.

Kutatásom célja, hogy Georgia európai uniós csatlakozását, annak gazdasági, politikai kritériumainak teljesülését vizsgálja. A tanulmány kitér mindemellett arra, hogy Közép-Európa és Magyarország hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez, mennyire lenne előnyös a bővítés, esetleg Georgia és a már említett két ország bővítésével felerősödnének azok a gondolatok, hogy az Európai Uniót meg kell-e reformálni. Tanulmányom értékeli az ország gazdasági helyzetét, külkapcsolati rendszerét, belpolitikáját és azt, hogy mennyi esély van arra, hogy ez a csatlakozás a közeljövőben megvalósulhat.

GEORGIA FÖLDRAJZI, DEMOGRÁFIAI HELYZETE

Georgia (helyi nevén Szakartvelo)¹⁵ a kaukázusi térség egyik legmeghatározóbb állama, mivel központi szerepe van a Fekete-tenger térségi kereskedelem lebonyolításában. Geográfiai helyzetét tekintve a térség két nagyhatalma (Oroszország, Törökország) között ütközőállamként van jelen. Emiatt az ország számára nélkülözhetetlen elem a jó kapcsolat fenntartása a két országgal. Az ország területe 69 700 négyzetkilométer, amellyel a kaukázusi térség második legkisebb állama (csupán Örményországot előzi meg). Az ország területi egysége megkérdőjelezhető, hiszen az 1991-es függetlensége óta szembe kell néznie szakadár törekvésekkel, Abházia, Dél-Oszétia és Adzsária régiókban. Ezen szeparatizmus egyik eredménye volt, hogy 2008-ban kitört az orosz–grúz háború.

Az ország demográfiai helyzete a legtöbb európai államhoz hasonlóan, folyamatosan csökkenő tendenciákat mutat, természetes fogyás figyelhető meg. A lakosság száma nem éri el az 5 millió főt sem, mindemellett a népességnövekedés egy 2024-es felmérés szerint a mínusz 0,5%-os értéken stagnál. (CIA-The World Factbook, 2024) A népesség eloszlását tekintve elmondható, hogy hazánkhoz hasonlóan a nők száma kis százalékkal meghaladja a férfiakét, ez a nemek közötti kü-

15 Georgia vagy Grúzia? – szakmai körökben ez a kérdés sokszor felvetődik. 2016-ban Georgia kérvényezte, hogy a külföldi államok így nevezzék, míg az MTA továbbra is az orosz nyelvből átvett Grúzia nevet javasolja. A nyugati államok a Georgia nevet használják, de tanulmányomban, mivel mindkettő elfogadott, így mindkettőre fogok hivatkozni.

lönbség a várható élettartamra is vonatkozik. Természetesen nemcsak ez a tényező játszik fontos szerepet a népesség alakulásában, hiszen nagymértékű be- és kivándorlás is tapasztalható.

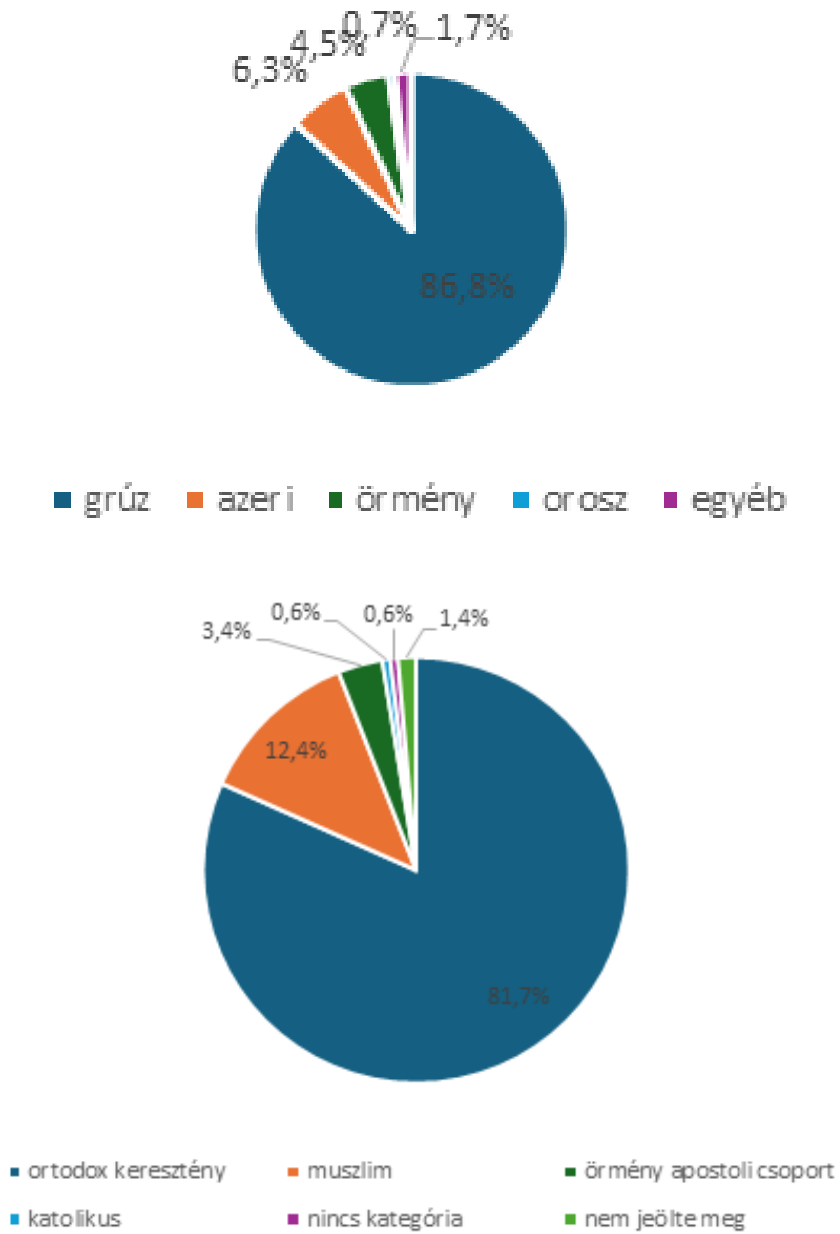
A bevándorlás tekintetében megemlítendő a jelentős számú orosz lakosság beáramlása, ami az utóbbi időkben megduplázódott. Az orosz–ukrán konfliktus kezdete óta, mintegy 200 ezer orosz állampolgár tartózkodott Georgia területén, a későbbiekben egyharmaduk vagy más országban telepedett le, vagy visszatért szülőhazájába. (Kucera, 2024) Letelepedésük az országban a gazdaságra, a vállalati szektorra, az ingatlanpiacra is jelentős hatást gyakorolt. A hivatalos hírportálokat vizsgálva a kivándorlás a bevándorlással eltérő számokat mutat, hiszen a kivándorlók száma 19%-kal nagyobb a bevándorlók számánál egy 2023-as adatbázis alapján. (National Statistics Office of Georgia, 2024)

A kivándorlók többsége (62,2%) munkaképes korú férfi, akik Nyugat-Európába, az Amerikai Egyesült Államokba, Oroszországba távoznak egy jobb élet reményében, és ezekben a térségekben alakítanak ki nagyobb közösségeket. (Bogishvili, 2021)

Etnikailag egy viszonylag széttagolt nemzetről beszélhetünk. Az ország középső részén a lakosság közel 86% grúz nemzetiségű, de élnek az országban azeriek, örmények, oroszok, ukránok, törökök is. A tengerpart környékén, a török határnál élnek a muszlim adzsárok, akik már a szovjet időkben autonómiát élveztek. Az 1991-es polgárháború idején mondták ki függetlenségüket, amelyet 2004-ben Szaakasvili nacionalista politikája szüntetett meg.

A lakosság jelentős része mintegy 60%-a városokban lakik, ezek a Fekete-tenger partján és az ország középső területein fordulnak elő nagy számmal. Georgia közepén helyezkedik el a fővárosa Tbiliszi, amely több százéves múltra tekint vissza. Az ország hivatalos nyelve a grúz, de Abháziában az abház nyelvet ismerik el hivatalosként. A vallást vizsgálva az ortodox vallás a meghatározó (1. ábra), de a muzulmánok száma is jelentős, eléri a 10%-ot.

1. ábra: Georgia etnikai és vallási térképe

Forrás: Wikipédia, 2024 és Geostat, 2016 alapján saját szerkesztés

GEORGIA POLITIKAI ÉS NEMZETKÖZI HELYZETE

Georgia 1991. április 9-ig a Szovjetunió részét alkotta, így addig egypárti diktatúra volt hatalmon. Az akkori pártfőtitkár, Jumber Patiashvili ellenezte Mihail Gorbacsov reformjavaslatait, amely 1989-re az országot polgárháború szélére sodorta. A baloldali uralmat elsősorban a grúz és oszét nacionalista mozgalmak elégették meg, többször utcai harcokat kezdeményezve a hatósággal. 1991. április 9-én Zviad Gamszahurdia (korábban az 1956-os grúz megmozdulás egyik alakja) sikeresen kivívta nemzete függetlenségét és az ország első elnöke lett. Uralma ellen a grúz nemzeti gárda (Eduard Sevardnadze¹⁶) és az oszét területek fellázadtak, amely véres polgárháborút eredményezett (1991–1993).

A háború befejeztével Sevardnadze lett az államfő (1993–2003). Georgia államformája félelnöki rendszer lett, amelyben az államfő széles jogkörrel rendelkezett. A grúz elnök az ország gazdaságát helyreállította, privatizációt hajtott végre és lépéseket tett a Nyugat felé. 2003-ban a korrupció és a választási csalások miatt kitört az ún. rózsás forradalom, melynek keretében Miheil Szaakasvili (2004–2013), az Egyesült Nemzeti Párt alapítója és elnöke vette át a hatalmat. Kormányzása alatt fellépett a korrupciós botrányok és csalásokkal szemben, és George Bush amerikai elnök is Tbiliszibe látogatott. Szaakasvili elnöksége alatt a grúz–abház, grúz–oszét kapcsolatok mélyponton voltak, amelynek keretében Oroszország kiállt a de facto módon elismert államok függetlensége mellett. 2008 augusztusában, miután Szaakasvili fegyveres úton akarta megoldani Dél-Oszétia helyzetét, Oroszország megtámadta Georgiát, melynek keretében megszilárdította befolyását Abházia és Dél-Oszétia területén, így megszakadt a két ország közötti diplomáciai kapcsolat. A háború rávilágított az ország sebezhetőségére, hiszen Dél-Oszétia és Abházia lakossága együttesen majdnem 300 ezer fő. (National Statistics Office of Georgia, 2024) Egyre nagyobb szerepet kapott a következő években a Grúz Álom nevű szervezet, amit Bidzina Ivanishvili milliárdos alapított 2012-ben. A baloldali gyűjtőpárt a Szaakasvili-kormány legfőbb

¹⁶ Eduard Sevardnadze a Szovjetunió utolsó külügyminisztere volt, a gorbacsovi kormány tagja.

ellenzékévé vált. 2013 után a Grúz Álom töltötte be folyamatosan a kormányalakító posztot, 2024 februárja óta Irakli Kobakhidze a kormányfő. A pártnak sikerült 90 képviselőt bejuttatnia a 150 fős parlamentbe, ezzel képesek az államfő (Salome Zourabichvili) vétőjogát is semmissé tenni (lásd: ügynöktörvény).

Georgia politikai helyzete mellett kiemelendő, hogy az ország számos nemzetközi szervezetben is helyet foglal. 1992-ben Georgia az ENSZ, ugyanebben az évben a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés állandó tagjává vált, melynek célja a Fekete-tengeri kereskedelem fenntartása, a terrorizmus elhárítása és a stabilitás megőrzése. Ezek mellett fontos a tengeri kijárat Georgia számára, hiszen a külkereskedelem fontos útvonala, a technológia és innovációk érkezésének színtere. A témát illetően a legfontosabb tagsága mégis, hogy Georgia az Európa Tanács tagja lett. A csatlakozás 1999-ben történt, melynek keretében elfogadta az európai kultúra, az európai értékek védelmét országa területén, az alapvető emberi jogok biztosítását, mégis a nemzetközi politikában kevesek számára tűnt úgy, hogy Georgia hamarosan az Európai Unió tagja lehet. Ezt a gondolatot és az addig elért eredményeket a 2003-as forradalom és főként a 2008-as háború beárnyékolta.

AZ INTEGRÁCIÓS FOLYAMATBAN ELÉRT SIKEREK

Georgia integrációja az Európai Unióba az ország függetlensége után azonnal elkezdődött. A zűrzavaros belpolitika ellenére 1992-ben megtörtént a hivatalos kapcsolatfelvétel Georgia és az Európai Közösség között. A következő állomás a kapcsolat építésében az 1999. évi Együttműködési Tanács ülése, ahol megkötötték a Partnerségi megállapodást. Az egyezmény tartalmazta, hogy az Európai Unió nagyobb figyelmet fordít a kaukázusi ország irányába, mind gazdasági, politikai, kulturális integrációját illetően. Szóba került Abházia és Dél-Oszétia különleges helyzete is.

A háborús időszak alatt az Európai Unió kifejezete szolidaritását Georgia mellett humanitárius és diplomáciai segítség formájában. 2016-ban megkötötték az Átfogó Társulási megállapodást. Az

egyezmény az uniós vállalkozások számára kedvezményeket nyújt a Georgiába történő export esetén, az ipari termékekre kivetett vámok egészét eltörölte. A termékek származásának kumulálása a PEM-egyezmény alapján történik. (Európai Bizottság, 2016) Mindezek mellett a közbeszerzéssel és egészségvédelmi előírásokkal kapcsolatban is megállapításokat tesz.

Egy évvel később, 2017-ben vízummentességi megállapodás született a két fél között. Ennek értelmében a grúz állampolgárok „180 napos időszakban legfeljebb 90 napra vízummentesen utazhatnak az EU-ba.” (Európai Tanács, Európai Unió Tanácsa, 2017) A megállapodás lehetővé teszi az üzleti kapcsolatok fejlődését, egyre kedveltebb célpont Georgia tengerparti térsége, emellett a turizmus is folyamatosan kiépülni látszik. A vízummentesség mellett Georgia a Keleti Partnerség aktív tagját is képezi. A Partnerség célja 3 kelet-európai és 3 dél-kaukázusi ország gazdasági és politikai integrációjának erősítése. 2020-ban 5 szakpolitikai célt fogalmaztak meg ennek nevében: (1) reziliens, fenntartható és integrált gazdaságok; (2) elszámoltatható intézmények, jogállamiság és biztonság; (3) a környezet- és éghajlatváltozás hatásaival szembeni reziliencia; (4) digitális transzformáció, (5) méltányos és inkluzív társadalmak. (Európai Tanács, Európai Unió Tanácsa, 2017) Kétévente csúcstalálkozót tartanak, ahol a legfőbb politikai irányelveket tárgyalják át.

A csatlakozási szándékban elért legnagyobb mérföldkő 2023. december 14., amikor Georgia tagjelölti státuszát az Európai Tanács megszavazta. Moldova és Ukrajna 2023 júliusában már megkapta ezt az elismerést, Georgiát ekkor még nem tartották elég felkészültnek. A helyzet 2023 novemberében megváltozott, amikor is Ursula von der Leyen kijelentette, hogy Georgia megkapja a tagjelölti státuszt, de cserébe reformokat kell végrehajtania.

POLITIKAI KRITÉRIUMOK

Az Európai Unió megalakulása óta a demokrácia és a jogállamiság rendszere, amelyet a tagállamaitól és a csatlakozni kívánó államoktól is megkövetel. Georgiában az 1990-es évek elején félelnöki rendszer

volt, de Sevardnadze bukása után parlamentáris demokrácia kezdett kialakulni. A törvényhozás a 150 fős grúz parlament kezében van, a végrehajtás a mindenkori kormány feladata, emellett létrehoztak egy Legfelső Bíróságot is. Az utóbbi időben egyes szakértők a kormánypárt erősödését jelezték, amely aláássa a teljes körű demokrácia kiépülését. A jogállamiság tekintetében az elmúlt időszak változó tendenciákat mutatott.

A bírói rendszert alapvetően reformok sora jellemezte, amelynek keretében némi javulás volt megfigyelhető. Pozitív eredménynek mondható a tárgyalások gyorsabb idejű végrehajtása, aminek a rendelkezési ideje 433 nap helyett 274 napra változott. Negatív kritika jellemzi a bírák és ügyészek számát, mivel „9 bíró és 12 ügyész jut százezer lakosra Georgiában”. (Európai Bizottság, 2022)

A politikai kritériumok csoportjának része a korrupció és bűnszervezetek elleni küzdelem, szintén a politikai kritériumok fontos részét képezi. A korrupcióellenesség az utóbbi 10 évben erősödött meg, a Grúz Állampárt színre lépésével egyidőben. Georgia tagja lett a GRECO-nak (Group of States against Corruption), illetve az ENSZ által alapított UNCAC-nak (United Nations Convention against Corruption). Georgiában nincs egységes korrupció elleni hivatal, ezt a feladatkört az Állambiztonsági Szervezet tölti be. „A magas szintű bűnügyek eddigi eredményeit illetően összesen 28 ítélet született 2020 óta, melyből 21 korrupcióval volt kapcsolatos, köztük egy miniszterhelyettest, kerületi ügyész helyettest, kormányzókat és helyi tanácsstagokat is elítéltek.” (Európai Bizottság, 2022) A Transparency International szerint 2023-ban a korrupciós index 3 ponttal esett vissza, így a kormányzati beavatkozás sikeresen működik. (Transparency International, 2023)

A szervezett bűnözést ellen Georgia határozottan fellép, így elfogadta az ENSZ által ratifikált embercsempészeti és migránskvóta ellen létrejövő egyezményt. A szervezett bűnözés elleni harc az európai uniós normák szerint zajlik, mivel az ország szoros kapcsolatban áll az Európával, a Cepollal, az Interpollal és az EMCDDA-val (Kábítószer és a Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja). „A szervezett bűnözés elleni harc sikerességét igazolja, hogy 2022-ben 5 magas rendű szervezeti bűnben indítottak eljárást.” (Európai Bizottság, 2022) Az ilyen típusú bírósági eljárások száma évről évre nő, hiszen Georgia

Európa és Ázsia határán található, emiatt fontos emberkereskedelmi és kábítószer útvonal.

Az alapvető jogok érvényesülése napjainkban még vitát vált ki, hiába létezik európai mintára a georgiai ombudsman, a Public Defender Office (PDO). Elfogadták a Gyermekjogi Kódexet a gyermekvédelemmel kapcsolatban, erőfeszítések vannak a nemi egyenlőség megvalósítására, de a rendszerben számos hiányosság figyelhető meg. Ennek egyik eleme a túl gyakori bírósági eljárás az ellenzéki médiával szemben és az LMBTQ-jogok sincsenek részletesen kidolgozva, ezt igazolják a 2021. júliusi események. Az ekkor történt incidensek világossá tették, hogy a kormánypárt nem támogat semmiféle nyílt LMBTQ-program megszervezését, amely téma a lakosság körében is igen megosztó. Az alapvető jogok hiányát egy nemzetközi szinten is felkapott esemény támasztja alá. 2024 tavaszán elfogadták a külföldi ügynöktörvényt, amely értelmében azon cégek, civil szervezetek, amelyek finanszírozásának több mint 20%-a külföldről érkezik, magát „külföldi hatalom érdekét szolgáló szervezetként” kell regisztrálnia. (Tanács, 2024)

A parlament megszavazta a törvényt, de 2024 májusában az államfő vétót szavazott meg, melyet csupán egy kétharmados többségű szavazás érvényteleníthetett. A szavazásra júniusban került sor, melynek keretében a kormánypárt végleg megszavazta a törvényt az ellenzék és a lakosság tiltakozásának ellenére. Válaszul tiltakozások és utcai zavargások alakultak ki. Az Egyesült Államok és az Európai Unió mélyen elítélte a törvényt, ezért 2024. július 9-én az Európai Unió is felfüggesztette a csatlakozási tárgyalásokat Georgiával. A július 9-i események ellenére a georgiai kormányfő továbbra is pozitívan áll a csatlakozás kérdéséhez. Célja, hogy országa 2030-ra az Európai Unió tagja lehessen.

GAZDASÁGI KRITÉRIUMOK

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás nemcsak egy adott ország politikai stabilizálódásától, hanem gazdasági felkészültségétől is függ. Georgia gazdasága 2010 és 2020 között kezdett növekedni,

mely köszönhető az európai uniós támogatásoknak is. Ennek eredménye, hogy az ország GDP növekedésének 2023-as aránya 10,4%. A vásárlóerőparitás (PPP) alapján a világ 72. helyén szerepel, ezzel megelőzve Örményországot.

A gazdaság fellendülését mutatja, hogy a grúz pénznem (lari) értéke az elmúlt negyedévben erősödést mutatott, melynek keretében 1 euró 2,85-3 lari között mozgott. A grúz lari az 1995-ös bevezetése óta értékálló valutának számít. Szerepét erősíti, hogy 2022-ben az IMF munkatársai is pozitív gazdasági növekedést jósoltak az ország számára. A Grúz Nemzeti Bank elnökének nyilatkozata szerint, „valutánk a térségben felértékelődik a dollárral szemben”. (Wright, 2022)

A stabil állami pénzügyek eredményeként stabil államháztartással rendelkezik az ország, ahol az infláció 1,8%-on stagnált 2024 júniusában.

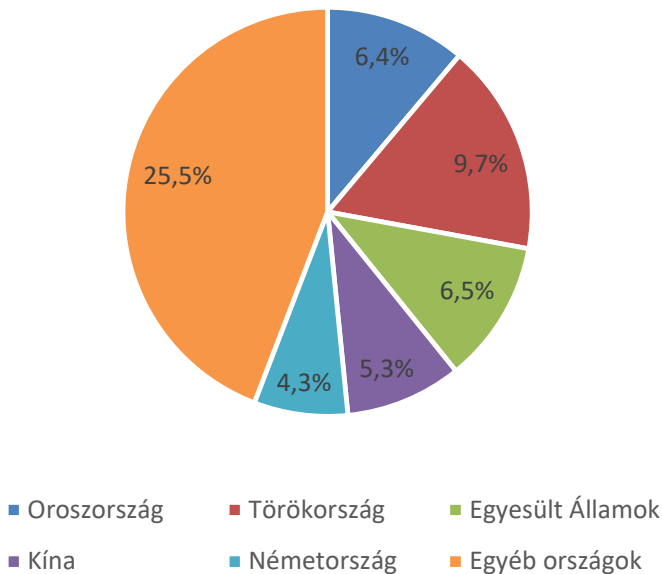
2. ábra: Reál GDP-növekedés Georgiában (1996–2023)

Forrás: IMF (2024) alapján saját szerkesztés

Az erős gazdaság megteremtése számos lehetőséget biztosít az ország számára. Ennek keretében elkezdődött a kis- és középvállalkozások támogatása. A kormány úgy nyilatkozott, hogy országa európai uniós tagállamként képes lenne megvédeni piacát más tagállam árucikkeivel szemben. A 3 millió fős állam elsődlegesen tea, mogyoró, szőlő, élő állatok, mangánérc, rézérc stb. exportőre az EU felé. Mint számos ország a világban, Georgia is külkereskedelmi deficittel küzd évtizedek óta, mivel az import mértéke több mint két és félszerese az exporténak. Az Európai Unióval folytatott kereskedelmében Bulgária az ország legnagyobb importőre, amely járműveket, elektronikai berendezéseket és állami szolgáltatásokat szállít.

3. ábra: Georgiába áramló importárak származási országa a 2024 I. és II. negyedévében

Forrás: National Statistics Office of Georgia, 2024, saját szerkesztés

1. táblázat: A Visegrádi Együttműködés és az európai uniós balkáni államok exportja Georgiába (millió USD) 2024 II. negyedévében.

Európai országok	Április	Május	Június
Bulgária	32 436,5	32 436,5	32 436,5
Görögország	13 029,4	10 132,1	13 369,9
Románia	14 517,8	5 225,7	14 401,0
Horvátország	1 327,0	1 604,2	971,3
Magyarország	7 924,0	8 965,3	6 378,5
Szlovákia	3 197,0	2 856,3	1 804,7
Csehország	18 561,6	17 224,0	16 201,5
Lengyelország	21 417,9	19 952,2	23 043,2

*Forrás: National Statistics Office of Georgia, 2024
alapján saját szerkesztés*

Ezek mellett Németország is jelentős partnere, amely inkább az ipari termékek exportálását jelenti. (National Statistics Office of Georgia, 2024) A munkanélküliségi ráta továbbra is meghaladja az Európai Unió átlagát, mivel a kaukázusi országban 2024 szeptemberében 16,4% volt, amelynek megfékezése érdekében a kormányzat a külföldi befektetések és állami támogatások révén új munkahelyeket teremt. Ennek eredményeképpen az elmúlt években 0,5 százalékponttal csökkent a munkanélküliség.

A VISEGRÁDI ÁLLAMOK ÁLLÁSPONTJA

A 2008-as orosz–grúz háború idején a világ országai nagy érdeklődéssel figyelték a válság kimenetelét, számosan elítélték az orosz agressziót. A háború során az Európai Unió humanitárius segílyt nyújtott Georgia számára, azóta megerősödött a két fél közötti kapcsolat.

Az ország exportja elsősorban a környező közép-ázsiai országokba és Oroszországba irányul, ugyanakkor az Európai Unióba is kerülnek grúz termékek. Közép-Európából Lengyelország fogadja a legtöbb grúz árut, 29 489 millió USD értékben. (National Statistics Office of Georgia, 2024)

Lengyelország mellett Szlovákia is jelentős segítséget nyújt Georgiának. A szlovák kormány 2009 óta aktívan részt vesz az ország Fejlesztési Együttműködési Program kiépítésében („Szlovák Segély”). (The Embassy of Georgia to Slovak Republic, 2024) A szlovák állam számára fontos az olcsó munkaerő, a tervek szerint 2026-ra átadásra kerül az új Volvo-gyár, ahol alkalmaznának grúz, moldovai, ukrán munkaerőt is. Csehországban is hasonlóan pozitívan fogadják a Georgia felé való gazdasági nyitást. 2021-ben Csehország tbiliszi nagykövetségén tárgyalásokat folytattak arról, hogy a cseh középvállalkozások hogyan jelenhetnek meg a kaukázusi állam piacán, emellett a civil szervezetekkel való együttműködésről is szó esett. (Embassy of Czech Republic in Tbilisi, 2021)

A DCFTA tagsága révén felerősödött a lengyel kormánnyal való együttműködés, melynek keretében a lengyelek számos projekt előre mozdításában segítettek a georgiai kormánynak. A munkálatokat a Lengyel-Grúz Ipari és Kereskedelmi Kamara bonyolítja le, melynek keretében megvalósult a Varsó-Tbiliszi közötti közvetlen légi járat kiépítése, a humán erőforrás fejlesztése pedig egy 2016–2020 közötti programban jelentős javulást ért el. A közeledési fejlesztést mi sem bizonyítja jobban, hogy 2004 és 2018 között Lengyelország 140 millió PLN-t (lengyel zloty) különített el Georgia számára. (Website of the Republic of Poland, 2024)

Magyarországot illetően mind a magyar, mind az európai sajtó hangsúlyozza, hogy Magyarország támogatja Georgia csatlakozását, mind politikai, gazdasági és vallási okokra hivatkozva. Georgiával az európai érdekek a Kaukázus térségébe is eljutnának és a keleti bővítést is elősegítenék. Gazdaságilag egy viszonylag gyorsan fejlődő országgént jellemezte a magyar kormányfő a kaukázusi országot, amely javíthatná az Európai Unió versenyképességét, a nyersanyag- és energiahordozószállítás fontos pontját is jelenthetné. Az Európai Unió Bakuból próbálná biztosítani a kiesett kőolaj és földgáz kis részét, amely révén egy energiafolyosó kiépítése valósulna meg, melynek mind Magyarország, mind Georgia részét képezné, aminek befejezési időpontja 2027-2028 környékén lenne esedékes. Miután Georgiával 2024. július 9-én bizonytalan időre megszakadtak a csatlakozási tárgyalások, Magyarország – mint 2024 második félévében az Európai

Unió Tanácsának elnöke – továbbra is elősegíti a csatlakozások folytatását, emellett 80 grúz hallgatót is fogadnak magyarországi egyetemeken. Ezek alapján állítható, hogy országunk számára nélkülözhetetlen a jó diplomáciai kapcsolat kiépítése Georgiával, akár gazdasági, akár politikai szempontokat veszünk figyelembe.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

Georgia az elmúlt évtizedben próbálta behozni lemaradását, felzárkózni a nyugati világhoz és elérni azt a szintet, amellyel az Európai Unió tagja lehet. Ugyan még az ország vidéki településein érzékelhető a lemaradás és a szocialista rendszer árnyéka, de látható, hogy napjainkra elkezdődött a nagyvárosok fejlődése és a demokrácia megvalósításában is kimutatható az előrehaladás.

A kialakult politikai helyzetben megoldást kell találni arra, hogy Georgia továbbra is tárgyalásokat folytathasson a csatlakozásával kapcsolatban, mert ennek sikertelenségével az Európai Unió egy lehetőségekkel teli, kereskedelmileg fontos országot, térséget veszíthet el, amely a jövőben, a gazdasági fejlődési szintet megtartva, akár a térség meghatározó állama is lehet.

IRODALOMJEGYZÉK

Az Európai Unió Tanácsának hivatalos oldala: Kelet Partnerség <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eastern-partnership/> (2024.07.09.)

Babirák Hajnalka (2013): A kaukázusi Georgia. Budapest, L'Harmattan Kiadó

Chris Wright (2022): How Georgia turned a neighbour's war to its economic advantage <https://www.euromoney.com/article/2aw6brk7ijf7iehi6l98g/banking/how-georgia-turned-a-neighbours-war-to-its-economic-advantage> (2024.08.09.)

Communication From the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council: Commission Opinion

- on Georgia's application for membership of the European Union a95905d5-9783-4a1b-aef2-1740a79eda49_en (europa.eu) (2024.08.08.)
- Embassy of Czech Republic in Tbilisi (2021) : Creating of Czech Business platform in Georgia. https://mzv.gov.cz/tbilisi/en/economy_and_trade/creating_of_czech_business_platform_in.html (2024.09.17.)
- Európai Bizottság hivatalos oldala (2016): EU-Grúzia mélyreható és átfogó szabadkereskedelmi térség <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/hu/content/eu-gruzia-melyreható-es-atfogy-szabadkereskedelmi-terseg> (2024.07.09.)
- Európai Unió Tanácsa (2017): Vízumpolitika: a Tanács a grúziai állampolgárok vízummentességéről szóló rendeletet fogadott el <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2017/02/27/visa-liberalisation-georgia/> (2024.08.25.)
- Joshua Kucera (2024): After A Frosty Reception, Tbilisi's Wartime Russians Are Beginning To Leave <https://www.rferl.org/a/georgia-russians-fleeing-war-leaving-/32784835.html> (2024.07.03.)
- Mihail Leonidovics Djibladze, G. Melvyn Howe (2024): People of Georgia <https://www.britannica.com/place/Georgia/People> (2024.07.06.)
- National Statistic Office of Georgia (2024): Import <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/638/import> (2024.08.20.)
- National Statistic Office of Georgia (2024): Export <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/637/export> (2024.08.20.)
- Tanács Gábor (2024): Az európai integrációt szolgálja az orosz típusú külföldi ügynöktörvény a grúz kormányfő szerint <https://hu.euronews.com/my-europe/2024/05/15/az-europai-integraciót-szolgálja-az-orosz-típusu-külföldi-ügynöktörvény-a-grúz-kormányfő-s> (2024.08.08.)
- Transparens International hivatalos oldala (2024): <https://www.transparency.org/en/countries/georgia> (2024.09.20.)
- The Embassy of Georgia to the Slovak Republic (2024): Bilateral Relations <https://slovakia.mfa.gov.ge/en/slovak-republic> (2024.08.21.)
- Website of the Republic of Poland: Poland in Georgia <https://www.gov.pl/web/georgia/bilateral-relations> (2024.08.21.)

World Factbook (2024) <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/georgia/#people-and-society>(2024.07.03.)

ÁBRÁK, DIAGRAMOK

Wikipédia (2024): Georgia demográfiai adatai. [https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Georgia_\(country\)#Ethnic_groups](https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Georgia_(country)#Ethnic_groups) (2024.10.20.)

Civil Georgia (2016): A Geostat közzéteszi a 2014-es népszámlálás eredményeit. <https://civil.ge/archives/124561> (2024.10.20.)

IMF adataiból (2024-es), https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOORLD/GEO saját szerkesztésű ábra (2024.09.20.)

National Statistic Office of Georgia: Import. <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/638/import> (2024.08.20.)

Geostat (2024): Import adatokból saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/638/import> (2024.10.05.)

ÖNKORMÁNYZATI DIPLOMÁCIA A NEMZETKÖZI TÉRBEN. EGY KEZDŐDŐ KUTATÁS ELSŐ LÉPÉSEI

Brucker Balázs

HUN-REN KRTK Regionális Kutatások Intézete

brucker.balazs@krtk.hun-ren.hu

Horeczki Réka

HUN-REN KRTK Regionális Kutatások Intézete

horeczki.reka@krtk.hun-ren.hu

ABSZTRAKT

A kormányzás mainstreamjének tekintett többszintű kormányzás az utóbbi évtizedben erős súlyponti átrendeződést mutat. Az egyes válságokban általánossá vált nemzetállami, centralizációs törekvések nyomán mind a nemzetközi, mint a helyi/regionális önkormányzati kormányzási szint mozgástere, szerepe átalakult. Ugyanakkor nagyon sok olyan nemzetközi és közpolitikai kihívás, kezdeményezés van (migráció, környezetvédelem és fenntartható fejlődés, egészségügyi kihívások), amelyben a helyi önkormányzatok közvetlenül vagy hálózataikon keresztül szerepet vállalnak, és az önkormányzatok bilaterális kapcsolatai is hatást gyakorolnak a helyi és nemzeti közpolitikai célok megvalósulására. Feltételezésünk szerint a hazai önkormányzatok csak korlátozottan tudják az önkormányzati diplomáciából származó lehetőségeket kihasználni. A centralizált kormányzási rendszer nyújtotta korlátozott mozgástér, de a hiányzó motivációk, kapacitások, együttműködési kultúra feltételezhetően magyarázat erre. A kutatásaink igazolhatják, hogy a jól menedzselt önkormányzati diplomácia pótlólagos erőforrás, amelynek kihasználása a helyi életfeltételeket javíthatja, a központi kormányzati és helyi szereplők között.

Kulcsszavak: önkormányzati diplomácia, határokon átnyúló együttműködések, többszintű kormányzás, testvérvárosi kapcsolatok, külpolitika

ABSTRACT

Multilevel governance, considered the mainstream of governance, has shown a strong reorganization of the center of gravity in the last decade. As a result of the nation-state centralization, efforts that have become general following the crises, the scope, and role of both the international and local/regional self-governance levels have been transformed. At the same time, there are numerous international and public political challenges and initiatives (like migration, environmental protection, and sustainable development, health challenges) in which sub-national governments take a role directly or through their networks, and the bilateral relations of local governments also have an impact on the realization of local and national public policy goals. According to our assumption, Hungarian municipalities are only able to take advantage of the opportunities arising from sub-national diplomacy to a limited extent. The centralized governance system provides limited room for manoeuvre, but the missing motivations, capacities, and culture of cooperation presumably serve also as an explanation for this. Our research can prove that well-managed sub-national diplomacy is an additional resource, the use of which can improve local living conditions, furthermore, cooperation between central government and local actors in nurturing international relations can improve the chances of both the central government and sub-national governments in asserting their interests more effectively.

Keywords: subnational diplomacy, cross border cooperation, multilevel governance, twinning, foreign policy

BEVEZETÉS

A Közgazdasági- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetében 2024. január 1-jén indult Pálné Kovács Ilona akadémikus vezetésével, a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alap támogatásával egy

négyéves kutatási program (2024. január 1.–2027. december 31.), amelynek célja a területi és települési önkormányzatok nemzetközi kapcsolatainak feltárása. A 12 főből álló interdiszciplináris kutatócsoport¹ elsősorban a politikatudomány, társadalomföldrajz, regionális tudomány, közgazdaságtudomány, jogtudomány és történettudomány módszereivel tárja fel az önkormányzatok nemzetközi kapcsolatait érintő összefüggéseket. Tanulmányunk célja ezen – a hazai tudományos életben novumnak számító – kutatási téma kontextualizálása, valamint a kutatási kérdések és módszertan felvázolása.

A TÉMA KONTEXTUALIZÁLÁSA

Az önkormányzati diplomácia, felértékelődő szerepe ellenére, kevésbé vonta magára a társadalomtudományok (politikatudomány, regionális tudományok, nemzetközi tanulmányok, társadalomföldrajz) figyelmét. A téma periférikusan ugyan, de a nemzetközi kapcsolatokat elemzésére vállalkozó kutatások, elméletek keretei között maradt. A szubnacionális szereplők diplomáciai aktivitásával kapcsolatos egyik első, átfogó munka Duchacek tanulmánya volt (Duchacek, 1984). A régiók diplomáciai tevékenységére irányuló elemzések kezdetben a föderalizmus dimenzióján belül maradtak, később kiterjedtek a régiók autonómiatörekvéseire, azok nemzetközi aktivitására (Aldecoa – Keating, 2003). Az Európai Unió területére korlátozódó tanulmányok egyrészt az európai szintű interregionális kapcsolatokat vették górcső alá (Blatter et al., 2008; Hárs, 2010; Bali – Kurilla, 2011; Klenjászky, 2018). másrészt általában a szubnacionális szereplők szerepét elemezték a többszintű kormányzás rendszerében (Pasquier, 2002; Simon, 2007; Keating, 2014; Högenauer, 2015; Trobbiani, 2016; Tuka, 2017; Rodriguez-Pose – Courty, 2018; Soós, 2018; Brucker 2022a; Brucker, 2022b; Brucker – Finta, 2022). A szakirodalom elsősorban közpolitikai elemzési megközelítésben tárgyalja az önkormányzatok

¹ Vezető kutató: Pálné Kovács Ilona jogász-politológus. Tagok: Balogh Péter geográfus, Baranyai Nóra politológus, Brucker Balázs politológus, Egyed Ildikó közgazdász, Finta István jogász-közgazdász, Hajdú Zoltán geográfus-történész, Horeczki Réka regionalista-közgazdász, Kézai Petra közgazdász, Pámer Zoltán közgazdász, Póla Péter közgazdász, Zsibók Zsuzsanna közgazdász.

tanulási folyamatait, elvétele akadnak elemzések, amelyek bemutatják, mennyiben játszik szerepet a nemzetközi diplomácia a tanulási folyamatokban, van-e igény és kapacitás a „jó gyakorlatok” átvételére (Gutiérrez-Camps, 2013; Beal – Pinson, 2014). Kevesebbet tudni arról, hogy az önkormányzati diplomácia mennyiben alakítja át a működési sajátosságait, érdekérvényesítési esélyeket, illetve az önkormányzati diplomácia értelmezhető-e nemzetközi térben önálló szereplőként, segítve nemzetközi vagy éppen nemzeti célok megvalósítását. A többszintű kormányzás szintjei közötti kapcsolatok erőteljes átrendeződése ellenére a diplomáciai tevékenységet még ma is inkább nemzetállami kormányzati feladatnak tekintik, miközben számos más szereplő (civil, üzleti, multinacionális szervezet, települési és területi önkormányzat) jelent meg közvetlenül a nemzetközi térben. Az önkormányzati vagy szubnacionális diplomácia, illetve ezek alkategóriájaként a városdiplomácia kifejezés sokszínű nemzetközi kapcsolatrendszert takar, amelynek felértékelődő szerepe egymással komplementer változásokkal magyarázható.

Az 1980-as évek óta a globalizáció hozzájárult a nemzetállamokra, mint a nemzetközi jog alanyaira korlátozódó vesztfáliai rendszer felbomlásához. A világ több táján, de különösen a II. világháború utáni Európában az államok szuverenitásuk egy részét különböző integrációs intézményekre ruházták. A szuverenitástranzfer érintette a külpolitikát is.

Az európai integráció előrehaladásának eredményeképpen az Európai Unió *sui generis* nemzetközi szereplővé vált, melyet az integrációs szerződések az 1990-es évektől ugyan közös kül- és biztonságpolitikával, önálló külpolitikai intézményekkel ruháztak fel. A szupranacionális szint megerősödése mellett egyre hangsúlyosabbá vált a regionalizmus, a decentralizáció folyamata is, miután világossá vált, hogy a nemzeti kormányzatok gazdaságtámogató és közszolgáltatató szerepüket a helyi és regionális kormányzatokkal együtt hatékonyabban fejthetik ki (Pálné Kovács I., 1999; Pálné Kovács I., 2014; Pálné Kovács I., 2019; Gold Report, 2019; Lago, 2021). E folyamat-hoz kapcsolódóan a Maastrichti Szerződés (Hambleton et al., 2003) létrehozta helyi- és regionális képviselők közgyűlését, a Régiók Európai Bizottságát (RB), valamint lehetővé tette, hogy a föderatív berendezkedésű és regionalizált tagállamokban a tartományok és a jogal-

kotási hatáskörrel rendelkező régiók regionális miniszterei a Tanács ülésén is felszólalhatnak és szavazhatnak tagállamuk nevében (Brucker 2022a; Greenwood, 2003). Nemzetközi kapcsolatrendszerük révén az önkormányzatok világszerte kiterjesztik mozgásterüket, innovációkat vezetnek be, kölcsönösen tanulnak, közpolitikai modelleket cserélnek, jó gyakorlatokat terjesztenek Kerley et al., 2019; Hambleton et al., 2003). A helyi önkormányzatok szerepe nagyon diverzifikált (Brucker, 2022a; Brucker, 2022b), a diplomáciai érdekérvényesítési esélyek különbözőek és különösen ellentmondásos a középkelet-európai régióban (Hughes, 2004; Trón, 2005; Bayer – Kéglér, 2009; Guderjan, 2012).

Az önkormányzati diplomácia fogalma alatt sokfajta tartalom, hosszútávú és aktuális cél jelenik meg. Kiemelt szerep jut a kultúrának, jelentős a gazdasági (befektetési, innovációs, marketing, turisztikai, infrastrukturális stb.) együttműködés, a környezetvédelem, az átfogó szociális célok mozgósítottak nemzetközi kezdeményezésekre.

AZ ÖNKORMÁNYZATI DIPLOMÁCIÁHOZ KAPCSOLÓDÓ FŐBB KUTATÁSI IRÁNYOK, KÉRDÉSEK

A tervezett célok végrehajtásához a kapcsolatrendszerek megközelítésében – a hagyományos államközi kapcsolatokat leíró diplomáciaelmélet kategorizálását követve – az önkormányzati diplomáciaaktivitások bilaterális és multilaterális osztályozását vesszük alapul. Felhasználva a kutatócsoport interdiszciplináris szakmai összetételét, az önkormányzatok kétoldalú, testvérvárosi és projekt alapú, időszakos kapcsolatrendszereinek elemzése többfajta megközelítést követ majd: a kapcsolatok földrajza, a nyelvi, kulturális örökség szerepének meghatározása, mintázatainak feltárása; a bilaterális nemzetközi kapcsolatok sajátosságainak elemzése. A klasszikus diplomácia másik fő irányát, a multilaterális önkormányzati diplomáciát is górcső alá vesszük, beleértve a nemzetközi szervezetek – és különösen az Európai Unió – szerepét is. Az elemzések célja, hogy bemutassuk, hogy a magyar önkormányzatok mennyiben beágyazottak, hogyan viselkednek a nemzetközi térben, mire és hogyan használják ténylegesen a nemzetközi kapcsolatrendszereiket.

A BILATERÁLIS KAPCSOLATRENDSZEREKHEZ KAPCSOLÓDÓAN:

A decentralizáció mértéke és az önkormányzati diplomáciai aktivitás intenzitása közötti korreláció meghatározása, amely a következő témákat öleli fel: a decentralizáltabb kormányzatú országok hatékonyabban lépnek-e fel a nemzetközi porondon, maguk mögött tudva önkormányzataik aktivitását és támogatását? Továbbá a nagyobb pénzügyi és/vagy politikai autonómiával rendelkező szubnacionális egységek hatékonyabban fel tudnak-e lépni a nemzetközi szintén? Azt feltételezzük, hogy egyre kevésbé a kormányzati szintek közötti rivalizálás, a kompetenciák szétválasztása, inkább az együtt kormányzás válik jellemzővé, ami újabb elméleti kereteket jelöl ki a szuverenitás, szubszidiaritás, legitimáció értelmezésében.

A kapcsolatok politikai földrajza, a mintázatok feltárása; a megválaszolandó kérdések: a kapcsolatok formálódásában mennyire játszanak szerepet földrajzi, nyelvi, kulturális, gazdasági és méretbeli tényezők, mennyiben jellemzőek a nemzetközi kapcsolatépítésben a horizontális, településközi együttműködések, és a megye és a megyeszékhely kapcsolatai, ezek a kapcsolatok mutatnak-e speciális térbeli mintázatokat? Elengedhetetlen a különböző típusú (községi, városi) önkormányzatok nemzetközi kapcsolatrendszerének összehasonlító elemzése, miután a méretek vélhetően meghatározzák a kapcsolatok intenzitását, tartalmát is. Geopolitikai prioritások, motivációk meghatározása; ennek kapcsán a következő kérdésre keressük a választ: a partnerkeresésben játszanak-e szerepet a nemzeti külpolitikai, nemzettpolitikai prioritások? Feltételezésünk szerint ugyanis a geopolitikai orientációban változás következett be, az 1990-es évekre jellemző nyugat felé (főleg Németország, Ausztria) fordulás helyett a 2010-es kormányváltást követően egyre erősebbé válnak a magyar-magyar (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja stb.), illetve a Keleti Nyitás (2012), majd pedig a Déli Nyitás (2015) külgazdaság-politikai irányának meghirdetését követően a távoli, tengeren túli, ázsiai kapcsolatok. Elemezzük azt is, hogy ezen kapcsolatok mögött milyen motivációk húzódnak meg, és milyen eredményekkel járnak.

A nemzeti/etnikai kisebbséggel rendelkező települések elemzése során a következő kérdésre keressük a választ: a kisebbségek jelenléte

egy adott településen mennyire határozza meg a külkapcsolatok irányát? Elsősorban olyan kisebbségeket vonunk be a vizsgálatba, amelyek rendelkeznek anyaországgal ('kin-state'), de elemzési szempont lesz az is, hogy a szegregált, romák lakta, hanyatló térségek településeinek körében jellemző-e nemzetközi kapcsolattartás.

Határon átnyúló kapcsolatok (cross-border cooperation, CBC) elemzése; kutatási kérdéseink: a CBC motivációi között milyen szerepet játszanak az uniós források, milyen szerepe van az uniós szakpolitikáknak, milyen a geopolitikai irányultság, a kapcsolatok formája, tartalma, eredményessége?

MULTILATERÁLIS KAPCSOLATRENDSZEREK ELEMZÉSE SORÁN VIZSGÁLT FAKTOROK:

Uniós érdekvégyesítés csatornáinak bemutatása; amelynek kapcsán a következő kérdésre keressük a választ: az önkormányzatok mely uniós érdekvégyesítési csatornákat (EU Tanácsa, Európai Bizottság, Európai Parlament, Régiók Európai Bizottsága, európai önkormányzati ernyőszervezetek és hálózatok, brüsszeli szubnacionális képviselők) veszik igénybe?

Az EP-ben és a Régiók Bizottságában folyó magyar aktivitás feltérképezése a következő kérdések mentén: mennyiben meghatározó a pártpolitikai (azonos politikai párthoz, csoporthoz/politikai oldalhoz tartozó személyekkel) és a földrajzi alapú (az adott településhez, vármegyéhez kötődő politikusokkal való) együttműködés az önkormányzatok és az EP-képviselők/RB-tagok közötti együttműködés esetében? A brüsszeli képviselők irodák szemléletes analitikája az alábbi tematika mentén: az EU mellett működő brüsszeli regionális és fővárosi/nagyvárosi érdekvégyesítési irodák képesek-e az érdekek uniós döntéshozatalba történő tényleges becsatornázására, vagy szerepük csupán az adott régió/település turisztikai-kulturális-gasztronómiai adottságainak promóciójára korlátozódik?

Nemzetközi önkormányzati hálózatok vizsgálata kapcsán: milyen előnyökkel jár a települési/területi önkormányzatok számára ezen hálózatokban való részvétel?

A KUTATÁS TERVEZETT MÓDSZERTANA

A kvantitatív módszereket a nemzetközi áttekintés és a hazai helyzetfelmérés érdekében hasznosítjuk. A kutatás során feltérképezzük az elérhető szekunder adatokat, amelyeket kiegészítünk (magyarországi települések esetében) a kutatás során gyűjtött primer adatokkal. Vizsgálni, tipizálni és lehetőség szerint számszerűsíteni fogjuk a transznacionális településközi kapcsolatok számát, formalizáltságát, erősségét, jellegét. Leíró statisztikák és kartográfiai módszerek mellett kompozit indexképzés módszerével kívánjuk a különböző településközi kapcsolatokat leíró mutatókat együttesen, térben és időben összehasonlíthatóvá tenni. Az így kapott eredményeket regressziós módszerrel összevetjük a települések különböző szocioökonómiai jellemzőivel, amelyeket településszintű adatbázisból gyűjtünk. Többváltozós elemzéssel megállapítjuk, hogy melyek azok a jellemzők, amelyek szerint a leginkább elkülönülnek a nemzetközi kapcsolataik tekintetében az önkormányzatok (Boisen et al, 2018).

A kutatásban elemezni fogjuk a Demokratikus Helyi Közigazgatás Fejlesztéséért Alapítvány által a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége szakmai együttműködésével létrehozott testvérkapcsolati adatbázist, amely részletes információkat tartalmaz a megyék, fővárosi kerületek és a települések testvérkapcsolatairól. Az adatbázis gondozóival épített kapcsolatunknak köszönhetően a kutatás folyamán biztosítjuk az adatbázis frissítését. A kutatás során további – nemzetközi – adatbázisokat is bevonunk az elemzésbe. Ide tartozik a Council of European Municipalities and Regions által fenntartott twinning.org partnerkereső adatbázis, valamint az Európai Unió határon átnyúló, transznacionális és régióközi együttműködéseit bemutató keep.eu adatbázis. Ezek feldolgozása során hálózatelemzési módszerek alkalmazását tervezzük (Briot, 2021).

A kutatás másik lábát a kvalitatív hazai elemzések jelentik, amelyek terepeként különböző jogállású, funkciójú és népességnagyságú települést és megyei önkormányzatot választunk ki. A primer adatgyűjtés forrása félig strukturált mélyinterjúk jelentik majd. Emellett interjúkat készítünk a kérdés szempontjából meghatározó uniós szereplőkkel (EP-képviselők, RB-tagok, brüsszeli képviselők, ernyőszervezetek munkatársai stb.) is.

VÁRHATÓ EREDMÉNYEK, A KUTATÁS JELENTŐSÉGE

A nemzetközi kapcsolatok és diplomácia, valamint a települési és területi önkormányzatokkal összefüggő ismeretek oktatása természetesen része a felsőoktatásnak és speciális képzéseknek, azonban az önkormányzatok nemzetközi kapcsolataira vonatkozó elméleti, szakpolitika elemző és empirikus kutatások nem jellemzőek. Kutatásaink elméleti igénnyel rávilágítanak mind a nemzetközi, mind pedig a hazai szakirodalomban méltatlanul háttérbe szoruló önkormányzati diplomácia sajátosságaira, új jelenségeire, kilátásaira. Eredményeink a nemzetközi kapcsolat/hálózatépítés kormányzati, szociológiai jellemzőinek megértéhez is hozzájárulhatnak.

Az elkövetkezendő négy évben azt vizsgáljuk, hogy milyen kormányzati szabályozásra, aktivitásra és helyi objektív, valamint szubjektív feltételekre van szükség a jól működő nemzetközi kapcsolatokhoz. Az önkormányzatok nemzetközi beágyazottsága, kapcsolatrendszere, rutinja előnyökkel jár nem csak a konkrét települések, térségek számára, hanem hozzájárul a nemzeti kormányzatok közötti bi- és multilaterális együttműködéshez, az európai integráció elmélyítéséhez is.

Empirikus eredményeink segíthetnek feltárni, hogy melyek a nemzetközi szintű hatékony érdekérvényesítés, kapcsolatépítés legfőbb jellemzői, azonosítjuk a sikeres jó gyakorlatokat, amelyek hozzájárultak az önkormányzati szervezeti tanuláshoz, a település erőforrásainak gyarapodásához, diverzifikálásához, helyzetbe hozták az üzleti vagy civil szektor szereplőit, mélyítették az együttműködés kultúráját.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A 146411 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a K-23 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- Aldecoa, F., Keating, M. (2003). *Paradiplomacy in action. The Foreign Relations in Subnational Governments*. London-New York: Routledge.
- Bali, L., Kurilla, A. (2011). Pécs és Eszék testvérvárosi kapcsolatai és azok néhány interregionális aspektusa. *Comitatus: Önkormányzati szemle*, 58–70.
- Bayer J., Kégler Á. (2009). *Kormányzati, gazdasági és civil érdekérvényesítés az Európai Unióban*, MTA Politikatudományi Intézet, Budapest
- Beal, V., Pinson, G. (2014). When mayors go global. International strategies, urban governance and leadership. *International Journal of Urban and Regional Research*, 1., 302–317.
- Blatter J., Kreutzer, M., Rentl, M., Thiele, J. (2008). The Foreign Relations of European Regions. Competences and Strategies. *West European Politics*, (3), 464–490.
- Boisen, M., Groote, P., Terlouw, K., Couwenberg, O. (2018). Patterns of place promotion, place marketing and/or place branding in Dutch municipalities. *Place Branding and Public Diplomacy*, 2, 78–88.
- Briot, N., Boulineau, E., Coudroy de Lille, L., & Vaudor, L. (2021). Mapping international cooperation between European cities. A network analysis of the Interreg C and URBACT programs. *Cybergeogeo*. <https://doi.org/10.4000/cybergeogeo.37538>
- Brucker B. (2022a). Az Európai Parlament közös munkacsoportjainak (intergroupjainak) szerepe a területi érdekérvényesítésben. *Tér és Társadalom*, (4), 3–31.
- Brucker B. (2022b). Az Európai Parlament szerepe a szubnacionális érdekek képviseletében, *Politikatudományi Szemle*, (1), 99–124.
- Brucker B., Finta I. (2023). Perifériák az Unió perifériáján? Avagy a szubnacionális érdekérvényesítés keretei és korlátai EU szinten. *Tér és Társadalom*, (3), 32–52.
- Duchacek, I. D. (1984). The International Dimension of Subnational Self-Government. *Federated States and International Relations*, (4), 5–31.
- Gold Report (2009). *Decentralization and local democracy in the world*. First global report. World Bank and UCLG, Barcelona
- Greenwood, J. (2003). *Interest Representation in the European Union*. New York–Basingstoke: Palgrave Macmillan

- Guderjan, M. (2012). Local Government and European integration – beyond Europeanisation? *Political Perspectives*, 6 (1), 105–128.
- Gutiérrez-Camps, A. (2013). Local Efforts and Global Impacts. A City-Diplomacy Initiative on Decentralisation. *Perspectives* 21 (2), 49–61. <https://www.jstor.org/stable/24624545> (2023.03.23.)
- Hambleton, R., Savitch, V.H., Stewart, M. (2003). *Globalism and local democracy. Challenge and Change in Europe and North America*. Houndmills: Palgrave,
- Hárs Á. (2010). *Nemzetközi és határ menti együttműködések támogatása. Tanulmányok a határ menti régiók gazdasági és munkaerőpiaci helyzetéről és lehetőségeiről, a foglalkoztatást segítő támogatásokról*. Összegző tanulmány. TÁMOP-1.3.1-07/1.-2008-0002 „Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fejlesztése az integrált munkaügyi és szociális rendszer részeként” c. kiemelt projekt, 3.6 alprojekt. Budapest
- Högenauer, A-L. (2015). The Limits of Territorial Representation in the European Union. *Territory, Politics, Governance*, (2), 147–166.
- Hughes, J., Sasse, G., Gordon C.E. (2004). *Europeanization and regionalization in the EU's Enlargement to Central and Eastern Europe*. London: Palgrave-Macmillan
- Keating, M. (2014). Introduction. Rescaling Interests. *Territory, Politics, Governance*, (3), 239–248.
- Kerley, R., Joyce L., Dunning P. T. (2019) (szerk.). *The Routledge Handbook on international local governments*. London-New York: Routledge
- Klenjanszky S. (2018). Városok, enyhülés és nemzetközi összefogás. A Testvérvárosok Világszövetsége Közép- és Délkelet-Európában (1962–1989). *Múltunk*, (1), 208–243.
- Lago, I. (ed.) (2021). *Decentralization, Devolution and the State*. Cheltenham: Edgar Elgar.
- Pálné Kovács I. (1999). *Regionális politika és közigazgatás*. Pécs-Budapest: Dialóg Campus,
- Pálné Kovács I. (2014). *Jó kormányzás és decentralizáció*. Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián, Budapest: MTA
- Pálné Kovács I. (2019). *A területi kormányzás helyzete és perspektívái Magyarországon*. Dialóg-Campus, Budapest
- Pasquier, R. (2002). Quand l'Europe frappe à la porte des régions. *Politique européenne*, (3), 159–177.

- Rodriguez-Pose, A., Courty, J. (2018). Regional lobbying and Structural funds. Do regional representation offices in Brussels deliver? *Regional & Federal Studies*, (2), 199–229.
- Simon Z. (2007). Regionális érdekérvényesítés az Európai Unióban. In: Kaiser T., Ágh A., Kis Varga J. (szerk.). *A régiók Magyarországa II. Hálózatok és labirintusok*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézet, 141–173.
- Soós E. (2018). Többszintű kormányzás az Európai Unióban. In: Juhász K. *Az első 25 év*. Szeged: Iurisperitus Kiadó, 227–238.
- Trobbiani, R. (2016). European regions in Brussels. towards functional interest representation? *Bruges Political Research Papers*, 53. <https://cris.unu.edu/sites/cris.unu.edu/files/Bruges%20Political%20Research%20Paper%2053%20~%20Riccardo%20Trobbiani.pdf> [2023.03.23]
- Trón Zs. (2005). A többszintű kormányzás kifejlődése a regionális politikában – tanulságok az Észak-alföldi régióból. *Competitio*, (2), 161–180.
- Tuka Á. (2017). Szubnacionális szintek helye és szerepe az Európai Unióban. In: Bencsik A., Horváth Cs. (szerk.). *Demokrácia, jogállam, közigazgatás*, Pécs: PTE ÁJK; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, 65–76.

TRANSFORMATIONS OF JEWISH IDENTITY IN THE 20TH CENTURY

Monika Adamická

Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia,
madamicka@ukf.sk

ABSTRACT

The aim of the paper is to point out the transformations of the identity of Central European Jewry (specifically on the example of Jewry living in Slovakia) against the background of political and social changes that took place in the last century and had a fundamental impact on the formation of the sense of belonging to the Jewish minority. The starting theorems are not only the concept of identity itself, but also the view of identity through the prism of stereotyping, which found its reflection in the press and literature of the time. In identifying and generalizing the basic attributes of Jewish identity during the three stages of its development, we relied on literary works by authors of Jewish origin (Gejza Vámoš, Juraj Špitzer), an interview with a representative of the second generation of Shoah survivors, as well as on social networks in the case of a representative of the third generation. The individual stages of the development and transformation of Slovak Jewry, illustrated on the examples of certain persons who represent pars pro toto Jewish minority in Slovakia, were examined in parallel with the historical transformations of political and social conditions in the 20th century. Since we mainly used sources in the Slovak language, the citations were translated into English by the author of the paper.

Filosofický slovník [Philosophical dictionary] defines identity as “the binary relation that any object satisfies with itself, i.e., it can never be the case that two different objects satisfy that relation” (Filosofický slovník, 2002: 186). According to Leibniz, the objects are identical, if the properties of one object are identical to the properties

of other objects. Jandourek defines the identity in similar way, while he distinguishes between identity and collective identity. By “identity” we mean “a deep sense of self-identity based on the experience of one’s own community (what kind of person I am and what makes me different from others)” (Jandourek, 2001: 104). Collective identity is “the common agreement of members about the essential features of a group, who belongs to it and who does not, and what the group should and should not do” (Jandourek, 2001: 104-105). Bohumil Geist considers three different levels of identity (Geist, 1992):

1. Identity relating to one’s place in social life;
2. Identity as a concept of self-image, containing qualities and attributes of which the individual is aware;
3. Identity as a concept of self-esteem, referring to the positive or negative feelings that individuals have as a result of their experiences in social life.

By the term social identity, he then means “faith (election) of belonging of members of a particular social unit to this unit” (Geist, 1992: 120). From the above definitions it can be concluded that while identity is a kind of individual feeling of belonging to a certain social, religious, racial and other group, collective (social) identity defines this particular group and distinguishes it on the basis of specific features from other groups.

Central Europe represents a multicultural and multinational area in which several ethnic groups coexist side by side (Vargová, 2012). If we look at the philosophical interpretation of identity, a single identity is impossible in the area of Central Europe, because individual ethnic groups tend to their own ethnic, national or minority identity. We can talk about the identity of Central Europe, but individual nations and nationalities show significant variations in preferred cultural patterns that distinguish them from each other. Thus, multiculturalism in this space “does not only generate harmonious coexistence, because in human nature there is a conceptualization of the world and the categorization of society into us and them” (Giddens, 2013: 582). Such ambivalence of society, or the perception of otherness of “the other” leads to the creation of stereotypes of often negative nature, or even to the creation of an image of the enemy, which is a threat

to the minority ethnicity. Giddens draws attention to the fact that “members of a given ethnic group see themselves as culturally different from other groups and are in turn perceived as different by these groups” (Giddens, 2013: 582). While race evokes that it is something fixed biologically, ethnicity is a purely social phenomenon. At the same time, he emphasises that “what is significant for ethnic groups is the frequent use of exclusion tools” (Giddens, 2013: 582), which often lead to discrimination and the creation of prejudices and stereotypes. Some stereotypes “contain a grain of truth, while others are nothing more than a manifestation of displacement, when objects that are not actually their source become the target of hostile and offensive feelings” (Giddens, 2013: 585). Research on stereotyping is dealt with in the scientific discipline of comparative imagology, which, as part of comparative literary science, “examines the image of the ‘other’ in literary texts through the image of foreign (heteroimage) and one’s own (autoimages)” (Zelenka, 2018: 8). Images of others acquire precisely the character of stereotypes, myths and prejudices, which are an expression of the power interest of various ethnic and social groups. Therefore, the task of imagology is not only to research the origin, but also to the function of these stereotypical ideas, especially how they affect the coexistence of different ethnicities.

In the case of Jewry, there was already a stereotype in Slovak society in the period before the Second World War, which was associated with their property situation and their business activities, thanks to which they acquired more and more wealth. “In addition to the stereotypical ‘merchant’, there is a banker, a factory worker, but also a doctor, lawyer and artist of Jewish origin” (Hrbáček, 2018: 100). The stereotype of Jews as merchants is subsequently also associated with greed, avarice and cunning.

This attitude also became the subject of anti-Jewish propaganda before and during the Second World War and is closely related to the statement of Alexander Mach, which was published in the journal *Slovák* on February 7, 1939: “With the Jews, who have gold, jewelry, wealth, they have made order everywhere, and we will do it with them. [...] Those who do not work here will not even eat here. Whoever stole anything, it will be taken away from him! This is a practical solution

to the whole Jewish question!” (Nižňanský, 2016a: 50). In the postwar period, this stereotype was adopted by the communist ideology, which associated people not working physically with freeloading.

The second motif is the explanation why a Jew behaves in this way, why he engages in trade, a tavern, instead of doing work as a peasant, cultivating the land and doing work around his farm. The reason is that Jews do not live in their own country, they do not have their state, their homeland, they feel captive on foreign territory. In works with this motif, one can speak of a stereotype that is based on the myth of the wandering Jew - Ahasver.

Jewry is currently evaluated as one of the typical and most important phenomena in Central Europe. However, Jewish identity itself is not only a consequence of life in the diaspora, but follows from ancient Jewish concepts: “the idea of Jews as a nation that has its own fate, for which they must fight” (Segerová, 2003: 147). Throughout history, the influence of majority ethnicities on groups of Jews inhabiting the European continent or other continents, especially during periods of great social change, has also significantly modified Jewish identity. These changes have caused contemporary Jews to differ in their way of life and culture from their ancestors, but also individual groups differ from each other. The European continent is characterised by groups of Ashkenazi and Sephardic Jews, or “European Jewry can be divided into Ashkenazi and Sephardic Jews” (Franeck, 2022: 20), which were formed in the early Middle Ages. While Sephardic Jews inhabited the territory of the Iberian Peninsula and from there spread to southern Europe, the countries of the Mediterranean and the Orient (North Africa, Italy, but also the area of Holland, England and the Ottoman Empire – especially *Erec Jisra’el*), the Ashkenazi group is associated with the area of Central Europe. The word Ashkenazim (“inhabitants of Ashkenaz”) was first mentioned in the Bible to refer to the son of Gomer and grandson of Japhet (Gn 10, 3), denoting an unknown northern tribe of Jewry. In the early Middle Ages, the term was identified with Germany and referred to a group of Jews that spread from Germany to Central and Eastern Europe. Their colloquial language is Yiddish, a language that was formed in the 8th-11th century and is based on medieval German with many Hebrew

words and enriched with elements of Slavic languages. Literature was also written in the Yiddish language, which reached its peak in the 19th century, especially in the territory of contemporary Poland and Russia.

Thus, the word *Ashkenazim* in a broad sense refers to the whole complex of *Ashkenazi* culture, legal concepts, customs, religious traditions and social institutions as opposed to the *Sephardic* group (Newman – Sivan, 1992). Before the Second World War, the *Ashkenazi* Jews made up about 90% of European Jewry and included Jews from Czechoslovakia. The *Sephardic* group lived mainly in Yugoslavia. They now make up only a fraction of the world's Jewry and their homeland has become Israel.

If we proceed from the fact that Jews lived for centuries in a diaspora shaped by the conditions of the country in which they lived, their identity oscillated between cultural patterns inherited from ancestors, thanks to which the continuity of the culture of Jewish people was maintained, and the cultural tradition they adopted from the majority ethnicity, which caused considerable ethnographic differences between different groups of Jewry in the diaspora. For this reason, a dual identity gradually formed among the Jews (Segerová, 2003):

1. Geographical identity: derived from the country in which they lived,
2. A type of identity based on ideology, external image and cultural practices.

Generally speaking, traditional Jewish identity has crumbled over the centuries, which was exacerbated in the 20th century by mass migration, the Holocaust, and assimilation (which caused a significant decline in the Jewish population), the rise of Zionism, and the establishment of the State of Israel. However, it should be added that the initial impulse to disrupt traditional identity was a change in the understanding of Judaism. While initially Judaism was perceived as a religion and ethnicity at the same time, gradually during the 20th century (before the Second World War and even more significantly in the post-war period) Judaism was identified with religiosity, while the ethnicity of a believing Jew could be different. "Jews are therefore

from the global perspective today a voluntary act of self-identification, while loyalty to the majority nation is given” (Segerová, 2003: 151-152). In the past, however, it was exactly the opposite: Judaism was given to them, and identification with other nations was a voluntary act of self-identification. Michael L. Morgan, who cope with the thesis of the historicity of national or public identity, draws attention to the fact that in the case of the Jewish identity of the period after the Second World War, it is not so obvious. The starting point for the investigation of Jewish identity after 1945 is thus a question “how to cope with the Holocaust and how to rethink Judaism in a post-Holocaust world” (Morgan, 2018: 36).

The level of identification of Jews with majority ethnicity varied in individual Central European countries already in the 1st half of the last century. There were also significant differences between Slovak and Hungarian Jews, although they inhabited a common state until the end of the First World War. This issue is reflected in the novel by the Slovak writer of Jewish origin Gejza Vámoš (1969). While the Slovak Jew is portrayed as greedy, cold, calculating person, interested only in his business, the Hungarian Jew appears here as human, kind-hearted. “A Hungarian Jew, full of peculiar folk humour, good affections and warm intentions, looked at his companion from upper land with dread and uncomprehension. He seemed cold to him, calculating, cunning, indifferent to everything except business, in which he is a true ruthless scoundrel, going over corpses” (Vámoš, 1969: 101). These claims also became the basis of the national level of anti-Semitism in Slovakia, which resulted from the non-assimilation of Slovak Jewry, their linguistic otherness and inclination towards German, Hungarian and Yiddish. At the same time, this idea reflected the fact that Jews were supporters of the Magyarization of Slovaks during the Austro-Hungarian period (Nižňanský, 2016b). Regarding the positive influence of the Jewish minority in Hungarian society, Paul Lendvai states in his book (2011): “Last but not least, Budapest can thank the Jews for having been the bearers of progress culturally, scientifically and financially, as a result of which Budapest became the largest financial and media centre east of Vienna.” (Lendvai, 2011: 304). Nevertheless, in the interwar period, Hungary became one of

the first countries to adopt anti-Jewish measures, the so-called *numerus clausus* (1920).

After the Second World War, it was the tragedy of the Shoah that became a defining aspect of identity for a certain group of European Jewry, because “the Holocaust is not an event that has taken place, but a phenomenon that to some extent continues even after it has been historically closed” (Klementová, 2008: 193). The Holocaust has become a kind of special attribute by which a certain group of Jewry feels its Jewish ethnic, or ethno-religious, self-identification that they would not otherwise feel. A typical example is the Slovak Jew or Jewish Slovak Juraj Špitzer (1919-1995), who was a Slovak literary historian and publicist of Jewish origin.

Juraj Špitzer is a personality who oscillated during his life between the identity of a Slovak Jew and a Jewish Slovak. His inclination towards Slovak identity solved for him the dilemma of many Slovak Jews remaining in Europe or emigrating to Israel: “He did not want to be Jewish’, although at that time he had not yet formulated it that way” (Baláž, 2019: 69). In his book (1996), which was published post-mortem, Špitzer writes: “Slovak Jew or Jewish Slovak. I’ve had to live with this dilemma all my life — not just me. This is the question asked by Jews in other countries. I experienced both poles of this question very sensitively, because I have received both anti-Slovak and anti-Jewish insults in my life. I adapted my answer loosely according to Freud: While I was forced to acknowledge the growing anti-Semitic prejudice, I considered myself intellectually Slovak. Since then, I prefer to be called a Jew” (Špitzer, 1996: 41).

He considered himself an assimilated Jew whose predominant identity as a Slovak had been eroded by the Second World War and the Final Solution to the Jewish Question by the Slovak state, which was supposed to protect its citizens. In the book (1994), which commemorates his internment in the Jewish camp in Nováky, he asks: “Whom was an assimilated Jew, as I considered myself, to ask for help now in the time of war and fascism?” (Špitzer, 1994: 101). For him, assimilation with the Slovak ethnic group was a hope for the extinction of anti-Semitism. However, it was the events of the war in connection with Slovak Jewry that led him to realize that

“adherence to the traditions of one’s ancestors should not be a reason for persecution, that the causes of persecution lie elsewhere and in other causes” (Špitzer, 1994:102).

For Špitzer, Slovakia was the country in which he wanted to live. Slovak identity was a symbol of the promised homeland, Jewish identity a symbol of ancestral religion. At the same time, he identifies the homeland with a sense of security, for him it is a place where “one wants to live, where he wants to return with joy, not where he has to hide, where he is not considered a person, from where he must flee if he wants to stay alive” (Špitzer, 1996: 88). The wartime Slovak state distorted the ideal of the homeland he considered home. He became her outcast (Špitzer, 1996: 89). Through the Baroque motto *vanitas vanitatum*, he realizes that there would be vanity to want to assimilate, to merge with the Slovak ethnic group. This is mainly due to persistent anti-Semitism (not only) in Slovak society, which did not end with the war, but fascist anti-Semitism was replaced by socialist anti-Semitism.

Juraj Špitzer is an example of a Jew who experienced hatred on racial basis during two totalitarian systems, fascist and socialist. He had to interrupt his studies at the Faculty of Medicine of Charles University in Prague due to his Jewish origin and was interned in the concentration camp in Nováky in 1942 on the basis of the racial laws of the Slovak state. After the outbreak of the Slovak National Uprising in August 1944, he joined the partisan resistance. He became the commander of the Jewish partisan unit and after the suppression of the Uprising from November 1944 to May 1945 a member of the Upper Nitra Partisan Brigade. After the war, he worked as a researcher at the Institute of Slovak Literature of the Slovak Academy of Sciences. In May 1951 he addressed the plenary session of the Writers’ Union with a paper in which he sharply criticized members of the avant-garde left-wing group DAV – published in book form under the title *Proti buržoáznemu nacionalizmu a kozmopolitizmu – za vyššiu ideovosť slovenskej kultúry* [Against Bourgeois Nationalism and Cosmopolitanism – for the Higher Ideology of Slovak Culture]. In the years 1956 – 1958 and 1965 – 1967 he was editor-in-chief of *Kultúrny život* [Cultural Life], in which, under Špitzer’s leadership, critical

articles were published on the topics of the distortion of socialism and the Stalinist processes. Since he was a supporter of the revival process in 1968, after August 1968, after the entry of Warsaw Pact troops, he was dismissed from his job and banned from publishing during normalization (until 1989). This was due, among other things, to his positive view of Zionist youth movement before the Second World War, because in socialist Czechoslovakia “shortly after the August occupation, Zionism again had the ideological label of a ‘Zionist conspiracy’ and it was again unacceptable to write anything positive about it” (Baláž, 2019: 158). He came under suspicion that he might be an agent of Zionism after a brief visit to Israel in 1969 and a meeting with Israeli historians in Jerusalem. Špitzer declined the offer to reconsider his pre-1968 positions and claims, so his works began to be published only in the 1990s, when he began to speak publicly again – he participated in many domestic and international conferences on the Holocaust, as well as the fate of European culture at the end of the 20th century.

In this case, Juraj Špitzer represents the so-called first, wartime generation of Jewry. In her study of Post-Holocaust Jewish Identity, Klementová (2008) distinguishes three generations:

1. The generation surviving the war: for them the Holocaust marked a fundamental turning point in their lives, human, mental and material losses, which significantly affected their post-war living or post-war identity. The issue of the Holocaust was deliberately suppressed in their perception, and also their Jewish identity, often concealed from their descendants.
2. Second generation of survivors: this is the generation that grew up in the “silence” of the Holocaust, but in a large number of households the silence was eventually broken and the children of the survivors learned about the repressed family Jewish identity. The result of these processes was often a split identity resulting from differences between the existing identity and the regained identity. In addition, identification with Jewish identity in the postwar period was complicated by the communist regime, which suppressed religious, ethnic and other manifestations that were perceived as different. The

theorist of communism, Karl Marx, understood religion as the opium of humanity, a sedative that dulls the pain and alienation of the oppressed people, and at the same time as something that prevents a person from changing his life's destiny of his own free will, because responsibility lies with God as a supreme being existing outside of history. He assumed that religion would disappear on its own under communism because it was only a means of manipulating people and a substitute for something we could not stand up to ourselves, such as the death of loved ones. Marx together with Engels, write in their common work *On Religion*: "A man who has found a reflection of himself in the fantastic reality of heaven, where he sought superman, will no longer be willing to find only *a semblance of himself*, only a 'non-man' where he seeks and must seek his true reality. The basis of non-religious criticism is: *man makes religion*; religion does not make man. Religion is the self-awareness and self-esteem of a person who has either not yet matured to himself or has lost himself. Man is the *world of man*, the state, society. [...] Religion is a *fantastic realization of human nature*, because *human nature* has no true reality" (Marx – Engels, 1959: 39-40).

3. Third generation of survivors: it is made up of grandchildren of survivors who grow up in a qualitatively different environment. The aforementioned "silence" is already broken, the family memory is slowly filled with memories of suffering and family members who had fallen victim to the Shoah. Some families tend to establish contacts with the Jewish religious community.

Martin Rodan, who was born due to the failure of science, is a representative of the second generation of survivors. His mother, Pavla Schreiberová, was deported together with her sister Nelly by the first transport of Jewish girls from eastern Slovakia to Auschwitz, which was dispatched on March 25, 1942. Pavla did not avoid attempts to sterilize women under the leadership of Karl Klauberg. "Because the Germans probably had a plan that so-called inferior races like Jews, Slavs, would not have children afterwards."¹⁷ Although she received

¹⁷ Martin Rodan's quotes come from an interview he gave to Post Bellum, an organization dedicated to recording and preserving the testimonies of people

several injections that were supposed to deprive her of the opportunity to conceive a child, this did not happen. "I was born through the failure of science." She was in Auschwitz until January 1945, when the camp was evacuated to the Bergen-Belsen camp and stayed there together with Nelly until April 15, 1945, when it was liberated by the British Army. After the war, they found out in their native village Orlov that their entire family had been murdered. In the post-war period, the family decided for the assimilation with the majority, for the suppression of its own Jewish identity. "My parents did everything, and I have to say it was a heroic effort, so I wouldn't feel what they had experienced in the past." Nevertheless, Martin remembers certain phobias that Paula had developed several years after the end of the war. The first post-war years were marked by coping with experienced traumas and at the same time it was a period of renewal of the Jewish community in Slovakia. The years 1945-1952 were the years of the greatest crisis of Jewish identity. This crisis was provoked, on the one hand, by the tragedy of the Holocaust, on the other hand, by the change in the socio-political system of Czechoslovakia. Jews responded to these realities by suppressing, denying their Jewish identity, either rejecting their belonging altogether or leaning toward a dual identity—the first was the one they felt within, the other was the one they manifested outwardly. However, the events of the Holocaust and the postwar period did not deprive his parents Juraj and Pavla of faith in the Jewish god. "My parents tried their best to keep Jewish traditions, but so that I didn't really know anything about it because they didn't want to complicate my life." Rodan did not find out his Jewish origins until he was nine years old. His predominant identity was greatly influenced by the events of August 1968. The invasion of Warsaw Pact troops caught him while studying in Paris. August 21 was supposed to be the day he returned home, but the train was no longer dispatched. He decided to emigrate to Israel. His decision was also influenced by the great defenses of such a small state in the Arab-Israeli wars which awakened in him Zionist convictions. "I realized that the Jews, who for many centuries could not defend themselves in times of persecution, now have this opportunity, and they proved

who remember the eventful history of the 20th century.

it very successfully by winning the Six-Day War.” He subsequently rejected the offer of the Czechoslovak government to redeem his act for several thousand dollars so that he could return to his parents in Czechoslovakia, because: “I will never negotiate my freedom with a state that has already sold its Jews¹⁸” (Baláž, 2014: 254).¹⁹ Martin’s decision caused the family to split for a long time. However, the separation was not only spatial, they also distanced themselves from each other in their way of life, as their life stories unfolded in different conditions. Martin became an Orthodox Jew in Israeli terms, his father an assimilated Jew in socialist terms.

As mentioned above, the life of the third generation of survivors unfolded in different conditions. In this generation, significantly more descendants are growing up who are aware of their Jewish origin, there is also a direct confrontation with the memories of grandparents who are already willing to talk about their traumas. Michael Szatmáry, grandson of Juraj Špitzer, is a well-known Slovak stand-up comedian who publicly declares his Jewish identity on social networks. On his Instagram profile, he posts family photos from the celebration of Jewish holidays. At the same time, due to his grandfather’s partisan past, he participates in commemorative events on the occasion of the anniversary of the Slovak National Uprising (SNP). In one of his posts he wrote: “If we do not know history, we will repeat the mistakes of the past and we cannot allow that. I will not forget these known and unknown heroes, and neither must you” (Szatmáry, 2020).

BIBLIOGRAPHY

- Baláž, Anton (2014). *Portréty prežitia*. Bratislava: Milanium.
Baláž, Anton (2019). *Dva slovenské osudy. Špitzer – Mach*. Bratislava: Marenčin PT.
Filozofický slovník (2002). Olomouc: Nakladatelství Olomouc.

18 Martin Rodan’s remark is based on the fact that during the Second World War, the Slovak Republic paid Germany 500 Reichsmarks for each deported Jewish person.

19 The above quote is from Anton Baláž’s short story Šimon Pilgrim, which was inspired by the life story of Martin Rodan’s family.

- Franek, Jaroslav (2022). *Judaizmus*. Bratislava: Marenčin PT.
- Geist, Bohumil (1992). *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing.
- Giddens, Anthony (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Gn 10, 3.
- Hrbáček, Magdaléna (2018). Vybrané židovské stereotypy v strednej Európe. In: Zelenka, Miloš. – Tkáč-Zabáková, Lenka (eds.). *Imagológia ako výskum obrazov kultúry (K reflexii etnických stereotypov krajín V4)* (pp. 97-103). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta stredoeurópskych štúdií.
- Jandourek, Jan (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
- Klementová, Ela (2008). Postholokaustová židovská identita. In: *Sociální studia*, 5 (3-4), pp. 193-209.
- Lendvai, Paul (2011). *Maďari: víťazstvá a prehry*. Bratislava: Kalligram.
- Marx, Karl. – Engels, Friedrich (1959): *O náboženstve*. Žilina: Pravda.
- Morgan, Michael L. (2018). *History and Moral Normativity*. Brill. <https://brill.com/display/book/edcoll/9789004326514/BP000009.xml> [19. 10. 2024]
- Newman, Ja'akov. – Sivan, Gavri'el (1992). *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer.
- Nižňanský, Eduard (2016b). *Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania.
- Nižňanský, Eduard. a kol. (2016a). *Obraz nepriateľa v propagande počas II. svetovej vojny na Slovenku*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania.
- Segerová, Vendula (2003). Diskuse o židovské identitě. *Lidé města*, 5 (2/10), 147-153.
- Špitzer, Juraj (1994). *Nechcel som byť žid*. Bratislava: Kalligram.
- Špitzer, Juraj (1996). *Svitá, až keď je celkom tma*. Bratislava: Kalligram.
- Szatmáry, Michael (2020): *Instagram*. <https://www.instagram.com/p/CHfOIjIDX77/?hl=sk> [23. 01. 2021]
- Vámoš, Gejza (1969). *Odlomená haluz*. Bratislava: Smena.
- Vargová, Zuzana (2012). Stredná Európa – domov alebo cudzina? Niekoľko poznámok k ambivalentnosti Židov. In: *Cizinec – vyhnanec – prístěhovalec: zborník príspevků z mezinárodního symposia Umění a kultury střední Evropy 2011, Olomouc 15. - 17.3. 2011* (pp. 33-46). Olomouc: Univerzita Palackého.

Zelenka, Miloš (2018). K teórii komparatistickej imagológie (úvodné tézy). In: Zelenka, Miloš. – Tkáč-Zabáková, Lenka. (eds.): *Imagológia ako výskum obrazov kultúry (K reflexii etnických stereotypov krajín V4)* (pp. 7-16). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta stredoeurópskych štúdií.

JEWRY AND ITS IMPRINTS IN NITRA URBAN SPACE AS A DISTINCTIVE REPRESENTATION OF REGIONAL CULTURE

Lenka Štvrtecká

Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia,
lstvrtecka@ukf.sk

ABSTRACT

In the context of Central Europe, Jewish elements have been penetrating various fields of culture - some of their fragments and patterns often appear in oral history, and they have been incorporated into local cuisines, among other areas. Both material and spiritual artifacts of Jewry have served as an impulse and motivation for the emergence and transformation of urban spaces in cities, particularly as a result of changes in the political orientation of states. At certain periods, these elements have also become a means of implementing specific measures directed against the Jewish community. This overview study focuses on the traces of the culture of this large ethnic group in Nitra - the fifth largest Slovak city, also known as “the mother of Slovak towns” - as an essential element of the collective historical memory of the city’s inhabitants.

NITRA JEWRY IN URBAN SPACE

Since about the 8th century, Nitra has been playing a strategic role within the region – by its location, size and historical significance. It belongs among the most predominant Slovak urban centers of Slovakia. This nowadays modern seat of regional culture, economy and industry has a history which calls back to the period of Great Moravia. Since then, a blend of diverse ethnicities, races and faiths has impacted both the past and current character of the city. This is also represented by the appearance of the city and its changes – its public space is widely considered to be a means of preserving important historical values.

National and local traditions (including minorities living in the city and its surrounding areas) and elements of a symbolic nature often carry a strong emotional charge. Such an interdisciplinary (cultural-historical and also linguistic) aspect mediates the link between the settlement names and the physical look. In the context of the Nitra public space, this study focuses on the realities of Jewish culture specifically, which over the years, have influenced the urban life in various ways.

The website of the Jewish religious community in Nitra (<http://www.znonitra.sk/>) welcomes its visitors with the following words: “We walk the same streets every day and we no longer perceive their beauty or uniqueness so intensely. But a new angle of view, a walk through even the most hidden nooks and crannies, opens up new dimensions for the sensitive eye - both human and in the lens.” They draw the attention to some of the main attributes of urban space – among others, its everyday nature and its communal character in terms of general accessibility to residents and visitors, with (almost) no constraints. This has not always been the case. In Slovak historical context, limiting the movement of a certain part of population has not only concerned private lands, but also particular commons. Several past nation-wide and local means of regulation responded to political and social transformations, as well as to the changing ethnic composition of the city’s population. Most of these regulations are associated with the rise of not only the number but also the social and economic emergence of the local Jewish community. In urbanism, these aspects were reflected in various ways during different historical periods, depending on the prevailing ideology of the time.

This study presents chosen manifestations of the formalization and rationalization of urban planning, which concern the inhabitants of Jewish origin, who formed a large part of the population in Nitra. It focuses on those which, due to several restrictions associated mostly with the Nazi regime, transformed this highly socially (both culturally and spiritually) and economically engaged minority into “a passive observer” of urban life in Nitra.

HISTORICAL BACKGROUND OF THE JEWISH MINORITY IN NITRA

The original Slovak-Hungarian national composition of Nitra and its surroundings was changed by the arrival of Jewish merchants and businessmen. The name of the area in which Jews dwelled, *Castrum Judeorum* (refers to a Jewish fortress or a fortified Jewish communal settlement) was recorded as early as 1248. Neither this large settlement of Jews in Nitra however, nor their religious community were permanent at this time - as a result of several war events, the Jews fled their homes, their community disappeared for a transitional period and it was restored after the consolidation of conditions.

In 1343, the local property of the Hunt-Poznan was mentioned in documents as *Parulcha*. It was a significant part of the population of today's Párovce, which was of Jewish origin. Local Jews minted coins here and also managed the royal finances - they were responsible for collecting taxes (see Gergelyi, 1969), which testifies to their active participation in public life.

The organized Jewish religious community also grew over time. It is recorded that in 1844 out of the total number of 5492 inhabitants of Nitra there were 1811 Jews, in 1870 out of 7015 inhabitants 2381 Jews, in 1922 out of 15 041 inhabitants 3860 Jews (Gergelyi, 1969). However, later on, the specifics of the 1940 census were the newly adopted methodology for defining nationalities - particularly in connection with Jewry (and other persecuted groups, such as the Gypsies). It was §1 of a government regulation no. 63/1939 of a codex on the definition of the term Jew, which stated that not only a person who was of the Jewish faith, or converted from it to another faith, had to declare their Jewish nationality, but also persons who had at least one parent of this religion. The fourth and fifth points in the definition of the term Jew were particularly controversial: a person who married or lived in a common household with a person of the Jewish faith, including descendants born in such unions, was also considered a Jew. As a result, the number of Jews increased almost threefold compared to 1938. Therefore, the conditions of the census thus politicized cannot be considered objective, because they do not reflect the real affairs (Šprocha - Tišliar 2016, 139).

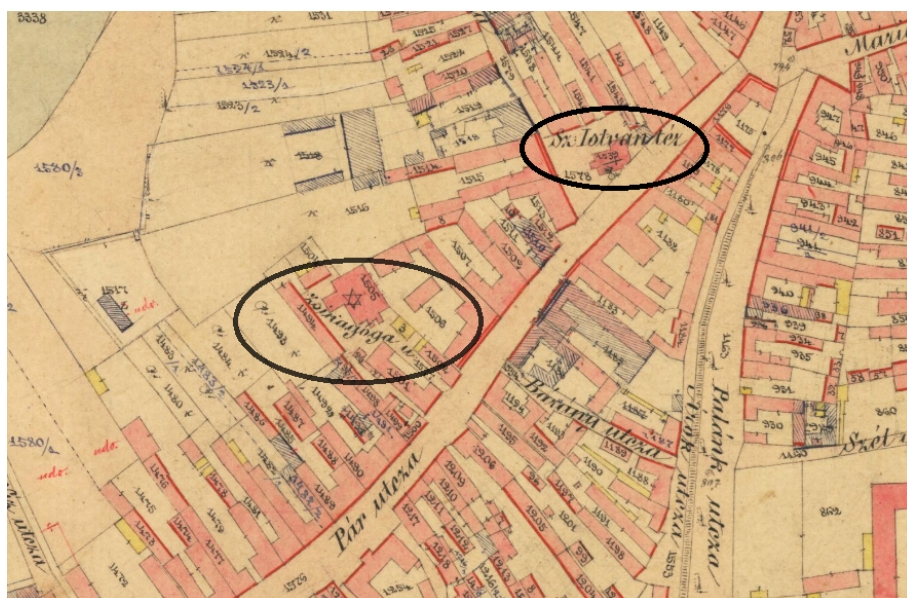
When addressing the historical narrative of Jewry in Nitra, we must not overlook the division that occurred at the transition from 1868 to 1869 – since then two Jewish religious communities operated here: An Orthodox and a more liberal (neological) community. This division is also the reason for the split of the Nitra Jewish cemetery. The still predominantly Jewish community of Párovce has meanwhile become an important craft and merchant suburb of the Nitra Old Town. Over the years, about a fifth of the Nitra Jews lived in the city center, where they obtained *jura regalia* (regalian rights) and thus contributed to the city's development through their business activities and production.

Later on, the process of urbanization of other parts of the city did not escape the new trend either - the zone of the center used to be surrounded by a strip of single-floor flats, gardens, barns and other agricultural buildings. There has been an increasing trend of domestic relocation and the associated changes in economic ties in urban and rural areas. Only doctors, lawyers, wholesalers and those who also performed their work activities at home remained in the localities from inside the former city gates. That resulted in the fact, that in early 1920s, about a hundred Jews lived in the city center. It merely took only three decades for their number in the center to increase fivefold. The compact historical core in Nitra was separated from modern settlements by the natural border of the river - in the east the old town was bordered by Číněš (now the street is called *Fraňa Mojtu*), in the north by the park *Sihoť* and in the south or east of Nitra, scattered settlements from Borina to *Kalvária* were created. From this period comes also the first information about the Nitra synagogue, which was enlarged and further expanded in 1766. In 1818, a new synagogue in the Classicist style was built next to it.

The activities of Nitra inhabitants were correlated with the division of the city. After the demolition of the old city walls, the process of modernization of the city started along with a retraction from the need to formalize the purpose of public spaces. From the second half of the 19th century, the modernization of urban spaces in Slovakia and their transformation were mainly related to the expansion of collective identities and the differentiation of religious, ethnic and social groups. The strengthening of the local spirit was carried out

on the basis of the specific needs of the population: spaces that did not belong to anyone were therefore for everyone. The emergence of the urban promenade (town “corso”) was the result of a new social composition of the population, which maintained a certain structure of space used to meet the needs of a spontaneous nature (Lipták, 2008, 97). The promenade in Nitra was established in 1895 on the main centrally located street known as *Ulica Viliama Tótha* (today Štefánikova *trieda*) and remained unchanged. *Híd utcza* (now *Mostná*) bordered the village of Párovce. After its annexation, Nitra became the largest city in the county. This important suburb gradually merged and resulted in the demise of the former village Párovce on January 1, 1886. *Pár-utca* (now *Párovská ulica*) as its main artery is even nowadays leading to *Gyürkiutcza* (today *Ďurkova*). In the excerpt from a map dated back to 1892, *Párovská ulica* is recorded under its original Hungarian name *Pár utcza*.

Figure 1: The original location of the synagogue
 in Párovce Jewish settlement

(State Archives in Nitra, 1892)

OBJECT-SYSTEM INTEGRATION OF SIGNIFICANT JEWISH CULTURAL ELEMENTS IN THE NITRA URBAN AREA

Compact construction of the New Town - Párovce, and the transformation of this area originally inhabited by the Jewish population, required the demise of *Svatoštepánske námestie* (now the already built-up area around the Church of St. Stephen the King located on originally called *Sz. István tér* in Párovce – see Figure 1) and the transformation of other public spaces. Other important localities included the surroundings of today's *Schurmannova ulica*, which is perpendicular to *Párovská ulica*.

Figure 2: Jewish elementary school in Párovce

(Vnuk, 2020)

At this time, Nitra was, among other things, the center of education of the Jewish population - until September 1944 there was a yeshiva - a rabbinical Jewish school, founded by Rabbi Yechezkel Banet (see Encyclopedia of Jewish religious communities L-R, 2010). The famous Jewish school Thalmud Tóra, rabbinical school yeshiva, hospital and hospice (Borský et al., 2012, 3). The original synagogue from 1818 and the street *U synagógy* (By the Synagogue) had given way to redevelopment. Today, this part of the former suburban village Párovce bordering the city park is densely built up with residential houses.

*Figure 3: The original Orthodox synagogue in 1904
(in the middle of the photo), view from Párovská street*

(Vnuk, 2020)

*THE ROOTS OF ANTISEMITISM IN NITRA AND PUBLIC SPACE
AS A PART OF A SOLUTION OF THE "JEWISH QUESTION"*

Despite its convenient location, adjacent to the former Lower Town of Nitra, Párovce was considered generally unattractive. This was mainly due to low hygiene standards - epidemics of cholera and other diseases were the reason why the local (still predominantly Jewish) population was often perceived as unclean. Such a bad reputation was the impetus for the emergence of initial prejudices against the Jewish commune. They also became generally unwelcome due to their ever expanding economic and business activities. As it has been said already, major part of which gradually moved from Párovce to the city center itself, specifically to today's streets Mostná and Štefánikova, also to Svätoplukovo námestie and its surroundings, which has ever been one of the most prestigious areas of the town.

Additionally, the construction of the new synagogue was a proof of the growing prosperity of local Jewish religious community. The premium location of their new place-of-worship, built between 1908 and 1911 in Maori-Byzantine style with Art Nouveau elements on (former) *Svoradova ulica* located right by the famous Nitra "corso", was not welcome by the local majority. Such an "expansion" of Jewish culture in "the town below Zobor" (as Nitra is often referred to) was perceived as undesirable. As a consequence, we come to the period of time, when the first initiatives that sought to get the formalization of the use of public space back arose. The culturally dominant groups of the city population claimed preferential use of the central urban space. This was in order to meet the interests of new national ideology - the implication was that the national symbols of the Slovak statehood began to be projected into the referred area. Representatives of the Third Reich were also celebrated in the names of the urban space (mostly due to the significant pressure from Nazi Germany), that was in order to help to adjust to the far-right one party (i.e. Hlinka's Slovak People's Party) state govern. With these initiatives, the state power legitimized the disintegration of the newly established Czechoslovak Republic and began to construct a new totalitarian episode of the Slovak national history, from which absolute self-sufficiency and the

justification of the establishment and existence of the Slovak State were to emerge (Bucher 2015, 457).

The formation of this “new historical memory” was connected to the adoption of regulations, which became a means of strengthening cultural and national self-determination, including the implementation of specific anti-Jewish measures. These were adopted at the national level during the period of growing fascism in 1930s - several legal regulations by which the Central Economic Committee “imposed an obligation on Jews to move out of a certain municipality (city), while at the same time it may impose an obligation to move into a certain municipality (city)” (§ 28 of Act 198/1941 Governmental Decree on the legal position of Jews). By the following section of the same law (§ 29), the Ministry of the Interior and its subordinate public administration bodies stipulated that they may “restrict or prohibit Jews from staying in certain municipalities (cities) or parts thereof (squares, streets, parks, swimming pools, etc.) as well as restrict or prohibit visiting certain businesses (spas, inns, cafes, exhibitions, etc.).

However, it was already in the summer of 1938, the anti-Jewish-oriented Nitra, an association with the local organization Hlinka’s Slovak People’s Party, adopted a statement “informing non-Aryans of Nitra [...] that there are many of them in the park in Sihoť to take up only so many places in park, how much do they belong” (Lipták 2008, 107). The collective identity, which is naturally associated in particular with these centrally located public spaces, has become a means of carrying out reprisals against non-Aryan populations. Social or cultural life, as well as important economic activities of the population, which were fundamentally affected by the fact our country was then known for collaboration with Nazi Germany, were concentrated here.

In the same year, a regulation was adopted in Nitra aimed at the systematic expulsion of members of the Jewish minority from specific parts of a public space. These were mainly those commons that were named after domestic and foreign political personas: streets named after *Hlinka* (now *Štefánikova*) or even *Hitler* (today *Mostná*). A slight shift in the status of certain public spaces can be noticed - the emphasis on their physical (spatial) properties or their use with respect to the

location within the city of Nitra (historically Upper or Lower Town, intra / extra muros, etc.) was declining and it is beginning to shift to urban names as carriers of certain symbolic character of the location, their spiritual, cultural or even politically involved value. Unlike some other street naming systems (e.g. culturally „more neutral“ American, which frequently uses landforms or numbers as their names motivations), Central European urban nomenclature often generally concerns several aspects of a particular urban space – nowadays in Nitra namely, it is mostly centrally located and therefore most prominent public spaces, that carry the names after important cultural elements, that refer to preferably the local tradition and history, which only quite recently (around the turn of the millennium) brought certain stability and still some level of local patriotism to the urban space. However, in the past, names of these spaces were often changed following the analogy between each change of a political system and the tendency to remove those street names, which are no more “actual” (e.g. originally *Masarykova ulica* – named after the first Czechoslovak president, was in late 1930s renamed after Andrej Hlinka – the Slovak far-right party leader still living at the time, today it is called *Štefánikova ulica* – after a famous Slovak diplomat from the WW1 era, etc.). It is important to note, that there has always been some kind of tension between the general need of updating (actualization) of the urban space nomenclature and its traditionalization, which respects the history and its value as a strong motivational factor of street naming process. Through urban names, national ideology and elements of regional history became viable to residents and visitors - public space thus became a specific kind of medium contributing to the creation and preservation of a collective memory.

The period of the turn of the 1930s and 1940s was profoundly distinctive in terms of the role of Nitra urbanism, given the socio-demographic composition of the local population. The ban on meeting Jews in public gradually spread to the whole central part of the city. The white line marked on the streets demonstrated a kind of “privileged Aryan area” where Jews were forbidden to enter. In Nitra, this legislation was in force since December 19, 1940. The national representation function of the main square in Nitra and the adjacent

streets was strengthened by their names motivated by the above-mentioned national figures and personalities of social significance. The life and activities of the Jewish community were also regulated by other laws - the liquidation of Jewish businesses took place mainly in the central city zone - on *Mostná ulica* (in early 1940 was changed into Hitler's street), *Štefánikova* and *Svätoplukovo* (then *Hlinkovo*) *námestie* and elsewhere.

Within a few months, Nitra came under the responsibility of the Central Economic Office (originally *Ústredný hospodársky úrad*), and, in the words of its chairman A. Morávek (1940, 39), "the professional liquidation of Jewish enterprises declared to be supernumerary and those which have an economically unhealthy effect". This also included the significant and mutually beneficial role played by the Jewish population in shaping the local "genius loci". Radical acts against Jewry had escalated and resulted into deportations starting in March 1942 - at the beginning, young men were deported to Majdanek (Poland) via Nováky concentration camp, young girls were taken first to Bratislava - Patrónka, then to Polish Oświęcim. Their properties and possessions were sold at public auctions or stolen. Some Jews converted to the Christian faith, others managed to illegally flee to Hungary or some were temporarily protected by the false Aryan documents.

The severe disruption of the organic and viable connection between the Jewish community and the city, along with their violent exclusion from their own existential space, marks a significant milestone not only in Nitra but in Central European history as a whole. We regard such a profound structural change as irreversible and beyond remedy for the current state of Nitra. Essentially, the idea of segregating society based on various stimuli - whether through restrictions or ruptures in relationships - alters the very foundation of space and its inherent qualities. This is particularly significant in light of the stigmatizing events in our history, as the Jewish community was profoundly impacted by the Holocaust, leading to a drastic decrease in its population. After a prolonged period marked by the repression of liberties under totalitarian regimes, residents of Slovakia regained the opportunity to register as Jewish by nationality, a right that was

unavailable between 1950 and 1980. However, the numbers remain relatively small, as the continuity of coexistence among various ethnic and religious groups in Nitra has been interrupted.

Figure 4: Jews gathering for deportation on April 15, 1942 in the yard of the Jewish elementary school in Párovce

(personal archive of Anton Baník)

Since the Jewish community of Párovce had been demolished in 1950s and 1960s, it is the Neological Synagogue which became the center of community life. In 2009, it became part of the Slovak Jewish Cultural Heritage Route project. Currently, the Jewish Religious Community in Nitra has around fifty members. Their activities take place on several levels. First and foremost, there is the communal observance of the liturgy for significant holidays in the Jewish calendar, the annual commemoration of Holocaust victims, and educational initiatives. Their commitment and engagement contribute to the preservation and promotion of their rich cultural heritage

The community also maintains the local Jewish cemetery in Klokočina (Nitra), which, with around 5,000 graves, is one of the largest Jewish cemeteries in Slovakia. This reflects the fact that the lo-

cal Jewish religious community was once one of the largest and oldest in Slovakia (Encyklopédia židovských náboženských obcí L – R, 2010). Fortunately, a few original residential and other buildings still serve as daily reminders of Jewish heritage for passersby. Most of them are located in the Číneš district: Villa Kramer (1929) and the house of Fritz and Etela Kollmann, also known as Villa K. (1934), along with other public buildings in Nitra, designed by architects of Jewish origin such as Friedrich Weinwurm and Oskar Singer.

BIBLIOGRAPHY

- Act 198/1941 Governmental Decree on the legal position of Jews.
- Borský, Maroš et al. (2012): *Synagóga v Nitre*. Nitra: Patria I. s.r.o.
- Bucher, Slavomír (2015): *Príspevok k poznaniu urbanoným Bratislavy v kontexte ideológie národného socializmu a komunizmu*. In: *Historický časopis* 63 (3), 451-481.
- Encyklopédia židovských náboženských obcí L – R (2010). Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultury.
- Gergelyi, Otmar (1969): *Nitra – umeleckoistorické pamiatky na Slovensku*. Bratislava: Šport.
- Lipták, Ľubomír (2008). *Nepretržité dejiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Q111.
- Morávek, Augustín (1940): *Príručka pre dôverníkov, dočasných správcov a arizátorov dôverníkov, dočasných správcov a arizátorov*. Bratislava: b. m.
- Šprocha, Branislav – Tišliar, Pavol (2016): *Demografický obraz Slovenska v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo.
- Vnuk, Vladimír (2020): *Prechádzka starou Nitrou. Štúrova ulica, Párovská ulica a okolie*. Nitra: Agris Slovakia.

THE ASPECT OF CENTRAL EUROPEAN UNITY AND DIVERSITY

Ján Gallik

Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia,
jgallik@ukf.sk

ABSTRACT

The goal of this paper is to highlight the aspect of the Central European unity and diversity in literary works of selected Central European writers (S. Márai, P. Rankov, K. Pisk, I. Habaj, J. Andruchovyč, A. Stasiuk et al.) because as stated by Milan Pokorný: the Central European culture is a culture of harmonious coexistence. As the result of this fact the culture is also the culture of conflicts, culture of dramatic overlapping and usurpation of memory. In Central Europe borders cannot be determined without the affection of other borders. Stories are placed over one another so that each of them is also the story of someone else.

Keywords: unity, diversity, Central European writers, culture

In his study *Češi a Slováci ve středoevropských souřadnicích (dějiny a jejich literární reflexe)* [Czechs and Slovaks in Central European Coordinates (History and their Literary Reflection)], Milan Pokorný mentions the dependence of Central European culture on a specific historical context, because “*Central European culture, as a result, is both a culture of harmonious coexistence and a culture of clashes, a culture of dramatic overlap and appropriation of layers of memory. (...) In Central Europe, borders cannot be defined without affecting the borders of others. Stories are placed across themselves, one over the other, so that each of them is at the same time someone else’s story*” (Pokorný, 2014: 10 – 11).

At the reception of selected literary works of Central European authors, one can observe – in the title of the paper – the mentioned aspect of unity and diversity at the same time, which presents a

kind of thinking about the possibility or impossibility of creating a supranational entity that would be able to respect the differences of individual national communities incorporated into it, or authors are simply looking for an answer to why the desire for power and rule over other nations is constantly nurtured in the minds of many (not only) politicians, as well as the desire to take away from someone the land that belongs to them. Perhaps it is precisely because, as Yuri Andrukhovych states in the publication *My Europe*²⁰, which he published together with Andrzej Stasiuk, the land “*always has some price. It is the only certainty in the world, the ground under our feet. Money loses value, palaces burn, and fat herds of cattle disappear underground. But nothing will happen to the earth itself - that is the most solid certainty*” (Andrukhovych – Stasiuk, 2009: 17). Unfortunately, hostilities are currently taking place which are forcing many European nations to engage in a political dialogue aimed at calming the tense situation in Europe and the world. That is why Cardinal Jozef Tomko wonders whether we are living in a period of true peace or rather an armed ceasefire. One of the main problems is the war in Ukraine and also the influx of refugees from African countries to Western and Central Europe, which is the result of the radical conquests of the so-called Islamic State. Thus, even a seemingly united Europe today seems to be searching for its face. Its large countries, not to mention the smaller ones, often have difficulties in obeying some orders that emanate centrally from Brussels. Many aspects of (central) European unity and diversity brought about by the present force us to return, for example through literary works, to the first half of the 20th century and subsequently to the second, because these periods, with the many revolutionary events that took place in them, also have a significant impact on current European and global events.

The prominent Hungarian writer, native of Košice, *Sándor Márai*, who has long since outgrown the boundaries of Hungarian literature, wrote – in addition to several important works (e.g. *Ég és Föld* [Heaven and earth]; *A gyertyák csonkig égnek* [Candles are Burning Out]; *Válás*

20 On the book cover, the publication is evaluated as “a report of the existence of a wonderful, languid subcontinent which, although torn by historical twists and turns, paradoxically remains permanently itself: the only cultural space, the last refuge of wandering poets and writers”.

Budán [Divorce in Buda]; *A zendülők* [The Rebels]; *Varázs* [Magic]) – a novel *A hang* [Voice], which was published in translation into Slovak in 2012. Márai's protagonist – the writer Péter Garren is also the narrator of the unfolding story, appearing right from the beginning as a deeply thinking person who takes close notice of ordinary life situations in which he finds himself or the people he meets daily, or rather perceives their existence, in a five-storey Parisian house in which he rents an apartment. Thus, people living in the house learn about their lives more vicariously, through sounds and smells passing through thin walls, than from direct meetings. In this way, in the old house, they seem to refer to each other that they live here “*in a kind of wandering and rotting community, close together, knowing even the most intimate movements of life, and at the same time as distant and strange as if one lived in Siberia and the other, one floor down, in Afghanistan. This distance was the foundation of human civilization, we knew that well, all of us who lived at that time in the house, on the street and throughout France.*” (Márai, 2012: 12). However, the writer Péter Garren, who considers Central Europe his home, sees Paris itself as its powerful and generous host, a domestic master who also has his superior, “*to whom belongs all the good that we can get from life, some homeland above our homeland, Europe*” (Márai, 2012: 14). Although he did not like such “*a program statement that made actual sense of temporary worldview plans or theories that would make the world happy*” (Márai, 2012: 14), yet he felt that he and other Europeans formed a group of happy and endowed children “*of a continent, a certain culture, even though we are terribly disillusioned and imperfect, we are children of this continent and deep down we do not believe very much that everything in our lives that constitutes disorder, discontent – to which we belong – can ever be fixed*” (Márai, 2012: 15). In his view, culture does not mean, “*that someone will build an airplane engine or an underground toilet according to precise plans. Culture is that someone carries in his soul the awareness of everything that the Greeks and Romans created in the pre-Christian era and that the people of the occidental world created over two millennia of Christianity, what they thought, what they longed for, what they believed in – all this condensed, sometimes vaguely lives in his soul as the meaning of life. That's culture.*” (Márai, 2012: 128).

The main character, suspecting that there was something wrong with Europe in the era before the Second World War²¹, continued to believe that “*education, reason will eventually save the world from regular recurrence of disasters such as epidemics, revolutions and wars*” (Márai, 2012: 15) that “*people can be educated very slowly, very consistently*” (Márai, 2012: 83). Garren’s belief in the culture of the European society, despite some imperfections, was to lead a peace that must be made individually, “*of course, smarter than the passionate politicians at Versailles or Trianon. Culture gradually organizes everything*” (Márai, 2012: 16). He also believed in “*the perfect and ideal bourgeoisie of the Scandinavian systems, the demolition of customs borders, the single European monetary system and the character-forming power of literature*” (Márai, 2012: 17).²² However voice that he heard on the radio was “*quite rare, as if a demon was screaming, a demon that took on body for a while. (...) Goethe said that he has encountered demonicism several times in his long life. The transformation when a demon acquires a body is terrifying. For the most part, such people are not particularly wise or talented, nor are they good, but they exude tremendous strength, and they rule over all living creatures, yes, even the elements. And there is no man who can successfully fight them, only the universe, the universe with which they fight, can destroy them*” (Márai, 2012: 23).

21 A given time can be inferred from the words of the protagonist of the novel, when he mentions the time when he first heard a voice on the radio, in the sense that it took place twelve years after the Great War, i.e. after the First World War.

22 However, the character of the writer Mirzo Rey tells Péter Garren – when meeting at a party – about his concept of a united Europe: “Completeness does not exist – what is complete tends to death. The deepest meaning of Europe is not unity, but difference, diversity and contradiction of life, a tragic but breathtaking struggle and a dispute of race and language. Roger does not understand this, nor do all those unfortunate people who talk about a united Europe, European unity, pan-Europe. These are sad words, slogans of misunderstanding and ignorance. Europe will not be united when customs borders are abolished, all countries share a common currency, and trade in human meat, armaments, drug trafficking and income tax issues will be decided in some supranational European Parliament; (...) Being European means maintaining a role, which is both a Bulgarian and Swedish role, and at the same time a life feeling that it is a common culture. That is the point of Europe. The rest are power issues, military issues, or administrative expertise.”

The timelessness of Márai's work and its informative value in the context of today's events is thus – one might say – indisputable. The fate of Europe lay (not only) in the last century on the hearts of many important Central European authors who tried to really present the idea that the true peace must be concluded by each individually and only then can it be valid throughout society. This was also the aim of the Slovak poet Valentín Beniák, who, in the context of the great theme of Slovak national history – the first Slovak Republic and its fate just before and directly in the whirlwind of the Second World War – brought a commitment for public affairs to his artistic work and went beyond the boundaries of personal space. Thus, 1938, the “year of anxiety and upheaval”, was so full of historical changes that it could not leave many artists silent. And so the works by Beniák were born, such as *Vigília* (Vigil, 1939), and *Druhá Vigília* (Second Vigil, 1942). As stated by Ján Gavura, the editor of Valentín Beniák's collection entitled *Žofia a iné básne* (Sophia and other poems, 2012), addressing the issue of engagement in literature in the magazine *Vertigo*, book „*Vigília became for Beniák 'a difficult Slovak stop in the search for universal human beauty and timeless values', which was to last until the time when 'the nation passes on peaceful paths'. Thus, he perceived that it was an intermezzo that was required by the time, and after it was over, perhaps he intended to return to writing at a reasonable 'height'*” (Gavura – Šafranová – Klapáková, 2014: 19). As an example of his involvement in Beniák's poetry, he cites a poem *Propaganda*, which comes from the collection *Vigília*: “*Don't scream with a drum, shoot the truth! / show the five wounds that they are healing, / he lost nation has found itself / capable of work and capable of fighting. // You no longer want mentors, / you have already got rid of the curate, / you will already raise your children, / even those who have flown in the world. // And you want to be a good neighbor, / and you know how to rise above matter, / just be careful, beware, / for good not to go out on a poverty. / How the gray eagle is your sight, / in the kidneys reads, guards at night / and throws himself above the cloud / and whips himself and whips, although / there would be more devils in the world, / than stones roll from the Tatras / for the double cross, that you are building here again, / and blue in the sight of our mothers!*” (Beniák, 2012: 172). Gavura evaluates Beniák as a poet – a Christian moralist and humanist whose

intention was good, while very accurately anticipating the problems of the Slovak elite-non-elite. He warned against materialism, drew attention to good relations with neighbors, which should also be read as an allegory of Slovakia surrounded by other states, called for work on a new state. Even Yuri Andrukhovych emphasizes maintaining good neighbourly relations, but according to him, current history textbooks, which he considers neototalitarian, are against this idea: “—*what does it say about the nations that neighbor you? Read it – and then ask questions and wonder where hatred comes from in this world and why people are still killed for the mere fact of belonging to a nationality.*” (Andrukhovych – Stasiuk, 2009: 23).

To look at the Central European aspect of unity and diversity in the interface of this topic, it is possible perhaps through the eyes of Ivan Habaj, who made his debut in 1972 with a collection of short stories entitled *Dolnáci* [People from the Lower Land], thus indicating what would form the dominant theme of his artistic work. It is *the issue of the Slovak south* (it is also elaborated in detail in his second book entitled *V tieni moruše* [In the Shadow of the Mulberry Tree] from 1973), and thus an issue typical for the analysis of characteristic features of a certain part of the Central European area. After all, as the author himself states in the first part of the novel trilogy *Kolonisti* [Colonists] (1980, 1981, 1986), the southern Slovak borderland, i.e. the area just above the Danube, has always been a travel hub “*in which flows of different cultures have met since ages, but at the same time the earth has been restless, turbulent, uncertain, soaked in the blood of many human generations since centuries, a place of wartime meetings of various opposing power formations, an area where there has always been little peace, where settlers constantly had to fight with someone, tenaciously defend their bare lives and modest cottages, repel attacks, ambushes, plundering raids. Here, at the crossroads of ways and interests, people walked on shaky land, always getting in the way of someone, always being pushed out of the fertile plain into the narrow valleys of the mountainous space in the north*” (Habaj, 1980: 13). The central theme of this trilogy is thus the situation of a person living in southern Slovakia in the period just before the Second World War, shortly after its end and subsequently in the period of the 1960s.

The main character of the first part of the novel trilogy *Kolonisti* is Peter Jakubec, who with his family came to colonize the south of Slovakia from more northern areas just like many other inhabitants of this region. After the establishment of the Czechoslovak Republic, the enacted land reform allowed them to buy an allotted part of the land from the land taken near the southern border of the republic: *“They usually buy it from a loan, but they still believe that they will make a larger slice of bread here in the Dolniaky than they did in the upper stony regions”* (Habaj, 1980: 13).

The plot of the novel begins with Peter Jakubec and his son – one January morning – digging a grave for his deceased brother Cyril, while even in this situation the author clearly indicates what applies as a certain rule of life not only in Dolniaky: *“Old Káčer was right, they dug badly, they often rested. They silently tormented themselves on a rectangle of earth, digging an inch by inch that spot that would eventually suffice for everyone equally, modest and greedy, thief and good, Slovak, Hungarian, Catholic, Lutheran, even Jew”* (Habaj, 1980: 9).

Habaj’s novel is mostly set in the newly founded village of Lipová Osada, where Slovak and Moravian farmers and their families live, many of whom fought in the First World War and survived Russian captivity. The author also demonstrates the peculiarity of the region on the southern borders – especially the ethnic one – through village entertainments²³ and meetings of young people: *“Sometimes it happened that a column of sleds from Lipová Osada met young people from another settlement somewhere in the middle of the fields, and at that time it was especially cheerful among the excursionists. And at other times, although more rarely, some of the more well-known Hungarian*

23 “As in other seasons, at the time of the flowering of acacias, popular dancing parties were held in villages, larger settlements, but sometimes also at excursion points near forests or in the meadows by the river.” Entertainment was not only a matter for the youth, but it can be said that all age groups took advantage of the opportunity to exchange the burden of everyday worries for dancing and fun. “And although they indulged in no less beer, brandy, sharp, spicy or sweet, or even wine, than at entertainments held at other times, during the period of acacia flowering, music used to be calmer.” It is as if the fragrance of acacia tamed passions and aggression in them during the flowering period and thus contributed to a higher level of human tolerance.

youths from the surrounding hamlets, from Briežky, Veterné, Tri Moruše, or from the hamlets of the field church mingled among the colonists. Even such a meeting diversified the trip, although it was much more restrained than the meetings of Slovaks and Moravians” (Habaj, 1980: 36-37). It should be added that the Hungarian youth in most cases came from poor backgrounds and many of them helped the colonists’ farms with various seasonal agricultural works. Although they were attracted to the daughters of the owners of the farms where they worked, they felt a certain embarrassment towards them, even anxiety, which was mainly caused by the language difference, “by their lack of knowledge of the language spoken by the girls” (ibid.). In addition to describing traditional agricultural work and solving various problems (a village battle that ends tragically; major and minor disagreements between Hungarians and Slovaks; problems of Jakubec’s son Janko with the locals with whom he lived during the school year, etc.), as well as relations between the inhabitants of the settlement (e.g. bickering and envy between wealthy farmers; quarrel between Peter Jakubec and sister-in-law Maruša over a lawnmower; her wedding with a stump Vinco after the death of Jakubec’s brother Cyril; marrying Jakubec’s daughter to a Hungarian from the colony, with whom he and his wife voluntarily disagreed, etc.), the dominant role plays the internal and international political situation, which the farmers often deal with, because they know that it can significantly influence not only the direction of Czechoslovakia, but also their lives. Thus, quarrels between Czechoslovak agrarians, democrats and communists were the order of the day in the inn. Even so, the colonists’ settlements “were still too different from the villages located in the more northern regions. People were not yet burdened by ancient hostility inherited from their ancestors, nor were they caught up in the convulsions of social inequality. Almost everyone was equal here, only where someone was lagging behind the average, or sticking their head above that level” (Habaj, 1980: 41).

But gradually, a premonition of the outbreak of the Second World War appears more and more often in the plan of what happened, which greatly worried all the peasants. First in the form of the so-called Anschluss, i.e. the annexation of Austria to Germany (March 12, 1938), which Kovalík evaluates as follows: “– From today we border

Germany to Bratislava. We will have a lot to do if we want to guard such a long line” (Habaj, 1980: 66-67). Teacher Klas also comments negatively about the situation: “– *I am already an old man, I believed that Europe was finally organized for at least a thousand years, after that war I believed it. Today, however, everything looks different again... – said the teacher somberly*” (Habaj, 1980: 67).

The given pre-war situation and the premonition of the impending devastating war cataclysm significantly influence the actions and thinking of some characters. One of the characters whose life ends tragically due to unfolding social events is the wealthy farmer Rudolf Kovalík, who began to feel very painfully the entry of Hitler into Austria and the unrest on the Czech-German border²⁴. He shunned the people, began to drink more and more, and “*in his bed, surrounded by bottles and demijones, he cursed uninhibitedly at the government, the Allies, the Germans, the Hungarians, the Poles, the agrarians and the Hlinka group, the whole fucking world, as he called it*” (Habaj, 1980: 108). Observing everyday events on the international political scene, he believed that Czechoslovakia would resist Hitler and that perhaps it could not be “*tacitly devoured by Germans, Hungarians, Poles, anyone*

24 This issue – but not from the beginning, but from the end of the Second World War – was depicted in his novel *Boží duha* [God’s Rainbow] (written in 1955, but officially published only after the author’s death in 1969) by the Czech author Jaroslav Durych and its subject was categorically taboo removal of Germans from the Czech borderland. The event, which to this day is a painful place in the history of both nations, was not processed by Jaroslav Durych from a black and white perspective, as was customary for many other works paying attention to the subject. However, unlike other writers, it reveals the hatred and evil that both nations sustain in themselves, clearly indicating that it is a mistake to look for blame only on the German side. He thus drew attention to the essential fact that Germans are also suffering people. A similar opinion was expressed by Pavol Rankov through the character of the boy Honza in the novel *Stalo sa prvého septembra* [It Happened on the First of September]: “Brno disappointed me, I experienced too much bad here. My parents died... But even after the war. President Beneš shouted strange words to the whole of Brno from the town hall – liquidate Germans, liquidate Germans. On the streets they are hunted, caught, beaten. [...] Thirtieth May... May... All Germans, children, mothers, old people were knocked down into a huge crowd and driven them out of the city. These were not the Germans from Reich, the Nazis, but the old citizens of Brno...”

who wants us" (Habaj, 1980: 109). Kovalík eventually commits suicide under the pressure of these pre-war circumstances. Quite the opposite of Kovalík, another rich farmer, the already mentioned innkeeper Vystavil, acts. While Kovalík, due to political and social pressures, resigns and completely abandons life, Vystavil, assessing the situation, bought a homestead in Moravia and transferred a large part of his property there while still possible: *"Old Vystavil followed the changes in the world as closely as everyone in Lipová Osada. However, developments in recent months have worried him beyond usual. Under the influence of many years of propaganda, he believed that the republic had a strong army and reliable allies. He speculated on his property, did not trust the border very much, but out of innate caution rather than a sense of concrete danger. He believed that whatever happened, it would not affect the essence of the state, if anything, only peripheral areas, inhabited by German and Hungarian minorities, would be at stake. He saw this until the Nazi Party Congress in Nuremberg in September. After the threats from Hitler's mouth, something happened to him!"* (Habaj, 1980: 172). Eventually, the situation in Europe escalated and led to the so-called Munich Agreement (September 30, 1938): *"Wednesday evening came. After seven o'clock to the noise, whistle and crackle of atmospheric discharges, the voice of a distant Prague transmitter sounded, hard-to-understand words were uttered, which for a long time even those who heard them with their own ears could not believe: the English and French advised the Czechoslovak government to voluntarily cede its border regions to Germany. Otherwise, they will have no allied obligations to Czechoslovakia. The President of the Republic and the Government could not but accept the proposal of the Western powers. We have stood alone, let history pass judgment on today..."* (Habaj, 1980: 183). In the context of these events, as it turns out today, there is a timeless problem – Russia vs. the West. Thus, one group of the population would prefer to lean towards the Russian side in the novel, the other on the side of Western Europe: *"Better to the collective farm than to the Reich or St. Stephen. (...) Russians are Russians, Slavic blood will not be denied, so I prefer those Russians, even with Stalin!"* (Habaj, 1980: 184).

At the time of the mobilization of the Czechoslovak army – under the leadership of gen. Jan Syrový, who took over the leadership of the state into his own hands after the dismissal of the Hodža government

– people in Lipová Osada also expressed – in the life of a person – a constantly valid concern: *“Oh, my God, as it will end, there is no peace, there is no moment of peace in this world, what one tries while he recovers, what he works hard, but he has no certainties even for a humble poppy, again everything revolts, the world is overturned, nothing good will come of it...”* (Habaj, 1980: 190).

Under the influence of the above-mentioned socio-political events, the inhabitants of Lipová Osada are beginning to realize that the obedient and rapid emptying of the “Sudetenland territories” does not mean the end, but, on the contrary, the beginning of an unstoppable campaign consisting in the desire for influence and power of larger European nations, which the author ironically expresses in the following text: *“And you in the south, what about you? You sneer at the Poles, you fancy a different bite, right? After all, your historical rights extend far beyond the anteroom of this ridiculous state, which just a week ago boasted one of the best armies in Europe. But only boldly, if you will, to Nitra or to Trenčín?”* (Habaj, 1980: 199). Thus, the attention of *“Slovakia and the Republic in those days was directed to the centre of the southern district. In the building of the local district office, negotiations took place between representatives of the Hungarian Government and the Czechoslovak delegation composed of autonomists authorized by the Prague Government. The Czechoslovak delegation was led by the Prime Minister of the Autonomous Slovak Government dr. Jozef Tiso”* (Habaj, 1980: 209).

The conclusion of the first part of the novel *Kolonisti* culminates in the decision and consequences of the Vienna Award of November 1938, when Nazi Germany and Italy forced to cede a third of the territory of Slovakia to Hungary: *“Košice, Rožňava, Rimavská Sobota, Lučenec, Šahy, Levice, Parkan, Šurany, Nové Zámky, Komárno, Dunajská Streda, Galanta, Senec, Šamorín. And also dozens, hundreds of smaller municipalities. (...) – The most fertile land is gone. (...) Horses came from above the castle. They swept in front of the school, the teacher noticed that costumed riders were sitting on horseback, and a Hungarian flag was flying over the first of them”* (Habaj, 1980: 224-226).

The withdrawal of the Czechoslovak army and population without the right to any compensation for property and the provision of life security was finally gaining momentum: *“And in the afternoon on the*

main castle, leading across Žitný ostrov, there was finally a heavy, decisive step of the marching units of the Czechoslovak army, leaving the territory of the southern border. (...) In addition to the castle, so as not to interfere with the soldiers, there were also many peasant wagons towards Bratislava, high loaded with various junk, with bulging backpacks of quilts at the very top. Among the hastily thrown wealth stood out the curly heads of children, who looked at the hustle and bustle around them with their large and astonished eyes” (Habaj, 1980: 236). Thus, “units of honveds” moved into villages and towns. “Soon afterwards came the gendarmes—Hungarian gendarmes, policemen, police officers, civil servants, members of special commissions performing special tasks, civil servants from the old homeland, eager deserving people from the hinterland” (Habaj, 1980: 239). Peter Jakubec and his family also have to leave their house and farm. They come with other expelled colonists to Slovakia, where they are also not welcome: “Neither here nor there, except that there is no one to devour us, that would solve the problem, the dead do not have to eat...” (Habaj, 1980: 284).

In the context of these events, the first Slovak Republic was finally established on March 14, 1939, which Pavol Parenička evaluates as follows: “The day of March 14, 1939, the first Slovak Republic and J. Tiso were certainly not the greatest evil of our history, but either, with regard to totalitarian practices and genocide of the inhabitants of the Jewish faith, that stage of the Slovak past that belongs to its golden periods. Everything was merely the product of strange and extremely difficult war times, in which a small nation and its representatives simply wanted to survive with dignity in the midst of this greatest apocalypse in human history, which it finally managed to do with “rubbed ears” because we are still here today” (Parenička, 2015: 10). In 2008, Pavol Rankov published Rank’s novel *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)* [It Happened on the First of September (or Some Other Time)], in which it is possible to observe through the prism of the fates of the four main characters – in the episodic range of 1938 – 1968 – the significant impact of socio-political events, taking place mostly in the Central European area, on their lives. Three friends (Hungarian Peter Rónai, Jew Gabriel Rosenberg and Czech Jan Bízek), at the beginning of the novel in an episode from 1938, still living in Slovakia, specifically in ethnically mixed Levice,

fight for the love of a classmate – Slovak Mária Belajová, and it is this “duel” that²⁵ becomes the leitmotif of the whole novel story, against the background of which key historical events²⁶ take place – not only, but especially – in the Central European region. The named main characters still live in Levice during the Second World War (except for Jan Honza), who lived in Brno at that time – part of the Protectorate at that time, when the city became part of Hungary and acquired the name Léva²⁷. Throughout the novel, Rankov also works very well with elements of irony, sarcasm, fantasy²⁸ and absurdity. The principle of

25 In connection with it, an important date often appears in the story, which is contained in the very title of the novel, and that is September 1, to which several events are linked, closely connected with the fates of the main characters.

26 Alexander Halvoník speaks of these events as a period in which the fates of the characters are fulfilled, in which “turbulent and paradoxical historical changes took place, which were probably a fundamental challenge for Rankov, who was constantly searching for a concrete human identity.” For this reason, the basic compositional framework of the work is made up of the individual years that fall within this period, and they bind the author to a certain concreteness and punctuality. Because of that, this novel became something like “a model of pluralistically understood human identity, which is unprecedented in Slovak literature so far, especially if the accuracy and concreteness in the novel was added by the ability to use ironic, mysterious and fantastic elements in a non-destructive way” (Halvoník, 2009: 55).

27 In this context, the author renames the names and surnames of the main characters several times in the course of the novel, precisely on the basis of which nation and what ideology is in power at a particular time period. During the novel, e.g. during the period when Levice belonged to Hungary, Peter Rónai is a Hungarian, while after the end of the Second World War and the restoration of Czechoslovakia, Peter Ronaj signs himself as a communist journalist. Gabriel Rosenberg is also Gábor during the Hungarian occupation, later in Czechoslovakia again Gabriel and Czech Jan (Honza) Bízek is in the Protectorate during the Second World War Hans Bízek, later after the war in the restored Czechoslovakia, living in Slovakia, his name is Ján Bízek and finally, as an American emigrant, Ian Bizek.

28 Fantastics and absurdity are present in the novel especially in the episode from 1957, when Ján’s commander Augustín Prieložný organizes first private and then collective sexual orgy at the First Chemical-Food Scientific Research Institute of the Czechoslovak Army with his colleague Mařenka and revels in reading Marx’s Capital, Lenin’s The State and Revolution, Engels’ book The Origin of the Family, Private Property and the State. Their insatiable sexual desire culminates in cannibalism, when Mařenka’s body Prieložný finally adds

irony, through which he draws attention to human heartlessness, spinelessness and careerism, is used, for example, to describe the events that happened in Léva, when gangs of drunken youths from the south were looking for Czechs, while Mr Bízek (father of one of the main characters), a postal worker, very quickly anticipated what might befall him as a Czech, so he opened *“the window and the outer lattice and jumped into the square. Even during the fall, which he handled excellently, he tore off his glot sleeves, and then got lost in the celebrating crowd. One of the youths wanted to chase him, but dislocated his shoulder during the jump. He later claimed that he had suffered this wound in battles with the Czech army, and was awarded for it. The official who drew attention to János’ father soon became the director of the post office, because in taking office from Czech hands he showed not only vigilance and courage, but also Hungarian patriotism”* (Rankov, 2011: 22).

On the other hand, however, it highlights the aspect of humanity and the power of friendship, which stand above all political, ideological, chauvinistic, racial or other forms of lawlessness, which always degrade humanity in a historical context through human pride, arrogance and greed. When, in a 1941 episode, the Nazi *“August laws came into force, which forbade mixed marital and intimate intercourse of Jews with Hungarians or other nationalities”* (Rankov, 2011: 33), Péter assures his Jewish friend Gábor that although the law prohibited mixed marriages, it *“did not forbid mixed friendships. I will always be with you”* (Rankov, 2011: 33).

In the context of the development of individual novel events, Rankov also points out many human prejudices that often do not correspond to reality, stating the following at the end of the 1941 episode, i.e. at a time when many Jews were being baptized in Catholic churches in an attempt to save their lives: *“Mrs. Rosenberg was in a Catholic church for the first time in her life. Her agitated mind was suddenly lulled by calm organ music, she was enchanted by large sculptures and, above all, by the beautiful paintings on the walls. Such an impressive temple would not have been built by barbarians”* (Rankov, 2011: 38).

to the recipe for a new pâté, developed for the army and civilians, which they would consume in case of war, giving it the name Mayka, while it was also tasty for President Antonín Zápotocký.

Also, through the prism of the character of Péter's brother Karcsi, at first an ardent fascist, he emphasizes the aspect of the transformation of human nature that occurs in Karcsi after seeing the atrocities unfold on the war front. The motive for Karcsi's character transformation is elaborated by Rankov in a 1942 episode, i.e. during Karcsi's "abandonment". A man who had previously defamed Jews suddenly stands up for them, namely Gábor, who is attacked by Gyula Harsányi at an inn near Denko while dancing with Maria²⁹, saying that as a Jew he should not bust the race according to the law: "*At that moment, someone jumped violently between them. Gábor only realized it was Karcsi when a huge fist slammed into Gyula's stomach. He bent over but didn't fall because a massive palm grabbed his hair so that his bold knee could kick him in the face. Before Gyula's friends could get up from the table, their cronies were already lying on the ground, blood pouring from his nose. – Did you talk about blood? Karcsi asked with a cigarette stuck to his lower lip. – How much blood have you seen? Look, it's red. In a moment it will be burgundy, and then it will turn brown. Blood as blood!*" (Rankov, 2011: 44). Post-war events full of absurd situations also resonate in an episode from 1946, e.g. when a guy asked Gabriel if he had fought in an anti-fascist uprising, to which he replied that no, because during the war Levice belonged to Hungary: "*A guy turned to the commander-director and said to him: - You see, this is Central Europe³⁰. When the Germans occupied Bohemia, the Slovak State emerged from the other part of the country, but Levice suddenly did not belong there, but to Hungary. Can this be understood?*" (Rankov, 2011: 101). In this episode, we can also point out another absurdity taking place in the restored Czechoslovakia, namely the reslovakization activity that was sparked in Levice by the so-called Slovenská liga [Slovak League]: "*– What kind of nonsense is this? The Slovak League, he began to read, in the nation-state of Czechs and*

29 This minor character, who appears in several episodes throughout the novel, is portrayed as a spineless person, adapting to each mode.

30 The words of Andrzej Stasiuka fit well into the context of this quote, who argues that if he should "come up with a sign for Central Europe, I would place semi-darkness in one of its fields and emptiness in one of the others. The first one as a sign of non-obviousness, the second one as a sign of a still untamed space. A very beautiful emblem with somewhat indistinct outlines that can be filled with fantasy. Or a dream".

Slovaks, in which citizens of non-Slavic nationalities have no places, saved you and allowed you to return to the nation you come from. Did they save the Hungarians? Before whom? Before the Slovaks? Citizens of non-Slavic nationalities do not have places here? Are we going to deport them, as the fascists did? "This is the post-war political reality," Peter explained. – Then the political reality is the factory production of new, low-quality Slovaks from old Hungarian material. This cannot be done" (Rankov, 2011: 109).

The episodes of the 1950s subsequently reflect events from the period of communist totalitarianism and the building of socialism, which significantly interfere with the lives of the main representatives of the novel. Although Joán and Gabriel tried to live in Israel at first, they returned home. Gabriel was treated for tuberculosis, where in a sanatorium he saw from close quarters on his fellow patients the value of life, which death can destroy very quickly. Ján began to study at the Slovak University of Technology in the field of chemical and technological engineering, while he was still looking for a job at the First Chemical-Food Scientific Research Institute of the Czechoslovak Army, where he had to sue the colleagues (however, he did not write any negative opinion), because they threatened to publish his involvement in the fighting in Israel, and Peter worked as a communist journalist for Pravda [The Truth], later also in the editorial office of the periodical Svet socializmu [World of Socialism], with the task of inventing propaganda slogans. Maria's father, who worked with the Arrow Cross Party (Nyilaskeresztész párt) during the war³¹, but was

31 The Arrow Cross Party was a Hungarian fanatical anti-Semitic and fascist political party founded in 1935 by Ferenc Szálasi. In particular, the party initially rejected any resemblance to the NSDAP and was anti-German, but later cooperated with the Germans. The main goal of the party was to murder all Jews, and the party actively implemented this goal, especially in 1944, when it came to power. By March 1945, it had directly murdered 50,000 Jews, and indirectly — by supporting German authorities in deportation — it is responsible for the deaths of 500,000 Jews, according to the United States. The extermination of Jews in Hungary was carried out openly by the party, mass murder actions and expeditions around Hungary were organized, dozens of Jews were shot dead in Budapest every night and usually thrown into the Danube. In addition, at the end of 1944 there was a Budapest ghetto. Available on the Internet: http://sk.wikipedia.org/wiki/Strana_%C5%A1%C3%ADpov%C3%BDch_kr%C3%AD%C5%BEov_%E2%80%93_hungaristick%C3%A9_hnutie (8. 1. 2015).

the one who hid Gabriel and Peter in the cellar at home during the war and secretly collaborated with the communists, was finally tried by the communists in political trials, and at the same time there was a somewhat tangled ball of love quadrangle. Maria, who studied teaching at a pedagogical school and later works as a teacher in the novel, first dated Peter, with whom she broke up due to his problems with alcohol, but they remained good friends and constantly helped each other. Subsequently, she dated Ján, with whom she also became pregnant and had a daughter. However, he only found it out during his emigrant stay in America, when his child was already a teenager. And Gabriel constantly tried to apply for Mária's love and her daughter also liked him very much, but he was only a great friend for Mária. Each of them felt that the communist regime was not the dream ideal of a better future that they believed in after the Second World War, and this feeling was confirmed by everyday reality: *"This is how we ended up. Not because of one's own faults, but because of politics. We could not live our own lives, but as they dictated to us"* (Rankov, 2011: 292). In episodes from the 1960s, the author finally develops the fates of the heroes at a time of socio-political liberalization, culminating in Dubček's quest for socialism with a human face and in the apparent revolution of the "Prague Spring", suppressed by the entry of Warsaw Pact troops into the territory of Czechoslovakia on August 21, 1968. Thus, the novel ends with an episode from 1968, the narrator of which is Mária. Lifelong friends eventually leave Czechoslovakia in the desire to live in a free country. However, they promised Mária, who did not want to emigrate with her daughter, that whenever they needed anything, they would be available for them: *"On the first of September, all three of them were already abroad. I guess they were somewhere together in the evening because they forgot to call me for the first time that day. My three boys. My three unfulfilled lives"* (Rankov, 2011: 327).

The analysed novel stories, which the aforementioned authors built on well-known socio-political events of the time, have indeed outlined that the aspect of Central European unity and diversity is derived from harmonic narrowing as well as from dramatic clashes, all of which stem from some – as Yuri Andrukhovych claims – utopian ideas of man about a better tomorrow, technical and social progress.

“From here arise – without exception all revolutions, including the Velvet and Sexual revolutions, the Freedom sensually exposed on the barricades of the 1948 and thus – more likely – the sixty-eighth year, the night tribunals, the triumphant convulsions of the consumptive commissars-apostles and the staring eyes on the severed heads of monarchs. [...] That’s where the idea of the Thousand Year Reich comes from, with the yellow waves of the Indian Ocean crashing on its proto-Aryan shores in the last near-death vision of a Hitler Jugend teenager wrapped in grenades” (Andruchovych – Stasiuk, 2009: 26-27). At the same time, Andruchovych writes about the New Europe, which is the result of optimistic ideas, a kind of utopian space in which there are no borders or conflicts. This idealized environment is home to kind, rich and tolerant people who almost reach the level of immortality and each one has managed to find their own space *“under their own thousand-year-old yew tree – and solemnly sings Schiller’s well-known text to Beethoven’s music”* (ibid.). And so, with a good dose of irony, Andruchovych adds that the historical fate of Central Europe is actually the existence between the Russians and the Germans, because literally the Middle European fear has historically fluctuated between two fears: *“The Germans are coming, the Russians are coming. Central European death – is a prison or camp death, and moreover a collective death, Massenmord, purge. The Central European Way is an escape. But from what and where? From the Russians to the Germans? Or from the Germans to the Russians? It’s a good thing there’s still America in the world for these cases”* (Andruchovych – Stasiuk, 2009: 39).

Either way, in the interests of the whole of Europe, not just its individual gears, Pope Francis addressed to the members of the European Parliament and to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe when he said that we need to rebuild *“a Europe that contemplates heaven and follows lofty ideals. A Europe that cares, defends and protects the man, every man and woman. A Europe in the power of the earth, with certainty and security, which is a precious starting point for all mankind”* (Kramara, 2015: 6). All that remains is to add: *“In the years and decades to come, it will be important for Europe that its peoples and citizens continue the process of building unity, free from the obstacles of false egalitarianism and unnecessary bureaucracy, in order to ensure lasting peace. There must be no more war in Europe! However, this high goal can only be achieved if*

trust and fraternity, true unity, grow and strengthen in the acceptance of cultural differences” (Kramara, 2015: 6).

The fate of Europe is still today - just like in the last century - in the hearts of many Central European authors, who try to present the idea through their artistic expression that the true peace must be concluded by everyone individually and only then can it be applied throughout society. The aspect of humanity and the power of friendship between individual nations, which stand above all political, ideological, nationalistic, racial or other forms of injustice, must defeat human pride, arrogance and greed, which degrades humanity in the historical context.

BIBLIOGRAPHY

- Andruchovyč, Jurij – Stasiuk, Andrzej (2009): *Moja Evropa*. Olomouc: Periplum.
- Beniak, Valentín (2012): *Žofia a iné básne*. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV.
- Gavura, Ján – Šafranová, Lenka – Klapáková, Mária (2014): *Angažovaná cestou*. In: *Vertigo*, 2 (2).
- Habaj, Ivan (1980): *Kolonisti I*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Halvoník, Alexander (2009): *Súčasná slovenská próza*. In: Kráľová, Darina (ed.): *Zborník príspevkov zo seminára Súčasná slovenská literatúra* (pp.46-55) . Trnava: Knižnica Juraja Fándlyho.
- Kramara, Martin (2015): *Výzvy pre Cirkev*. In: *VOX*, 3 (12).
- Márai, Sándor (2012): *Hlas*. Bratislava: KALLIGRAM.
- Parenička, Pavol (2015): *Prvá Slovenská republika*. In: *VOX*, 3 (9).
- Pokorný, Milan (2014): *Česi a Slováci ve stredoevropských súradnicích (dejiny a jejich literárni reflexe)*. In: Pospíšil, Ivo. – Zelenková, Anna. (eds.): *Myšlenkové topoty literatury v česko-slovenských souvislostech (minulost a současnost)* (pp. 7-17). Brno: Tribun EU.
- Rankov, Pavol (2011): *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)*. Bratislava: KALLIGRAM.

THE HABITUS OF THE MINORITY AUTHOR. “SPIRITUAL TRAJECTORIES” OF A. TŐZSÉR

Zuzana Vargová

Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia,
zvargova@ukf.sk

ABSTRACT

The work of minority authors documents the close interconnection between the country and the work. The paper reflects this connection through an interpretative penetration into the work of the Hungarian poet A. Tőzser. Already in his debut, the landscape acquires a symbolic meaning. It becomes a bearer of national identity and cultural memory, a space that is not only an expression of individual feelings, but also a place through which cultural, political issues and a sense of national pride are raised.

Culture, and therefore the literature of any nation, in the geographical sense, does not represent a homogeneous system. In each national system the elements and influences of several cultures overlap, the vitality of which also depends on the self-identification and active work of its bearers, on the reception of literary ones. However, this is determined and limited by the specific conditions and possibilities in which they live and, in the case of other linguistic literature, also by the degree of translation. Literature of ethnic minorities or minority literature signifies – as Oskár Čepan aptly formulated it – a culture-forming phenomenon representing “*a linguistic-ethnic group separated from the national unit and incorporated into the national and another state unit*” (Čepan, 1992: 137).¹ Thus, it could be perceived as a value enriching the literature of the mother country, but also of the receiving state.

¹ All citations in this study, including quoted verses, were translated by Z. V.

Separation from the mother country may complicate artistic possibilities for authors, but they do not have to become a permanent constant of creation. The task of author's creation is not only ethnic and geographical identification, but, as for any literary creation, aesthetic and philosophical qualities. In this framework, strong artistic individuals who are able to cross the boundaries of the defined space, bridge the barriers between the centre and the periphery and participate in the overall picture of national and transnational literature are decisive. A similar view is shared by Alabán (2006), who emphasizes the close connection of minority literature with the artistic individuality of creators and the very value of their work. He sees the literary development of minority authors as a straightforward movement from cognition of reality, through the ethical aspect, identification and self-identification to finding the aesthetic principle in the context of individual creative nature. As he points out, minority authors perceive their position sensitively, as a result of which their literary works reflect coping with the past, language, culture, art, reveal identity, ethnic consciousness and the perception of their own participation in the social and cultural development of the surroundings. It can also be documented through the work of A. Tózsér, an important representative of Hungarian national literature in Czechoslovakia. For the research of the subject matter, after studying contemporary documents and scientific works related to the subject matter, we resorted to the interpretive method, through which we pointed out the key motifs of the poetic debut of the Hungarian minority author A. Tózsér. This is also reflected in the way the issue is treated: from a generalised view of the position of the Hungarian minority author in the post-war years in the former Czechoslovakia to an interpretation of the key motifs of the selected author's debut.

THE POSITION OF HUNGARIAN MINORITY LITERATURE IN THE POST-WAR YEARS

Although the prerequisites for the development of Hungarian literature in the post-war years, including poetry as the primary genre of Hungarian minority literature, were created already after 1945 with

the establishment of various cultural institutions, the publication of literary magazines and the establishment of a publishing house, it should be remembered that immediately *"after the war, the Hungarian minority got into an unenviable situation... Hungarian citizens in the new republic were subjected to constant political and psychological pressure"* (Káša, 1998: 150). This was also reflected in the literature. Some authors emigrated and others paused or wrote their works into a "drawer". It is not infrequent to speak in this context of "the life in need of Hungarian minority literature". Some progress in development has been recorded since 1948. In this regard, L. Koncsol recalls that *"no way was found to publish texts which preserved impressions of the first four years burdened by so many contradictions, either then or in subsequent years, and that this poetry did not begin to be published until much later after February 1948"* (Koncsol, 1983: 17). As a result, there was a mobilization in the field of cultural life, accompanied by the publication of the weekly newspaper (later the daily newspaper) *Nové slovo* (Új Szó) [New Word], the founding of the Csemadok (Czechoslovak Hungarian Workers' Cultural Association), the regional theatre in Komárno (1953), the publication of *Literárne rozhlady* (*Irodalmi Szemle*, since 1958) [Literary Perspectives], the establishment of an independent Hungarian publishing house Madách, the formation of departments of Hungarian language and literature at the universities in Bratislava and Nitra (Káša, 1998: 150). An important role was also played by the readiness of the national authors of the older generation to follow up, or rather to be able to reevaluate the tradition of previous decades. In the case of the younger generation starting in the 1950s, it was essential to develop innovative tendencies, perhaps also because they could not get acquainted with the Hungarian culture of the first republics, even perceiving it as foreign cultural heritage (Koncsol, 1983: 20). Z. Fábry points out in his contribution *Odkaz* [Message] in the first issue of Új Szó: *"We start with an unattainable disadvantage, but with an invaluable advantage: we have remained clean, we have remained people. We were mute, and no inhuman word came out of our mouths. We were mute, but defiance and anger did not accumulate in us. We got rid of the blinding passion of closure slowly and impatiently: it is our advantage, it must be kept, it is our treasure, our guarantee and our cover letter: we were and are a nation of the human voice! Hungarians in Slovakia could*

have lived yesterday and can only live today on their humanity and on their unabashed possessions, social humanity. Fate has bound us to this, and this remains our next task and essence" (Koncsol, 1983: 20).

This testimony of Z. Fábry confirms the effort to develop his own creativity also by searching for a new concept, although he also draws attention to the requirement: to depict a person in the midst of historical and social transformations, struggling with the problems of his own existence and the existence of a national community. The main principle of creation, but also of life, has become the requirement of ethical action, *vox humanum*.

All the above-mentioned circumstances brought a new poetic attitude and a new type of hero into existence, which determined the character of literature in poetry, later also in the field of other literary species. In addition, Z. Fábry's critique of the work of literary newcomers contributed to the formation of the aesthetic canon, the formation of an ideal type of poem (conditioned in the field of aesthetics by the interweaving of romanticizing, expressionist and socialist tendencies), a poem promising to "*create a complete and perfect world*" (Koncsol, 1983: 29). As a result of these criteria, the world in the work of minority authors "*did not act as a problem, but as an inherited whole, which quickly and easily sheds its beginner and imperfect form and takes on new, radiant and perfect forms*" (Koncsol, 1983: 24-25). However, it must be added that the national poet initially dealt with visual means mainly "in a beginner's way". L. Koncsol sees the reasons for this reality in the fact that "*he did not have enough schools, he did not move in an adequate literary and artistic atmosphere, he lacked knowledge of the world and the necessary horizon*" (Koncsol, 1983: 25). The poet acted as a revolutionary, poetry as an immediate effective force with an agitational function, which was also reflected in the poetic experiments of the generation of the 1960s. It is natural and understandable also in view of the specific position of minority literature and its creators, who are largely influenced by this position. Literary critic F. Alabán (2006) draws attention to the basic symptoms of the work of minority authors: "*The peculiar situation of minorities, their specific problems are a possible mission of their art and therefore also of literature, since traumatic historical background, social processes,*

dramatic political changes, tragedies of individuals and families, including their moral aspects, interweave the most personal ones, but also broader social skills and experiences" (Alabán, 2006: 6-7).

The issue of ethnic awareness is reflected in the authors' work through two basic aspects: language and thematic content. In addition to showing a common origin, minority communities share the same historical and collective awareness and identify with the cultural values of the mother country, and although they use "*non-linguistic expression*", they develop the language of the mother country (Kiss, 1993: 276-277). Thus, language certainly becomes not only a means of communication or a building material of literature, but also an important sign of identity. Minority awareness is closely linked to the phenomenon of language. Through concrete language, the author expresses his deepest interiority, feelings, reflects his vision of the world, and so in the spirit of our reflections language can be "*in the role and meaning of being*" (Alabán, 2006: 10).

Language expresses a sense of belonging of members of a minority to the mother country, but the otherness of the language often evokes in the consciousness of the members of the mother country the idea of a lower literary value even without knowledge of the works of minority authors. However, it should be noted that the Hungarian language in the works of minority authors is not, nor can it be, identical to the language of the works of the mother country. It is marked by minority realities, yet it is still the same language. The hierarchy of literature based on the particularity of the author's language is difficult to accept. We could argue here in the words of V. Hronec: "*Neither the former nor the latter ... they did not choose their destiny alone; someone else always had a hand in it. And it is a normal thing to be taken as a given that in the new conditions their mother tongue developed differently than in the mother territory*" (Hronec, 2002: 23). However, it is not our intention to observe the peculiarities of the language of the selected minority author, but to observe the peculiarities of his poetics and axioms, which characterize his work.

KEY ASPECTS OF THE RECEPTION OF TŐZSÉR'S POETIC DEBUT

The defining dimension of the poetic debut *Pochmúrna hviezda* (*Mogorva csillag*, 1963) [The Gloomy Star] is the thematization of one's own life experience. The poems are immediately anchored in the author's subject, they provide a picture of the author, of the various existential situations in which he found himself and which distinguish his character. For example, the following verses by A. Tőzsér have a self-identifying character:

„Nincsen erkölcs, csak vad vére.
Nincs könnyör benne ...
Naponta támad, naponta iszkol.
Naponta horkan vérig sértve.
Naponta meghal ...
Hordja lött sebét sok rossz szónak.
Nem bocsájt meg már halandónak.
Élete harc, s ha néha béke,
akkor sóvárgás.
Tele van dacos rémülettel ...
Mindenkitől fél, mégse retten.
Amennyit szűköl, annyit tombol,
s mindig napfényes rétre gondol. ...
A sok igen s nem majdnem szétvet”

(Tőzsér, 1963: 104-105)

„He has no morals, just wild blood
He knows no compassion.
Day after day he attacks, day after day he scolds.
Daily humbled to the blood.
Daily he dies.
He carries scars of unkind words.
He will not forgive the mortal anymore.
Life is a struggle, and when it is peace,

*it is only pain.
Full of defiant fear, ...
afraid of everyone, but not gripped by anxiety.
How much he denies, so much abounds,
he thinks of the sunlit green meadow.
So many pros and cons almost split me."*

The historicity, individual and of a particular community, is generalized by self-projection, enumerative ordering of opposites, which reflect not only the author's restlessness and crisis, but also semantically anchor the position of the minority author between two extreme poles. There is a "reception possibility" of identifying developmental peripeties of national literature. Her "destiny" reflects a philosophy of life, which is objectified in the following verses:

*„Tövis lettem, mert
fagyok neveltek.
Szúrok, ha szúrnak,
rúgok, ha rúgnak..."*

*"I've become a barb, after all
frosts bred me.
I sting when they sting,
I kick when they kick..."*

(Tőzsér, 1963: 93)

The author consistently reconstructs his world, gives testimony to his human destiny, through which he emphasizes the irreversibility of fate, a tradition that is of key importance in life. History and tradition become, in his poetic expression, modalities of self-identification determination. This can be illustrated by the verses of the poem *Mogorva csillag*:

*„Azt hitted, hogy a
családodért élsz,
de nem is tudtál
magadnak élni. ...
de hogyha téged
beszéllek, mondom
magam is, a te*

*"You assumed that
you live for your family,
but you couldn't
live not even for yourself. ...
but when about you
I talk, I speak
for myself, your*

életed élem.

*Az lettem én is,
mogorva csillag,
testem parancsol
írnom, elégnem,
víg ösztönökkel
nem szaporodtam.
Apám, örököd
nehéz, de élem”*

life I live.

*I also became
a gloomy star,
the body preaches
write, burn,
in cheerful instincts
I did not indulge.
Father, thy inheritance
is hard, but I’m living it.”*

(Tózsér, 1963: 116-117)

The semantic core of these verses lies in emphasizing tradition as the basic framework of the future. Tradition is an expression of continuity and also predetermines the future destiny, direction, or as P. Liba reminds us: “*Man does not start life ab ovo, from nothing and from scratch (...). He is the heir of what generations before him have created*” (Liba, 2005: 48). This semantic effect relates to the poem *Credo ut intellegam*, when the author makes present the history of his own family through tragic moments:

*„Sorsok: a Tózsér – had furcsa népek. ...
Sérelmeink, jaj, nagy a számlám, ...
Sorsok, melyekből sorsom épült...”*

(Tózsér, 1963: 100)

*“Destinies: the Tózsér family – a strange nation...
Humiliation, oh, my list is long,
The destinies from which my own lot was formed ...”*

The conclusion is clear: *„My love, destiny harder than iron...*” (Tózsér, 1963: 105). Feelings, experiences and mental upheavals play an important role, one’s own experience is not just a personal experience, but a human destiny. According to Tózsér, *“humanity hurts”* and, as a result of the tragic feeling of life, it is *“filled with painful silence”* (Tózsér, 1963: 72). Thus, the author incorporates his personal life into a broader social context, because a complex network of social relations, into which the individual and the group get, participates also in the

self-evaluation of the subject (author) and object (community):

„Száz szövevényel
hurkolt az élet
embert emberhez, ...
Összefüg minden,
mint a víz s medre,
emennek azzal
van csak értelme...”

“With hundreds of threads
he connected the life
of man to man...
Everything is related
as a river and riverbed,
one with the other
it only makes sense together...”

(Tőzsér, 1963: 39)

The feeling of personal unhappiness is not a signal of resignation – raised by poverty and shaped by work – of a person:

„a karomat napról napra
mégis csákány húzza...
„ám az ember felveszi újra,
s rettenetesen sújt véle – Na még!
csendül szinte talpig az utca.
Így ver ablakunkra a lét.”

“my shoulder gets heavier
day after day under the mattock...
but man takes it into his hands again
and a huge burden with it — And yet!
it resonates in a quiet street.
This is how being knocks on our window.”

(Tőzsér, 1963: 12)

On the contrary, it seeks to alleviate fate, a single, mysterious, relentless, inhuman, “anti-human principle”, the “embodiment of foreignness”, through a sense of real human being conditioned by unifying activity:

“bűnbánó, lázbékés világ, ...
a mi dolgunk lesz már vigyázni rád”

“sinful, peaceful world,
to guard you, that will be our task.”

(Tőzsér, 1963: 91).

At the same time:

„... aki
nem a világ parazsára
fúj, önmagát oltja ki...”

“... who
does not set the world on fire,
will extinguish himself... “

(Tózsér, 1963: 57)

The rejection of passivity and submission to blind fate, the demand for action represents a program that evokes the possibility of overcoming closure, the alienation of man from man:

„nyers erők kelnek,
nem elég félni
már egyért egynek. ...
Mindenki mindér!
Pötty, különfények
szűnjenek!”

“the harsh forces come to life,
it is no longer enough to fear
for one ...
All for all!
Points, orphaned lights,
Let them fade out!”

(Tózsér, 1963: 95)

With his appeal “to the dance, to the circle, nations!” (Tózsér, 1963: 95), he demands respect for the rights of others and the creation of conditions for non-conflictual harmonious coexistence of all peoples and nationalities. It is the only way, the only true meaning of being. But the lyrical subject, in the manner of a romantic hero, feels lonely and misunderstood in this effort: “rebellion, law, there is no understanding” (Tózsér, 1963: 105). It moves to the level of exceptionality:

„Én voltam fámnak
önként hulló levele...”

“I was from a tree
voluntarily falling leaves...”

(Tózsér, 1963: 58)

„gondjuk – bajuk
én értem legjobban”

“to their worries – problems
I can understand best. “

(Tózsér, 1963: 10)

But there is an implied motion, an oscillation between two space-timers, between yesterday and today, "historical" and real existence:

„Fényre emelt a falum, hogy
fáklya legyek néki”,

“My birthplace made me
light, torch. “

(Tőzsér, 1963: 10)

„most cipeli terhét nálam
nélkül, rám se hederít,
pedig van két erős vállam,
rátehetné a felit.”

“but now he carries a weight,
without me, he doesn't care about me,
though I have two strong arms,
he could put half of it on them.”

(Tőzsér, 1963: 58).

The basic past-present dichotomy is related to the issue of spatial relations: village, native region – city. According to J. Lotman (date?), spatial determination is one of the conditions for identification. A. Tőzsér emphasizes his positive attitude to his birthplace through the positive qualities of the village man, but also through a detailed description of his native region, the memory of his loved ones – father, mother, brother, but basically, as he says, the memories of childhood and youth are different:

„Felettem egy vadalmafa borong,
ha almát hullajt, utána tekint.
Kicsit vár, aztán ejt egyet megint.
Így hullatja messzi gyermekkorom
mellém almaízű emlékeit”

(Tőzsér, 1963: 28)

“Above me, a wild apple tree,
it looks behind the falling apple.
It waits a little, then lets go of another.
This is how they leave my distant childhood
apple-flavored memories.”

Nevertheless, the warm relationship with his native Gemer is undeniable. This relationship can be found in the verses:

*„Gömör ezer adjistennel fogad.
Nem úgy, mint Pozsony, az rám se füttyül,
vigyen bele bár arany gyorsvonat”*

(Tőzsér, 1963: 21)

*“Gemer greets me with thousands of greetings.
Not like Bratislava, I am indifferent to it,
It wouldn’t change my arrival on the golden express train either.”*

The dominant component of the relationship to the native region is the emphasis on basic human values and good interpersonal relations. The native region provides a home, security, but it bears signs of a certain closure, limitedness:

*„a csillagos éggel
nyakig takarózva
érezem, hogy nem lehetek
csak egy világ lakója”*

*“Under the starry sky
covered to neck
I feel I can be
the inhabitant of only one world”*

(Tőzsér, 1963: 11)

Returns to his native region strengthen this attitude of the author, but at the same time reveal a sense of his alienation.

*„se kint, se bent ember, jöttment,
ki az útszélére szorult”*

*“a man neither from outside nor inside, a wanderer,
pushed to the curb”*

(Tőzsér, 1963: 57)

The human being is marked by a lot of contradictions, searches, dives into one's own interiority. The poetry of A. Tőzsér is a mirror of this.

„Most eszmélek, hogy az élet
rossz és a jó küzdelme csupán”

“I find out that life is
just a battle between good and evil.”

(Tőzsér, 1963: 26)

The ranking of binary oppositions on the level of space-time relations corresponds to the dialectic of being and anticipates also the basic contours of the poetry collection related to questions of human being. Although there are elements of optimism in the work of Tőzsér, his philosophy of life is pessimistic. This is evidenced by the gloomy atmosphere enhanced by the motifs of night, solitude and autumn. However, all this completes the author's distinctive style, but above all it is a statement of the author about himself:

„Gömörország bolygó fia
ím, magáról vallott”

*Son of the Gemer world,
behold, he spoke about himself.”*

(Tőzsér, 1963: 11)

In conclusion, it can be stated that the literature of national minorities because of its position on the border (originating at the intersection of two cultures) represents - as it also follows from the work of Dionýz Ďurišin (1993)² - a special type of interliterary community, which exhibits a number of developmental and typological peculiarities that deviate from the framework of the literature of the mother country and the country of origin. The interconnectedness and conditionality raise a number of questions, including whether, because of its intra- and inter-literary nature, this literary creativity

2 D. Ďurišin within the chapter *Novodobá národnostná literatúra* [Contemporary National Literature] draws attention to five contexts determining the identity of national literary production: *the context of one's own developmental process, the state-forming principle, the relationship to the mother literature, to other sister literatures, and to the inter-national inter-literary process*. See [6].

should be implemented in the history of national literatures. At the same time, through the reception of works by minority authors, we have the opportunity to observe the forms of the supporting themes, to get closer to them and to define the problems they have to face, which are most often connected with the issue of minority being.

Naturally, “the search for identity, fate... is not a burden on these literatures” (Alabán, 2006: 15), but merely underlines their particularity and ethical dimension. However, identity is not an immutable category. Although the past is defining, there is always the possibility of reshaping based on new statuses and relations. Despite the peculiarities, the literary work of authors from national minorities can be regarded as an immanent, yet distinctive part of two cultures. These authors create their own artistic reality. Their specificity lies in articulating claims to preserve their own existence. Real life experiences may be the subject of this literature, but they are not its measure of value. The space of literature resonates one’s journey to himself, to his essence, the effort to find a link and continuity in his development. This is evidenced by the work of A. Tózsér, in which the author demonstrates “*his social and human being*” (Tózsér: 1999, p. 61).

Already the debut of A. Tózséra proves that the author and the work are inseparable from the environment in which they were created and that “*the work is largely dependent on the writer’s experiences, on his personality traits, on his search for his own identity*” (Alabán: 2006, p. 12).

BIBLIOGRAPHY

- Alabán, František (2006). Literárna hodnota a svojráznosť v menšinových literatúrach. In: Andruška, Peter (ed.) Kultúra a súčasnosť 3 (pp. 3-26). Nitra: KAK FŠŠ UKF.
- Čepan, Oskar (1992). Literárne bagately. Bratislava: Archa.
- Ďurišin, Dionýz (1993). Osobitné medziliterárne spoločenstvá 6.: Pojmy a princípy. Bratislava: SAV.

- Hronec, Vítázoslav (2002). O jazyku slovenskej dolnozemskej prózy. In: Andruška, Peter (ed.): *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov* (pp. 20-23). Nitra: FF UKF.
- Káša, Peter (1998). *Literatúra Maďarov na Slovensku*. In: Antoňák, Anton a kol.: *Rukoväť literatúry* (pp. 147-157). Bratislava: SPN.
- Kiss, Csaba Gyula (1993). *Közép-Európa, nemzetek, kisebbségek. Eszszék, tanulmányok és cikkek*. Budapest: Szalon.
- Koncsol László (1983). *Maďarská poézia v ČSSR*. In: Rosenbaum, Karol (ed.): *Maďarská literatúra v ČSSR* (pp. 17-81). Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Tőzsér, Árpád (1963). *Mogorva csillag*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Tőzsér, Árpád (1999). *A nem létező tárgy tanulmányozása. Az irodalomról, vegyes műfajban*. Bratislava: Kalligram.

This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. č. APVV-23-0586“

MENNYIRE ISMERIK A GAZDASÁGI TANULMÁNYOKAT FOLYTATÓ FIATALOK A GAZDASÁGI SZAKKIFEJEZÉSEKET? EGY A BGE PSZK HALLGATÓI KÖRÉBEN VÉGZETT KUTATÁS ELSŐ EREDMÉNYEI

Csányi Eszter, Kövér Péter, Virágh Árpád

BGE PSZK Pénzügyi és Gazdálkodási Szaknyelvek Tanszék, Üzleti Gazdaságtan Tanszék, csanyi.eszter@uni-bge.hu, kover.peter@uni-bge.hu, viragh.arpad@uni-bge.hu

ABSZTRAKT

Meg tudják-e különböztetni a gazdasági tanulmányokat folytató egyetemisták a gazdasági kifejezéseket a gazdasági szlengtől? Használják-e a tanulók magánbeszélgetéseik során gazdasági szavakat, szókapcsolatokat? Hogyan viszonyulnak a szlenget használó szakemberekhez a diákok? Ilyen, és ehhez hasonló kérdések fogalmazódtak meg a kutatás készítőiben, mielőtt elkészítették kérdőívüket.

A felmérést első körben a BGE PSZ Karán folytattuk le, Pénzügy és számvitel, Gazdálkodási és menedzsment, Emberi Erőforrások és Gazdaságinformatikus szakra járó hallgatók bevonásával.

A cikk a kutatás első eredményeit mutatja be, miközben kitér a gazdasági szaknyelv és gazdasági szleng különbözőségeire és hasonlóságaira. Röviden bemutatja jellemzőiket és helyzetüket a mindennapi nyelvhasználatban. Felvázolja a hallgatók szakmai nyelvhasználatát, a gazdasági szlenghez való viszonyulásukat, és az általuk ismert szaknyelvi / szleng kifejezéseket, végül kitér arra, mennyire tudják a hallgatók valóban megkülönböztetni a szaknyelvi és a szleng kollokációkat. A kutatást a BGE Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi, illetve Külkereskedelmi Karán tanulók körében is le kívánjuk folytatni, hogy következtetéseket vonhassunk le az esetleges nyelvhasználati egyezőségekkel és eltérésekkel kapcsolatban.

Kulcsszavak: gazdasági szaknyelv, gazdasági szleng, speciális nyelvezet, egyetemi hallgatók nyelvhasználata

ABSTRACT

Are students of economics able to distinguish between economic terms and economic slang? Do students use words and phrases from the business world in their private conversations? How do students relate to professionals using slang? These and similar questions preoccupied us before preparing the questionnaire. The first round of the survey was carried out among students of the following programmes: Finance and Accounting, Business Administration and Management, Human Resources, and Business Information Technologies.

In the article we present the first results of the survey, highlighting the differences and similarities between economic jargon and economic slang. We briefly describe their characteristics and their place in everyday language use. We also outline how students use professional language, their attitudes towards economic slang and the jargon/slang terms they know, and finally discuss the extent to which students can distinguish between the collocations of jargon and slang.

The research will also be conducted among students at the BBU Faculty of Commerce, Hospitality and Tourism and the Faculty of International Management and Business to draw conclusions about possible similarities and differences in language use.

Keywords: language of business, business slang, language for specific purposes, undergraduates' languages use

BEVEZETÉS, A TÉMA AKTUALITÁSA

Mind a gazdasági felsőoktatásban, mind pedig a gazdasági életben létfontosságú a szakszókincs minél precízebb ismerete és a szaknyelv széles körű használata. Ennek birtokában lesz képes a gazdasági szakon tanuló hallgató egyre inkább azonosulni a szakmával és beilleszkedni a későbbi munkahelyi közösségbe. Mindamellet a gazdasági életben használt szleng is (mint informális nyelv) nagymértékben hozzájárul a szakmán belüli összetartozás és a „bennfentesség” érzésének kialakulásához. A gazdasági életben használatos szleng jelentős

szerepet játszik a kapcsolatrendszer és a bizalom kiépítésében az üzleti világban.

A gazdasági szakszókincs és a szleng ismerete nélkülözhetetlen a sikeres és hatékony, félreértésekről mentes szakmai kommunikációban, továbbá elősegíti a nemzetközi gazdasági kapcsolatok erősítését is, ami a mai globalizált világban az együttműködés egyik alappillére képezi. Naprakész szakszókincssel és szleng kifejezésekkel könnyebben és gyorsabban tudnak alkalmazkodni a gazdasági szakemberek az üzleti életben jelentkező változásokhoz, amelyek a rohamtempóban átalakuló világunkban mindennaposak. A felsoroltak alapján elmondható, hogy a megfelelő szakmai szókészlet ismerete komoly versenyelőnyöket hozhat az üzleti életben.

A kutatásunk során arra voltunk kíváncsiak, hogy a hallgatók rendelkeztek-e már a tanulmányaik megkezdése előtt a szakkifejezések bizonyos fokú ismeretével, továbbá, hogy a vizsgálatban részt vevő hallgatóink különbséget tudnak-e tenni a gazdasági szakszavak és a gazdasági szleng között. Ezen túlmenően azt is vizsgáltuk, hogy milyen mértékű az eltérő társadalmi háttérű hallgatók tudásszintje. Azért hogy ezekre a kérdésekre választ kapjunk, egy kérdőívet készítettünk a BGE PSZK nappali tagozatos hallgatóink számára, amelyet kérésünkre nagy számban, több mint 400-an ki is töltöttek. A kutatás során kapott adatok birtokában egyrészt újabb oktatási módszereket dolgozhatunk ki a jövőben a gazdasági szaktantárgyak tanításában, másrészt a már meglévő módszereken is változtathatunk. A cél minden esetben az oktatás hatékonyságának a javítása.

A VIZSGÁLAT

A kutatás célja, kutatási kérdések

Kutatásunk elvégzésénél több célt is szem előtt tartottunk. Az egyik annak felderítése volt, hogy mennyire ismerik a gazdasági szakos egyetemisták a választott szakmájuk szakszókincsét, valamint az ott használatos szleng kifejezéseket. Ennek a vizsgálata több szempontból is fontos: egyrészt a szaktárgyak oktatásának hatékonyabbá tétele

szempontjából nem árt tudni, hogy mennyire ismerik a terület szókincsét, mire lehet építeni, mi az, aminek a magyarázatával többet kell foglalkozni. Másrészt a hallgatók szakmai motiváltságát is mutatja, ha látjuk, hogy már tanulmányaik megkezdésekor, folytatásakor mennyire ismerik, sajátítják el és involválódnak a tanult és majd a gyakorlatban használandó szakszókincsben.

További célunk volt, hogy felmérjük, mennyire tudják a hallgatók a szlenget a szakszókincsből elhatárolni. A szleng elsősorban a fiatalok által használt nyelvi jelenség. A szakszlengnek pedig van egy olyan társadalmi szerepe is, hogy az alkalmazók között az összetartozás érzését erősíti azáltal, hogy a szleng használatán keresztül egyrészt meghatározza magát az adott beszélőközösség, másrészt pedig ezáltal tud az egyéb közösségektől elhatárolódni (Eble, 1999; Szilágyi, 1999). Ennek a jelentősége az egyetemünk – mint alkalmazott tudományok egyeteme – gyakorlatorientált képzése szempontjából az, hogy milyen gyorsan tudnak a végzett hallgatók ezen a szociális síkon is a munkahelyi mikroközösségekbe integrálódni.

Végül vizsgálni szándékoztuk, hogy az egyes hallgatók szociális háttere, pl. család, nem stb. gyakorol-e és, ha igen, milyen mértékű befolyást a hallgatók ebbéli ismereteire.

Ezen célkitűzések figyelembevételével az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg:

1. Rendelkeznek-e a gazdasági szakos hallgatók az érdeklődésük alapján a szakszókincs bizonyos fokú ismeretével?
2. A szakszavak és a szakszleng elhatárolása okoz-e nehézséget a hallgatóknak?
3. Számít-e az a szociális háttér, melyből a hallgatók érkeznek, a szakszókincs ismerete tekintetében?

A minta és a vizsgálat módszerei

A felmérést a BGE PSZK nappali tagozatos alapképzésben tanuló hallgatói között végeztük. A hallgatók 2024 tavaszán egy elektronikusan kitölthető kérdőív kérdéseire válaszoltak. A PSZK nem sokkal több mint 2000 hallgatójából összesen 472 hallgató töltötte ki a kérdőívet,

a Pénzügy-számvitel szakról 141 fő, Gazdálkodás és menedzsment szakról 262 fő, az Emberi erőforrások szakról 66 fő és a Gazdaság-informatikus szakról csak 3 fő. A nemek szerinti megoszlás (nő: 279, férfi: 193) – ugyan nem egyenlő, illetve hasonló arányú, de – az elég nagyszámú részvételnek köszönhetően – érdemben vizsgálható volt.

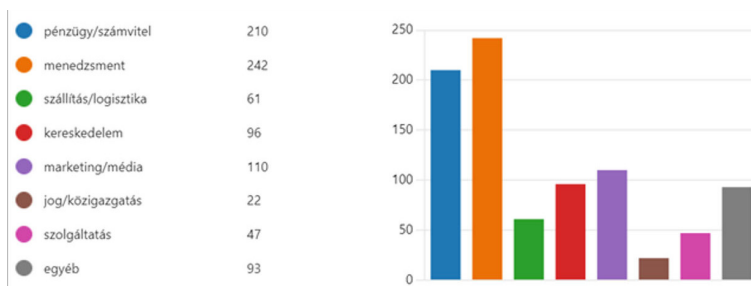
A Microsoft Forms kérdőívben a hallgatóknak a gazdasági szakszavak és a szleng használatáról kellett nyilatkozniuk. Összesen 14 kérdést tettünk fel, amelyből a kezdő kérdések a válaszolók státuszára (nem, szak, évfolyam) vonatkoztak, majd a szociális közegről (családi háttér) és a személyes érdeklődési irányultságukról (gazdasági szakterületek) igyekeztünk tájékozódni. Végezetül a szakszavak és a szleng meghatározására, előfordulásukra valamint elhatárolásukra vonatkozó kérdések kerültek sorra.

EREDMÉNYEK

Első célkitűzésünket követve azt vizsgáltuk, hogy milyen előzetes ismeretekkel rendelkeznek a hallgatók. Ebben a vonatkozásban döntő jelentőséggel bír az addigi szociális környezet, ezen belül a család és az iskola. Természetesen vizsgálandó szempontnak tekintettük a hallgatók érdeklődését is, mint a tanulásban, az új ismeretek megszerzésében nem elhanyagolható faktort (Schiefele és Krapp, 2001, idézi Vass, 2019).

A 472 hallgató közül, akik a kérdőív többé-kevésbé minden kérdését megválaszolták (11 kérdésre érkezett mindenkitől válasz), 245 diáknak a családjában van gazdasági végzettségű személy és 215 diák (a válaszadók 46%-ának) családjában használnak is gazdasági szakkifejezéseket. Az 1. ábra azt mutatja, hogy a családban milyen szakterületek szóincse fordul elő leggyakrabban.

1. ábra: Milyen terület szakszókincset használják otthon

Forrás: saját felmérés

A menedzsment területéről használták a családi környezetben a legtöbb kifejezést, ezt követte a pénzügy/számvitel területe. Ez alapján megállapítható a válaszadók szakmai érdeklődése és az egyetemen választott szakjaik közötti összefüggés. A pénzügy/számvitel szakra a válaszadók közül 141 fő, míg a gazdálkodás-menedzsment szakra 261 fő jár. A család és az érdeklődés szerepét a pálya megválasztásában az alábbi adatok is igazolják:

2. ábra: Pályaválasztást befolyásoló tényezők

Milyen tényezők befolyásolták a pályaválasztásban? (7-fokú skálán, ahol 1=legfontosabb, 7=legkevésbé fontos)							
	egyéni szakmai érdeklődés	csa- lád	presz- tízs	pénz- kere- set	taná- rok	bará- tok	lakóhely közelsé- ge
esetszám	4396	4463	4440	4398	4399	4394	4271
átlag	2,1	3,59	3,93	4,03	4,21	4,47	5,43
leggyako- ribb ská- laérték	1	2	3	3	4	6	7

Forrás: felvi.hu

A következőkben érdemes megnézni, hogy a válaszadók milyen szinten rendelkeznek a szakmai szókinccsel. A felmérésben alapvetően az első évfolyamosokra fókuszáltunk, de a másodévesek közül is sikerült 88 hallgatót megkérdezni. A harmadéves válaszadók adatait feltüntettük, de csekély számuk miatt az ott szerzett eredményeket nem tekintjük a kutatás szempontjából relevánsnak.

3. ábra: Szakkifejezések ismerete

Ismert szakkifejezések száma	I. évfolyam (363 fő)		
	összesen	férfi (146)	nő (217)
5 – 10	156	58 (39,7%)	98 (45,2%)
11 – 50	183	77 (52,7%)	106 (48,8%)
50+	24	11 (7,6%)	13 (6,0%)

Ismert szakkifejezések száma	II. évfolyam (88 fő)		
	összesen	férfi (34)	nő (54)
5 – 10	30	11 (32,4%)	19 (35,2%)
11 – 50	53	19 (55,9%)	34 (63,0%)
50+	5	4 (11,7%)	1 (1,8%)

Ismert szakkifejezések száma	III. évfolyam (21 fő)		
	összesen	férfi (13)	nő (8)
5 – 10	6	1	5
11 – 50	11	9	2
50+	4	3	1

Forrás: saját felmérés

Amikor az első évfolyamos válaszadók szakszókincs ismeretét mértük fel, azt tapasztaltuk, hogy már nagyobb számban ismernek szakszavakat, 50%-uk (183 fő) ismert több, mint 11 szakszót. A másodéves válaszadóknál ez az arány 52% (53 fő). Az 50+ kategória mindkét évfolyamnál nagyjából változatlan (7-6%). Az egyik kérdésnél arra kértük a válaszadókat, hogy írjanak példákat arra, hogy milyen szakszavakat használnak (otthon, az iskolán kívül). A cél annak felmérése volt, hogy a szakszó kontextusban történő megértésén kívül, aktívan

is ismerik-e, alkalmazzák-e azokat. Erre adtak legkevesebben választ (461 fő) és azok közül is 216 nemleges vagy értékelhetetlen volt, így arra lehet következtetni, hogy a szakszókincs aktív ismerete (azaz szakszerű használata) jelentősen elmarad a passzív (szövegkörnyezetben való megértés) tudástól. Azonban érdemes megjegyezni, hogy a példaként megadott szakszavak a gazdaság számos területének szókincsét képezik, és köztük szép számmal voltak nemcsak a laikusok számára ismerhető kifejezések, mint pl. infláció, hanem jellemzően csak a szakember által ismerhetők is, pl. akkreditív, marzs.

Ami a nemek szerinti különbséget illeti, azt állapíthatjuk meg – az első két évfolyam női és férfi válaszadóinak százalékarányos értékeit vizsgálva –, hogy nincs jelentős eltérés a nemek alapján a szakszókincs ismerete terén (vö. 3. ábra).

Arra is kerestük a választ (1. kérdésfelvetés), hogy mikor, milyen helyzetben okozott problémát a nem ismert szakszavak megértése. A 469 válaszadótól ennél a kérdésnél is sok, 69 nem értékelhető választ kaptunk. Az értékelhető válaszok közül messze a legtöbb személy (134 fő) szerint tanuláskor, az egyetemhez köthető helyzetben fordult elő ilyen probléma. Ez teljesen logikus is, hiszen egyetemi közegben kezdték meg a szakirányú ismereteik erőteljes bővítését. Érdekes módon relatív sok válaszadó (95 főnek, ami a második legmagasabb szám volt) nem vagy csak elhanyagolható mértékben szembesült értési problémával. Ebből az adatból már lehet következtetni a 3. kérdésfelvetésünkre is, azaz a gazdasági szakmában tevékeny szociális (családi) háttér igenis komoly befolyással volt arra, hogy a válaszadók egy jelentős része mennyire ismeri a gazdasági szakkifejezéseket. Azt, hogy a válaszadó hallgatók családon belül is foglalkoztak/nak gazdasági témákkal, az az 50 fő is megerősíti, akik szerint értelmezési problémáik a családi, otthoni beszélgetések alkalmával, illetve a médiumok olvasása/hallgatása (pl. szaksajtó, podcastek stb.) közben merültek fel. Jelentősebb számban fordultak elő még értési problémák a munkahelyi környezetben (30 fő) és hivatalos ügyintézés közben (23 fő, melyek közül tizenegynek a banki ügyintézésnél volt ilyen irányú gondja). Ami a szakszavak és a szlengszavak viszonyát illeti (2. kérdésfeltevés), a válaszadók tisztán el tudták határolni egymástól ezt a két kategóriát a megadott igaz, illetve hamis meghatározások alapján is.

4. ábra: Szakkifejezések vs. szlengek

Forrás: saját felmérés

A 4. ábra alapján azt mondhatjuk, hogy a leggyengébb eredményként is a válaszadók két esetben 2/3-os többséggel (bújtatott reklám 65%, petrodollár 72%), illetve a többi kifejezés esetében több, mint 90 százalékos biztonsággal választották ki a szakszavakat. A szleng szófordulatoknál még jobb (összességében több, mint 80, ill. 90 százalékos) arányban sikerült jó elhatárolást tenniük.

MEGÁLLAPÍTÁSOK

A kutatási kérdéseinket tehát az előbbi eredmények, valamint a szakirodalom alapján is vizsgáltuk.

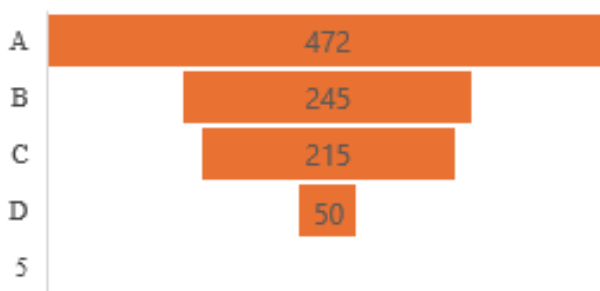
Az első kérdésnél – azaz, hogy rendelkeznek-e a gazdasági szakos hallgatók az érdeklődésüknek köszönhetően a szakszókincs bizonyos fokú ismeretével – az alábbi megállapításra jutottunk: egyrészt igazolásra került a válaszadók érdeklődése, motiváltsága a pályaválasztásánál, így óhatatlanul szükségszerű volt az erre a pályára való felkészülésnél a szakszókincs bizonyos mértékű elsajátítása. Továbbá megerősíti ezt a feltételezésünket az is, hogy az első évfolyamos válaszadók szakszókincs ismerete csekély mértékben nőtt az egyetemen

eltöltött plusz egy év alatt: az 5–10 szakszó kategóriában 9 százalékkal csökkent, míg a 11–50 szakszó kategóriában 10 százalékkal nőtt.

Érdekes volt a második kutatási kérdésnél (Okoz-e a szakszavak és a szakszlang elhatárolása nehézséget a hallgatóknak?) a válaszok eredménye, mivel az nem erősíti meg a szakirodalomban meghatározottakat, miszerint sokszor nehéz a szakszavakat a szakszlang kifejezéseitől megkülönböztetni (Jelisztratov, 1998; Nahkola – Saanilahti, 1999). A válaszadók igen nagyfokú biztonsággal tudtak különbséget tenni a szakszlang és a szakszókincs kifejezései között, azaz erre a kérdésre a felmérés eredményei alapján nemleges választ kell adnunk.

Végül a harmadik, a hallgatók szociális háttérére vonatkozó kérdésnél egyértelműen igazolni tudtuk, hogy számít az a szociális mikro-környezet, ahonnan a válaszadó hallgatók érkeztek (elsődlegesen a család) a szakszókincs elsajátításának folyamatában (5. ábra). Egyrészt közvetett adatokkal: a 472 válaszadónál 245-nél volt a szülőknek, testvéreknek gazdasági végzettsége, illetve közvetlenül is azzal az állításukkal, hogy 215 főnél használnak otthon szakkifejezéseket és mintegy 50 hallgató pedig otthoni beszélgetés közben sajátítja el a meg nem értett szakszavakat.

5. ábra: Szociális háttér hatása

Megjegyzés: A: Válaszadók száma, B: Rokon rendelkezik gazdasági végzettséggel, C: Otthon használnak szakkifejezéseket, D: Otthon tanult gazdasági szakkifejezéseket

Forrás: saját felmérés

ÖSSZEGZÉS, KONKLÚZIÓ

A kutatásunkban megfogalmazott kérdések alapján három fő célkitűzés szerepelt elemzésünk fókuszában: a gazdasági képzésben részt vevő hallgatók szakszókincs-ismeretének mértéke, a gazdasági szakszavak és szakszlang elhatárolásának problémája, valamint a hallgatók ezen tudását befolyásoló szociális háttér szerepe.

Eredményeink azt a tényt támasztják alá, hogy a hallgatók nagy része már tanulmányaik megkezdésekor is rendelkezett egy bizonyos fokú tudással a szakmai szókincs vonatkozásában. Ennek hátterében a motiváló családi környezet és az egyéni érdeklődés áll. Az első tanév során szerzett gazdasági szakszókincs tovább növelte tudásukat, majd pedig fokozatosan tovább bővült a szakmai szókészletük a tanulmányaik előrehaladtával.

Nem várt eredményt hoztak a második kutatási kérdésre adott válaszok, mely szerint a hallgatók többsége könnyedén el tudta különíteni a gazdasági szakszavakat a szakszlang kifejezésektől, ami ellentmondásban van a szakirodalom szerint várható nehézségekkel.

Végezetül arra is fény derült, hogy a hallgatók szociális háttere nagyban meghatározza a szakszókincs ismeretének kifejlődését és elmélyítését. Ez különösen igaz az olyan családi környezetben, ahol a szülőknek gazdasági végzettsége van, és nem idegen a gazdasági szaknyelv használata a hétköznapi otthoni kommunikációban.

A felmérés eredményei alapján kijelenthetjük, hogy az egyéni érdeklődés és a társadalmi környezet a gazdasági szakos hallgatók szakmai szókincs-ismeretére releváns mértékben kihat. Kutatásunkkal a gazdasági szaktantárgyak oktatásának eredményességét kívánjuk támogatni, különös tekintettel a gazdasági szakszókincs hatékonyabb átadására és a gazdasági szlang oktatásba történő bevonására.

IRODALOMJEGYZÉK

- Eble, C. (1999). A szlang meghatározásáról. In: Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit Szilvia (szerk.) *Mi a szlang? Tanulmányok a szlang fogalmáról*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 135–140. (138)

- Nahkola, K. – Saanilahti, M. (1999). *A finn szleng, mint nyelvi és szociális jelenség* In: Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit Szilvia (szerk.) *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 51–76. (52)
- Jelisztratov, V. (1998) *Szleng és kultúra*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Schiefele, U. – Krapp, A. (1996). Topic interest and free recall of expository text. *Learning and Individual Differences*, 8(2), 141-160.
- Szilágyi N. S. (1999). A csoportjellegű szövegek In: Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit Szilvia (szerk.) *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 9–12. (11)
- Vass D. (2019). Az olvasás iránti érdeklődés fejlesztésének kutatási lehetőségei és relevanciája kisiskoláskorban. *Könyv és Nevelés*. XXI. évf. 2019 (1,) 27–42.

A CAMÕES-BGE EGYÜTTMŰKÖDÉS: EGY KIVÁLÓ PÉLDAÉRTÉKŰ KEZDEMÉNYEZÉS A PORTUGÁL NYELV ÉS KULTÚRA TERJESZTÉSÉRE MAGYARORSZÁGON

Lakatos-Báldy Zsuzsanna

Budapesti Gazdasági Egyetem, Külkereskedelmi Kar, Nemzetközi Üzleti Szaknyelvek Tanszék, lakatos-baldy.zsuzsanna@uni-bge.hu

ABSZTRAKT

A tanulmány bemutatja a Camões Intézet és a Budapesti Gazdasági Egyetem (BGE) közötti együttműködés történetét és eredményeit a portugál nyelv és kultúra terjesztésében Magyarország egyik vezető felsőoktatási intézményének falai között. Az együttműködés 2014-ben indult, célja a portugál nyelv elérhetővé tétele az akkor még BGF hallgatói számára, egyben a nyelv és kultúra presztízsének növelése. Ugyanakkor a BGF akkor egyetlen főiskolaként került be a portugált, mint idegen nyelvet oktató egyetemek (Corvinus, PPKE, PTE, SZTE) mellé egyenrangú partnerként, ami az intézmény számára is komoly presztízsemelő tényezőként értékelhető. A cikk részletezi az első három év eseményeit és kihívásait, valamint ismerteti az együttműködés megújítását 2017-ben, 2020-ban és 2023-ban. A felek közös munkájának eredményeként számos kulturális esemény és oktatási program valósult meg, amelyek hozzájárultak a portugál nyelv és kultúra népszerűsítéséhez. Az együttműködés sikerének köszönhetően a portugál nyelv továbbra is fontos szerepet játszik a BGE oktatási kínálatának, nyelvi és kulturális palettájának színesítésében, és erősíti a Magyarország és Portugália közötti baráti kapcsolatokat.

Kulcsszavak: intézményközi együttműködés, külső forrás bevonása, nyelv és kultúra oktatása, presztízs, oktatási kínálat bővítése

ABSTRACT

This article presents the history and achievements of the cooperation between the Camões Institute and the BBU in the dissemination of Portuguese language and culture within the walls of one of Hungary's leading higher education institutions. The cooperation started in 2014 with the aim of making the Portuguese language accessible to the students of the by that time BBS and to raise the profile of the Portuguese language and culture. At the same time, the BBS was the only college to join the 5 leading Hungarian universities teaching Portuguese as a foreign language as an equal partner, which was also a major prestige factor for the institution. The article details the events and challenges of the first three years and describes the renewal of the cooperation in 2017, 2020 and 2023. The joint work of the parties has resulted in a number of cultural events and educational programmes that have contributed to the promotion of the Portuguese language and culture, as well as being an excellent example of the involvement of external resources in university education. Thanks to this cooperation and the success of the external funding, the Portuguese language continues to play an important role in the broadening BGE's educational offer, language and cultural palette, and strengthens the friendly relations between Hungary and Portugal.

Keywords: inter-institutional cooperation, external funding, language and culture teaching, prestige, broadening the educational offer

A CAMÕES INTÉZET SZEREPE A NEMZETKÖZI NYELVOKTATÁSBAN ÉS KULTURÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSSEN

A Camões Intézet a portugál nyelv és kultúra nemzetközi népszerűsítésének egyik legfontosabb szervezete, amely 1992-ben alakult meg a portugál kormány kezdeményezésére. Az intézet célja, hogy támogassa a portugál nyelv oktatását és terjessze a portugál nyelvű országok kultúráját világszerte. A Camões Intézet jelenleg több mint 35 országban működtet nyelvi központokat és partnerintézményeket, többek

között Európában, Afrikában, Ázsiában és Latin-Amerikában. Az intézet közel 300 különböző oktatási intézményben van jelen, ahol több ezer hallgató tanul portugál nyelvet. (Camões - Instituto, 2024)

Az intézet egyik legfontosabb feladata, hogy ösztöndíjakat biztosítson a portugál nyelvet oktató tanárok és hallgatók számára. Az ösztöndíjprogramok révén évente több mint 500 hallgató kap lehetőséget arra, hogy Portugáliában vagy más portugál nyelvű országban folytasson tanulmányokat. Az ösztöndíjak mellett a Camões Intézet támogatja a nyelvvizsgák megszervezését is, amelyek közül a CAPLE (Centro de Avaliação e Certificação de Português Língua Estrangeira) az egyik legismertebb. A CAPLE vizsgákon évente több mint 10 000 diák tesz le portugál nyelvvizsgát világszerte, amely elismert bizonyítványt ad a nyelvtudásról. (Capple, 2024)

A kulturális programok terén a Camões Intézet szintén kiemelkedő szerepet játszik. Minden évben több száz kulturális eseményt szervez, beleértve könyvvásárokat, filmfesztiválokat, előadásokat és művészeti kiállításokat. Ezek közül a legismertebbek közé tartozik a "Portugál Nyelv Napja," amelyet minden évben május 5-én tartanak meg, és amelyen a világ több városában is megemlékeznek a portugál nyelv kultúrájáról. A budapesti eseményeken rendszeresen részt vesznek a portugál nagykövetség képviselői és a luzofón országok diplomatái, így erősítve a kulturális kapcsolatok ápolását.

Magyarországon a Camões Intézet szerepe kulcsfontosságú a portugál nyelv oktatásában. A Budapesti Gazdasági Egyetemmel (BGE) 2014 óta fennálló együttműködés keretében évente átlagosan 20-30 hallgató tanul portugál nyelvet. Az intézet évi ösztöndíjakat biztosít a kiemelkedő teljesítményt nyújtó hallgatóknak, akik portugál nyelvtérületen folytathatnak tanulmányokat vagy szakmai gyakorlatot. A BGE és a Camões Intézet közötti együttműködés célja a portugál nyelv elérhetővé tétele a magyar hallgatók számára, valamint a kulturális és oktatási kapcsolatok erősítése Portugália és Magyarország között. (Camões Intézet, 2024) Az intézet nemcsak anyagi és technikai támogatást nyújt az oktatás számára, hanem kulturális programokat is szervez, amelyek hozzájárulnak a portugál nyelv és kultúra népszerűsítéséhez. Az elmúlt években a Camões Intézet és a BGE több közös rendezvényt is szervezett, mint például a portugál filmek vetítéseit

és a “Nyelvi Koktél Bár” eseményeket, amelyeken a portugál nyelv is képviselteti magát. Ezek az események célja, hogy szélesebb körben ismertessék meg a portugál kultúrát a magyar hallgatókkal és az érdeklődőkkel.

A PORTUGÁL NYELV GLOBÁLIS ÉS MAGYARORSZÁGI JELENTŐSÉGE

A portugál nyelv a világ hatodik leggyakrabban beszélt nyelve, több mint 265 millió ember használja hivatalos nyelvként. A portugál nyelv a hivatalos nyelve Portugáliának, Brazíliának, valamint több afrikai országnak, köztük Angolának, Mozambiknak, Zöld-foki Köztársaságnak, Bissau-Guineának és São Tomé és Príncipe-nek. Emellett Kelet-Timorban és Makaóban is hivatalos nyelvként van jelen. A világon tehát összesen kilenc országban hivatalos nyelv a portugál, így a globális gazdasági és diplomáciai kapcsolatokban is fontos szerepet játszik.

Brazília, mint a világ egyik legnagyobb gazdasága, különösen nagy hatással van a portugál nyelv nemzetközi jelenlétére. A világ GDP-jének körülbelül 3%-át Brazília adja, ami jelentős szereplővé teszi a globális kereskedelemben. Az elmúlt évtizedekben az afrikai luzófön országok gazdasága is gyors ütemben növekedett, különösen az energiaszektorban (olaj és földgáz), ami tovább növeli a portugál nyelv gazdasági jelentőségét. (KSH Brazília, 2024)

A magyarországi gazdasági kapcsolatok terén is egyre nagyobb igény mutatkozik a portugál nyelvet beszélő szakemberek iránt. Magyarország és Portugália közötti kétoldalú kereskedelmi forgalom az elmúlt években növekedést mutatott. 2022-ben a két ország közötti kereskedelmi forgalom meghaladta az 500 millió eurót, amely főként a gépipar, autóipar, valamint a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek területén volt jelentős. (KSH Portugália, 2024) Brazíliával is szoros kereskedelmi kapcsolatok vannak, amely 2022-ben elérte a 650 millió eurós forgalmat. Ez különösen a brazil mezőgazdasági termékek importjában és a magyar gépipari termékek exportjában mutatkozik meg.

A portugál nyelv ismerete különösen hasznos lehet az olyan szektorokban, mint az export-import, a külkereskedelem, a turizmus, va-

lamint a multinacionális cégekkel folytatott üzleti kapcsolatokban. A Budapesti Gazdasági Egyetem hallgatói számára a portugál nyelv elsajátítása jelentős előnyökkel járhat, hiszen lehetőséget biztosít a luzofón piacokkal való közvetlen kapcsolatfelvételre, valamint a kulturális különbségek jobb megértésére, amelyek kulcsfontosságúak a nemzetközi üzleti tárgyalásokban. (Portugál nyelv, 2024)

A magyar diákok közül egyre többen jelentkeznek portugál nyelvű országokban ösztöndíjprogramokra, amelyek során lehetőségük van nemcsak a nyelv gyakorlására, hanem a helyi üzleti környezet és kultúra megismerésére is. Az Erasmus-program keretében évről évre több magyar hallgató vesz részt portugál egyetemeken rövid- és hosszútávú képzéseken, így a portugál nyelvtudás mind az oktatási, mind a szakmai életben versenylőnyt biztosít.

Érdemes megemlíteni a Portugál Nyelvű Országok Közösségét (CPLP), amelynek Magyarország megfigyelő tagja. A CPLP fontos szerepet játszik a portugál nyelv és kultúra terjesztésében, valamint a tagországok közötti együttműködésben. (CPLP, 2024) A portugál nyelv nemzetközi jelentőségét növeli az is, hogy az Európai Unió egyik hivatalos nyelve. A turizmus területén is egyre nagyobb szerepet kap a portugál nyelv, hiszen Portugália és Brazília népszerű turisztikai célpontok.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS TÖRTÉNETE

A portugál oktatás a valamikori Külkereskedelmi Főiskolán 1987-ben kezdődött el és 2003-ig folyamatosan fennállt. Ezalatt oktattunk nyelvet, országismeretet, tárgyalási gyakorlatot és üzleti levelezést. 2000-2003 között brazil lektorunk volt. A szakcsoport vezetője 1987-1996 között Szurovszky Katalin, 1990-2005 között Dr. Lakatos-Báldy Zsuzsanna volt.

Nagy siker volt a számunkra, hogy akkor egyetlen főiskolaként megjelentünk az ELTE, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem (jelenleg Corvinus Egyetem) a PPKE, a KRE és a PTE mellett, a portugál nyelv és kultúra oktatásának színpadán. Ma pedig a tudományegyetemek között az egyetlen alkalmazott tudományok egyetemeként szerepelünk ebben a nagy presztízsű rangsorban.

A Camões Intézet és a Budapesti Gazdasági Egyetem (BGE) közötti együttműködés 2014-ben kezdődött, és azóta jelentős eredményeket hozott a portugál nyelv és kultúra oktatásában Magyarországon. Az együttműködés célja a portugál nyelv presztízsének növelése és elérhetővé tétele a BGE hallgatói számára, valamint a kulturális kapcsolatok erősítése a két ország között. Az együttműködés keretében ösztöndíjak, kulturális programok és oktatási támogatás biztosítása mellett a Camões Intézet technikai és anyagi támogatást is nyújtott az oktatás folyamatos fejlesztéséhez.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ELSŐ HÁROM ÉVE (2014-2017)

Miután a Camões Intézet és a BGE aláírta az együttműködési megállapodást, új lendületet kapott a portugál nyelv oktatása. Az együttműködés értelmében a Camões Intézet évi ösztöndíjat biztosít a BGE által kiválasztott oktatónak, valamint technikai és kulturális támogatást nyújt az oktatás folyamatos fejlesztéséhez.

A BGE a maga részéről az infrastruktúra rendelkezésre bocsátását, a kurzusok szervezését, valamint az oktató biztosítását vállalta (jelenleg főállású oktatói közül), valamint azt, hogy amint lehetséges, adminisztratív módon lehetővé teszi a portugál nyelv, mint kredites, a tanterv részét képező tantárgy választását a hallgatói számára. Erre végül 2021-ben került sor.

Az első három év alatt az együttműködés számos jelentős eredményt hozott. A portugál nyelv tanítása újraindult, és különféle kulturális események szerveződtek, mint például a „Portugál Nyelv Napja”, amelyen a budapesti portugál nagykövet és több prominens portugál személyiség is részt vett. Ezek az események nemcsak a portugál kultúra népszerűsítését szolgálták, hanem motiválták is a nyelvtanulókat.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS MEGÚJÍTÁSA ÉS BŐVÍTÉSE (2018–2026)

2016. január elsejétől a BGF egyetemmé alakult, neve Budapesti Gazdasági Egyetem Alkalmazott Tudományok Egyeteme. A 2016/2017-es tanév minden téren változást hozott: a Rektor és a teljes rektorátus, valamint minden kar dékánja is új. Nagyívű tantervi reform zajlott, amelynek alkalmazása a 2017/2018-as tanévben elkezdődött. Az eredeti együttműködési megállapodás sikeressége után a felek 2017-ben újabb három évre hosszabbították meg a szerződést, majd 2020-ban újabb három évre, amely továbbra is biztosította a portugál nyelv oktatásának anyagi és technikai támogatását. A megújított megállapodás tehát 2023-ig tartott, és végül – bár sok kérdést vetettek fel a nyelvoktatás terén történt legújabb változtatások – a további három évre történő meghosszabbítása is megtörtént, mert mindkét fél egyetértésre jutott ebben. Az esemény presztízsét jelzi, hogy ezúttal a BGE rektora és Portugália nagykövete személyesen találkoztak és írták alá a megállapodást, amely immár 2026-ig biztosítja a portugál nyelv oktatását a BGE-n, továbbra is a Külkereskedelmi Kar gondozásában.

Az oktatás fejlesztése és a kulturális programok

Az együttműködés keretében a BGE számos kulturális programot szervezett a portugál nyelv és kultúra megismertetése, terjesztése céljából. Ezek közé tartozott a portugál filmek vetítése, könyvvásárokon való részvétel, valamint a portugál nyelv napjának ünneplése. Ezen események célja, hogy a hallgatók és az érdeklődők szélesebb körben ismerjék meg a portugál kultúrát, és mélyebb kapcsolatokat alakítsanak ki Magyarország és Portugália között.

Miután a portugál üzleti nyelv kredites tantárgy lett, az oktatást meghirdették a BGE mindhárom karán. Az oktatás azóta hibrid formában történik, amely magában foglalja az élő tantermi oktatást és az élő adás streamelését is.

Nehézségek

A portugál nyelv oktatása során számos szervezési és infrastrukturális kihívással kellett szembenézni. Az időpont-egyeztetés mind az oktatók, mind a hallgatók számára nehézséget okozott, különösen azok számára, akik tanulmányaik mellett munkát vállalnak. Az új rektorátus alatt az egyetemi koncepció még nem kristályosodott ki teljesen, ami szintén befolyásolta a nyelvi kurzusok szervezését és népszerűsítését. Mindemellett fontos eredmény, hogy a szabadon választható nyelvek közül a portugál nyelv továbbra is megtalálható az oktatási palettán, annak ellenére, hogy több kisebb nyelv oktatása megszűnt.

A hallgatói lemorzsolódás több okra vezethető vissza. Az első a természetes lemorzsolódás, amely minden kurzus esetében megfigyelhető. A második ok, hogy sok hallgató számára a kezdetben vonzó kedvezményes ár miatt vonzó a nyelvtanulás, ám a későbbi nehézségek – mint a nyelvtanulás intenzitása vagy az időigény – elriasztják őket. További probléma, hogy azok a hallgatók, akik külföldi tanulmányokat folytatnak, visszatérésük után nem mindig tudnak vagy akarnak újra beiratkozni a kurzusra. Az órarendi egyeztetés szintén gyakori akadály, mivel a hallgatók nehezen találnak szabad időpontot a tanulmányaik és munkájuk mellett. Továbbá, az utóbbi években a keleti nyelvek – különösen a kínai és japán – egyre növekvő népszerűsége versenytársat jelent a kisebb, újlatin nyelvek számára.

A nagy nyelvek, mint az angol és a német, egyre inkább dominálják a nyelvtanulási piacot, ami nehezíti a kisebb nyelvek, köztük a portugál helyzetét. Az újlatin nyelvek közül jelenleg egyedül a spanyol őrzi meg kiemelkedő népszerűségét. Ebben az összefüggésben a Camões Intézet támogatása kulcsfontosságú marad a portugál nyelv további oktatása és népszerűsítése érdekében, hiszen a nyelv fennmaradása a BGE-n részben az intézet folyamatos anyagi és szakmai támogatásától függ.

ELŐNYÖK, A HALLGATÓK ÁLTALÁNOS ÉRTÉKELESE, ELÉRT EREDMÉNYEIK

Bár kevés hallgató vesz részt a portugál nyelvi kurzusokon, a résztvevők szilárdan jelen vannak és elkötelezettek. A kitartó hallgatók kiváló eredményeket érnek el a nyelvtanulásban. Az új, nagyon érdeklődő kezdők közül többen nyári ösztöndíjakra pályáztak, és többször el is nyerték azokat. A legutóbbi nyári kurzus után egyik harmadéves hallgatónk C1 szinten teljesítette a záró tesztet. A hallgatók közül néhányan prezentációs versenyeken is részt vettek, ahol egyikük második helyezést ért el.

Talán a legfontosabb konklúzió, hogy a hallgatók érdeklődése megvan, szívesen tanulnak portugálul, de természetesen csak akkor tudjuk kielégíteni az érdeklődést, ha módjukban áll portugálul tanulni, azaz van portugál oktatás abban az intézményben, ahol tanulmányikat folytatják. Azok a hallgatók pedig, akik el is jutnak Portugáliába tanulmányaink során, ezt a tapasztalatot életreszóló, meghatározó élménynek tekintik és Portugália jóhírét széles körben (pl. social media) terjesztik. Volt hallgatónk rendszeresen visszatér előadóként a Külkereskedelmi Kar - BabelFest Külker Nyelvi Fesztivál éves rendezvény portugál szekciójába és toboroz, idén szakmai gyakorlatra is tudtunk hallgatót küldeni az általa képviselt nemzetközi nagyvállalathoz.

Tananyagfejlesztés

A Camões Intézet és a BGE közös munkájának egyik kiemelt eredménye a folyamatos tananyagfejlesztés volt. Ennek alapja a korábban használt főiskolai szaknyelvi jegyzet, amelyet a szerző beleegyezésével használtam fel és digitalizáltam, elvégezve a megfelelő tartalmi frissítéseket is. (Szurovszky,1992) Készültek természetesen új tananyagok is, amelyek fokozatosan kerültek bevezetésre, és digitális formában is elérhetőek a BGE Moodle felületén. A digitális tananyag a következőket tartalmazza:

- O COMÉRCIO (OS CAMINHOS DO COMÉRCIO MUNDIAL):
Ez a tananyag a globális kereskedelmi útvonalak és stratégiák

megértését célozza meg, különös tekintettel a portugál nyelvű országok szerepére a nemzetközi kereskedelemben. (BGE Neptun, 2022)

- MOEDA: A tananyag a pénzügyi rendszerek és a valuta történetére és fejlődésére összpontosít, kiemelve a portugál nyelvű országok gazdasági hatásait. (BGE Neptun, 2022)
- TRANSPORTES (IMPORTÂNCIA DOS TRANSPORTES): Ez a tananyag a szállítás és logisztika fontosságát tárgyalja, különösen a portugál nyelvű országok közlekedési hálózatainak és azok gazdasági jelentőségének kontextusában. (BGE Neptun, 2023)
- MACROECONOMIA (CONHECIMENTO DA EVOLUÇÃO DA MACRO E DA MICROECONOMIA E DOS SISTEMAS FINANCEIROS EM 2024): Ez a fejlesztés átfogó képet nyújt a makro- és mikroökonómiai elvekről, valamint a 2024-re vonatkozó pénzügyi rendszerek előrejelzéseiről, különös figyelmet fordítva a portugál nyelvű országokra. (BGE Neptun, 2023)

Módszertan

A BGE-n alkalmazott portugál nyelvoktatási módszerek modern és innovatív eszközöket alkalmaznak, amelyek célja a hallgatók gyakorlati nyelvtudásának fejlesztése. A nyelvoktatás során a hallgatók különböző digitális tananyagokat is használhatnak, amelyek elérhetők a BGE Moodle felületén. A tananyagok között szerepelnek interaktív gyakorlófeladatok, online nyelvtanuló alkalmazások és kulturális ismereteket közvetítő multimédiás anyagok.

A tananyagok közé tartozik az «O Comércio» és a «Macroeconomia,» amelyek a nemzetközi kereskedelem és gazdasági folyamatok megértésére fókuszálnak. A nyelvórák gyakorlatorientáltak, nagy hangsúlyt fektetve a tárgyalási készségek fejlesztésére és a portugál üzleti kultúra megismerésére. A blended learning, azaz a hibrid oktatás lehetőséget biztosít arra, hogy a hallgatók online és jelenléti oktatásban egyaránt részt vegyenek, így rugalmasan alkalmazkodhatnak az egyetemi és munkahelyi kötelezettségeikhez.

A JÖVŐBELI KILÁTÁSOK

A 2023-ban aláírt új megállapodás továbbra is biztosítja a portugál nyelv és kultúra oktatásának támogatását a BGE-n. A felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy évente legalább egy kulturális eseményt szervezzenek, és biztosítják a portugál nyelvi képzés folyamatos fejlesztését. Az új megállapodás célja, hogy fenntartsa a portugál nyelv jelenlétét az egyetemen, és bővítse a kredites nyelvi kínálatot, valamint a kulturális programok körét.

Már eddig is látható, hogy szabadon választott nyelvként mindig elindul egy csoport, így a portugál nyelv és kultúra tanulása már állandó eleme a „Külkeres” hallgatók tanulmányainak. Bővítési lehetőség, hogy a három karon nagyobb erővel hirdessük és ösztönözzük a hallgatók beiratkozását.

Kívánatos lenne egy anyanyelvű tanár jelenléte is heti 2-4 órában (minden csoportban, heti 1x 1 vagy 2 óra) ami legalább olyan jelentős segítség lenne, mint a pénzbeli támogatás.

KONKLÚZIÓ

A Camões Intézet és a Budapesti Gazdasági Egyetem közötti együttműködés nemcsak egy példaértékű kezdeményezés a nyelvi és kulturális kapcsolatok erősítésére Magyarország és Portugália között, hanem egy olyan stratégiai fontosságú program is, amely hosszú távon hozzájárul a portugál nyelv és kultúra jelenlétének megszilárdításához a magyar felsőoktatásban.

Az eddig elért eredmények – a portugál nyelv folyamatos oktatása, kulturális események, ösztöndíjprogramok, és az egyre bővülő nemzetközi kapcsolatok – azt mutatják, hogy a program sikeres volt mindkét fél számára. Az együttműködés hatása túlmutat az egyetemi falakon, hiszen a hallgatók számára kínált lehetőségek a nemzetközi munkaerőpiacon és a globális gazdasági kapcsolatokban is versenyelőnyt biztosítanak. A jövőbeli kihívások ellenére, mint például a kisebb nyelvek népszerűségének visszaesése, az innovatív oktatási eszközök alkalmazása, valamint a kulturális és gazdasági kapcsolatok

további erősítése lehetőséget nyújt arra, hogy a portugál nyelv iránti érdeklődés fennmaradjon és növekedjen Magyarországon. Az olyan tényezők, mint a gazdasági kapcsolatok bővülése Portugáliával és Brazíliával, valamint a turizmus és a multinacionális üzleti lehetőségek, mind növelik a portugál nyelvtudás iránti keresletet.

Az együttműködés következő lépései, mint például az anyanyelvi tanárok bevonása és a nyelvi programok további bővítése, biztosítják, hogy a portugál nyelv és kultúra tanulása egyre nagyobb szerepet kapjon a BGE és Magyarország oktatási palettáján. Ezáltal a magyar hallgatók továbbra is élvezhetik azokat az előnyöket, amelyeket a portugál nyelv ismerete kínál a globális munkaerőpiacon, valamint a nemzetközi kulturális és gazdasági együttműködések terén.

Ez a partneri kapcsolat tehát nemcsak egy oktatási program, hanem egy hosszú távú befektetés mindkét ország közötti kulturális és gazdasági kapcsolatok erősítésébe, amely hozzájárul a nyelvek és kultúrák közötti megértés elmélyítéséhez, és elősegíti a globális együttműködés sikerét.

STATISZTIKA

1. ábra Beiratkozások és órák száma tanévek és félévek szerint

Tanév	Félév	Kurzus	Beiratkozások száma	oktatott órák
2014/2015	I. félév	Linguablokk	8	40
2014/2015	II. félév	Linguablokk	18	80
2015/2016	I. félév	1/1 és 1/3 csoportok	9	80
2015/2016	II. félév	2/1 és 2/2 csoportok	28	120
2016/2017	I. félév	1/1 és 2/3 csoportok	8	40
2016/2017	II. félév	Linguablokk	17	80
2017/2018	I. félév	Lingua e cultura portuguesas	4	40
2017/2018	II. félév	Lingua e cultura portuguesas	9	40
2018/2019	I. félév	Lingua e cultura portuguesas	7	40
2018/2019	II. félév	Lingua e cultura portuguesas	14	40
2019/2020	I. félév	Lingua e cultura portuguesas	7	40

2019/2020	II. félév	Língua e cultura portuguesas	14	40
2020/2021	I.félév	Língua e cultura portuguesas	8	80
2020/2021	II.félév	Língua e cultura portuguesas	8	80
2021/2022	I.félév	Gazdasági szaknyelv	18	52
2021/2022	II.félév	Gazdasági szaknyelv	17	52
2022/2023	I.félév	Gazdasági szaknyelv	21	104
2022/2023	II.félév	Gazdasági szaknyelv	18	104
2023/2024	I. félév	Gazdasági szaknyelv	10	104
2023/2024	II. félév	Gazdasági szaknyelv	7	52
2024/2025	I.félév	Gazdasági szaknyelv	12	52

IRODALOMJEGYZÉK

- Budapesti Gazdasági Egyetem Neptun. <https://neptun.uni-bge.hu/Tananyagok>, 2021, 2022, 2023. [2024. 10. 16.]
- Camões - Instituto da Cooperação e da Língua. <https://www.instituto-camoes.pt/en/> [2024. 10. 10.]
- Camões Intézet - Portugál Nyelvi Központ Budapest. <https://www.clpcamoes-budapeste.com/kezdolap.html> [2024. 10. 10.]
- Caple <https://caple.letras.ulisboa.pt/> [2024. 10. 10.]
- CPLP Portugál Nyelvű Országok Közössége. https://hu.wikipedia.org/wiki/Portug%C3%A1l_Nyelv%C5%B1_Orsz%C3%A1gok_K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9ge [2024.10.10.]
- KSH Portugália. <https://lisszabon.mfa.gov.hu/page/generated5> [2024. 10. 10.]
- KSH Brazília. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/mo_br_kapcs.pdf [2024. 10. 10.]
- Portugál nyelv. https://hu.wikipedia.org/wiki/Portug%C3%A1l_nyelv [2024. 10. 10.]
- Szurovszky K. (1992). Külkereskedelmi ismeretek portugál nyelven I. II. III. Külkereskedelmi Főiskola.

A MÉG TÖBB SZÉPSÉGTŐL EURÓPA FŰSZERÉIG: BUDAPEST ÉS MAGYARORSZÁG TURISZTIKAI SZLOGENJEI AZ EU-S CSATLAKOZÁSTÓL NAPJAINKIG

Papp-Váry Árpád Ferenc

Budapesti Gazdasági Egyetem, Külkereskedelmi Kar, Marketing Tan-
szék, papp-vary.arpad@uni-bge.hu

ABSZTRAKT

Különleges turisztikai kampány jelent meg 2004-ben, Magyarország EU-s csatlakozásának évében: “One of Us”, azaz „Egy közülünk” – állt nagy betűkkel az óriásplakátokon. Majd a szöveg így folytatódott: “For more beauty, visit Budapest, a new capital of Europe”, azaz “Még több szépségért látogass el Budapestre, egy új európai fővárosba”. De mi szerepelt a plakátokon? Nos, Laky Zsuzsa szépségkirálynő, akit 2003-ban egyenesen Európa szépeinek választottak. A „még több szépség” így dupla jelentést kapott: a szép magyar hölgyeket és a szép turisztikai látnivalókat. Bár izgalmas szójáték volt, a nemzetközi kampányt már akkor is elég sok kritika érte. Igaz, ez más Magyarország-, illetve Budapest kampányok esetében is előfordult. Tanulmányunkban összeszedtük, hogy milyen turisztikai szlogenekkel próbálkozott Magyarország, illetve a főváros az EU-s csatlakozást megelőző időszakról egészen mostanáig. Érdekes lesz látni, hogy ezek miként változtak az elmúlt évtizedekben, és jutottunk el mára a „WOW Hungary”, illetve a „Budapest – The Spice of Europe” jelmondatokhoz.

Kulcsszavak: turisztikai marketing, országmárkázás, szlogen, EU-csatlakozás, Magyarország, Budapest

ABSTRACT

A unique tourism campaign emerged in 2004, the year of Hungary's accession to the EU: „One of Us” was boldly proclaimed on billboards. The text continued: „For more beauty, visit Budapest, a new capital of Europe.” But what was featured on the billboards? Well, it was Zsuzsa Laky, a beauty queen crowned Miss Europe in 2003. So, „more beauty” took on a double meaning: the beautiful Hungarian ladies and the beautiful Hungarian tourist attractions. Although it was an intriguing play on words, the international campaign received quite a bit of criticism even then. Admittedly, this was not uncommon for Hungary or Budapest campaigns. In our article, we've compiled the various tourism slogans that Hungary and the capital city have experimented with from the period preceding EU accession up to the present day. It will be interesting to see how these have evolved over the decades, leading us to today's slogans, „WOW Hungary” and „Budapest – The Spice of Europe.”

Keywords: tourism marketing, country branding, slogan, EU-accession, Hungary, Budapest

BEVEZETÉS: A SZLOGEN MINT MODERN CSATAKIÁLTÁS

Némileg leegyszerűsítve, de egy márka alapvetően három alapvető arculati elemre épül: a márkanévre, a logóra és a szlogenre. Ezek az elemek kulcsfontosságúak, és mindegyikük sajátos szerepet játszik a márka identitásának és imázsának formálásában (Galí, Camprubí és Donaire, 2017). A szlogen szó eredetét kutatva kiderül, hogy a kelta ‚slaugh gairm’ kifejezés eredetileg gyülekezési felhívást, háborús időkben pedig csatakiáltást jelentett (Healey, 2009). Erre a kiáltásra sorakoztak fel a katonák, és ha meghallották, tudták, hogy életüket és vérüket kell adniuk a győzelemért, a közös célért. A ‚slaugh gairm’ később átalakult slughorn, majd sluggorne formákra, végül pedig slogan (szlogen) alakban került be az angol nyelvbe (Ries, 2015). Bár ma már nem használjuk a szót csatakiáltásként, egyértelmű, hogy a szlogenek

rendkívül hatékony eszközök a márkák kommunikációjában, ahogy azt Kotler, „a marketing pápája”, és Keller, a márkaépítés egyik legismertebb szakértője írja „Marketingmenedzsment” című könyvükben (Kotler és Keller, 2006). A két szerző hangsúlyozza, hogy „a szlogen feladata az, hogy támpontot nyújtson a vásárlóknak, hogy megértsék, mi áll a márka mögött, és mi teszi különlegessé” (Kotler és Keller, 2006: 378-379.). Kohli, Leuthesser és Suri (2007: 416.) hasonló véleményen vannak: „A szlogenek ‚horogként’ vagy ‚fogantyúként’ szolgálhatnak a márka jelentésének megragadásában és abban, hogy közvetítsék, mi teszi különlegessé a márkát”. Emellett, míg a logó, vagy különösen a márkanév nehezebben módosítható, a szlogenek könnyen változtathatók; így a márkaidentitás dinamikus elemeként fontos szerepet játszanak, és „hídként szolgálhatnak a márka öröksége és a fejlődő, modern képe között” (Kohli, Leuthesser és Suri, 2007: 416.).

Érdemes kiemelni Sárközy (2009) gondolatát is, aki szerint a szlogen olyan mondat, amely a márka szöveges üzenetét hordozza. Véleménye szerint egy jól megalkotott szlogen kifejezi az egyedi értékesítési ajánlatot, a unique selling propositiont, USP-t is. Mint írja, a szlogen a márkakommunikáció elengedhetetlen része – egyszerre alapja és csúcspontja annak. Ahogyan Ries (2015) ugyanakkor rámutat, egy szlogen nem lehet eredményes, ha nem megjegyezhető. Stratégiai marketing tanácsadói tapasztalatai alapján öt technikát ajánl az emlékezetes szlogenek létrehozásához: rím, alliteráció, ismétlés, megfordítás és kétértelműség. Rosengren és Dahlén (2006) úgy vélik, hogy a szlogen fontos szerepet játszhat a márka presztízisének kialakításában is. A szerzők szerint, míg a logó kevésbé emberi, inkább vizuális és grafikai elem, amely elsősorban megragadja az emberek figyelmét, anélkül, hogy mélyebb gondolkodásra ösztönözné őket, addig egy szlogen inkább emberi interakciónak tekinthető, mivel rendszerint a mindennapi nyelvet használva közvetíti a márka értékeit.

A szlogenekkel foglalkozó szakirodalom számos olyan jellemzőt azonosított, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy egy szlogen hatékony és sikeres legyen. Papp-Váry „A márkanév ereje” (2020) című könyvében kifejti, hogy egy jó szlogennek több fontos jellemzője van. Először is, „megragadja” a márka pozicionálását; egyértelmű üzenetet közvetít, amely elmeséli a brand „sztoriját”. Fontos továbbá, hogy

vonzó legyen, és tartalmazza a fogyasztói előnyöket, valamint pozitív konnotációval bírjon. Egy jó szlogen inspirál, aktivizál, arra ösztönöz, hogy megvásároljuk a terméket, illetve további információkat akarjunk szerezni róla. Emellett viszonylag rövidnek kell lennie, általában nem hosszabb 5 szónál. Fontos szempont még, hogy megkülönböztető legyen: egyedi, eredeti, más, mint a versenytársaké. Hosszú távon is használhatónak és fenntarthatónak kell lennie, hogy a szervezet ne kényszerüljön annak lecserélésére. Ezen kívül harmonizálnia kell a logóval, könnyen megjegyezhetőnek és ismételhetőnek kell lennie, és az se baj, ha frappáns, blikkfangos. Végül, elengedhetetlen, hogy a szlogen ne csak az ügyfelek, de a kollégák körében is kedvelt legyen, szeressék azok is, akik képviselik a céget.

Annak ellenére, hogy a szlogenek fontosságát gyakran hangsúlyozzák, valójában csak néhányat tudunk felidézni közülük. Például, bár a Nike szlogenjét szinte mindenki ismeri („Just do it”), legnagyobb versenytársa, az Adidas szlogenje sokkal kevésbé marad meg az emberek emlékezetében (jelenleg: „Adidas is all in”). Ez is jól mutatja, hogy még a legnagyobb vállalatok számára is nehéz megtalálni a megfelelő, emlékezetes szlogent. Ez azonban nem azt jelenti, hogy egy jó szlogen ne lenne hasznos. Hatását ugyan nem szabad túlértékelni, de alábecsülni sem. Egy jól megalkotott szlogen nemcsak a márka imázsát erősíti, hanem közvetlenül hozzájárulhat az eladások növeléséhez is. Ezzel szemben egy gyengén megfogalmazott szlogen alááshatja a marketing- és értékesítési erőfeszítéseket.

A TURISZTIKAI SZLOGENEK JELENTŐSÉGE

A turisztikai szlogenek hasonlóan fontos szerepet töltenek be, mint a hagyományos termékek jelmondatai. Egy jól megválasztott szlogen hozzájárulhat egy desztináció vonzerejének megteremtéséhez, míg egy rosszul megfogalmazott vagy közhelyekre építő szlogen akár csökkentheti is a márkaépítés hatékonyságát. Pike és Page (2014) szerint a szlogen a legtöbb desztináció esetében a márkastratégia alapvető, nyilvános megnyilvánulása. Ez azt jelenti, hogy a szlogennek a desztináció legfontosabb jellemzőit kell a lehető legszemléletesebben közvetítenie

(Supphellen és Nygaardsvick, 2002). A szlogenek három fő funkcióval bírnak: erősítik a márka imázsát, segítik a márka felismerhetőségét, és elősegítik a márka megkülönböztetését a fogyasztók tudatában (Kohli et al., 2007). Egyes desztinációk sikeresen hoznak létre dinamikus, szuggesztív és könnyen felismerhető szlogeneket, amelyek segítik a nemzetközi szinten való pozicionálást. Más desztinációk azonban kevésbé sikeresek, mivel olyan szlogeneket választanak, amelyek nem váltanak ki hasonló hatást (Lehto et al., 2014). Általános egyetértés mutatkozik abban, hogy az egyedi üzenettel rendelkező, megkülönböztető szlogenek hozzájárulnak a desztináció jobb pozicionálásához, növelve annak egyediségét és ismertségét (Donaire és Galí, 2012). Ezzel szemben azok a szlogenek, amelyek mindent egyszerre próbálnak „eladni”, általában túl általánosak és kevésbé eredetiek, így nem nyújtanak konkrétumot a desztinációról. Klenosky és Gitelson (1997), valamint Obiol (2002) tanulmányai rámutatnak, hogy sok turisztikai szlogen nem kellően átgondolt és nem tükröz jól kidolgozott, koherens marketingstratégiát. Egy jó szlogen egyszerű, tömör, világos és közvetlen, és pontosan közvetíti a kívánt jelentést. Ha egy szlogen további promóciós anyagokra szorul ahhoz, hogy érthetővé váljon, az azt jelzi, hogy a szlogen önmagában kevésbé hatékony (Pike, 2004).

A turisztikai (desztinációs) marketing célú szlogenek megalkotásának nehézsége abból fakad, hogy a desztinációk esetében a szlogenalkotás sokkal bonyolultabb folyamat, mint a termékek vagy szolgáltatások esetében. A desztinációs szlogenek kialakításakor a szakembereknek számos tényezőt kell figyelembe venniük, amelyek befolyásolják a turisztikai élményt, beleértve a társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai feltételeket is (Supphellen és Nygaardsvick, 2002). Így nem meglepő, hogy a hatékony szlogenek létrehozása, amelyek sikeresen népszerűsítik a turisztikai desztinációkat, komoly kihívást jelent (Klenosky és Gitelson, 1997; Lehto et al., 2014).

Továbbá, a nemzetközi kampányok esetében a szlogenek kidolgozására kisebb mozgástér áll rendelkezésre, mint a logók esetében, mivel a szlogenek a nyelvi kódrendszerhez kötődnek. Bár a turisztikai szlogenek nyelve elsősorban az angol, fontos szempont, hogy azért más nyelveken is érthető és releváns legyen. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a turisztikai szlogenek megírása különösen nagy kihívást jelent:

olyan szlogent kell alkotni, amely hatékony, emlékezetes, egyedi, és egyben minden potenciális érdeklődőt megszólít. Ennek eredményeként viszont gyakran kevésbé egyedi, hanem inkább csak egyfajta biztonságos megoldásra törekvő szlogenek születnek, amelyek azonban kevésbé hatékonyak a turisták vonzása szempontjából. Bár eddig viszonylag kevés empirikus kutatás készült ezen a területen, egy 120 turisztikai desztináció szlogenjét vizsgáló elemzés során számos közös jellemzőt sikerült azonosítani. Ezek a közös szlogenjellemzők a következők voltak: a turisztikai szlogenek rövidek, jelentéssel bírók, a kínálati oldalra orientáltak, és gyakran tartalmazzak konkrét földrajzi utalást. Ez arra utal, hogy a turisztikai stratégiák két alapvető kritériumra összpontosítanak. Az első az, hogy a szlogenek rendkívül egyszerűek, minimális számú szót és fogalmat használva. A második kritérium az exkluzivitás: a szlogenek vonzereje az üzenet affektív (érzelmi) komponensére helyeződik, ezzel mutatva átmenetet a leíró (kognitív) stratégiákról az érzelmekre ható stratégiákra (Galí, Camprubí és Donaire, 2017).

A TANULMÁNY CÉLJA ÉS AZ ELEMZÉS ALAPJA

A fenti szakirodalmi áttekintésből kiindulva és annak eredményeire építve, azt tűztük ki célul, hogy összeszedjük, milyen szlogenek voltak használva Magyarország, valamint Budapest népszerűsítésére az elmúlt 20-25 évben, és ezek mit emeltek ki.

Ennek kapcsán felkutattuk a legfontosabb szlogeneket és azokat validáltuk néhány, turizmusban dolgozó szakemberrel, hogy nem maradt-e ki semmi gyűjtésünkől. A szlogenek összeszedésekor igyekeztünk azok megszületésének hátterét is megismerni. A vizsgálat során az egyik legérdekesebb dolognak az tűnt, hogy megnézzük, vajon mely szó, kifejezés jelenik meg leggyakrabban a szlogenekben.

Fontos hangsúlyozni, hogy a következőkben bemutatott szlogeneknél is használatban volt még néhány Magyarország, illetve Budapest esetében, ám azok csak rövid ideig jelentek meg, vagy akár csak egy-egy anyag erejéig, így bemutatásuk nem lett volna releváns. Vizsgálatunk során már csak terjedelmi okokból is a legfontosabb szlogenekre fókuszáltunk.

MAGYARORSZÁG ÉS BUDAPEST SZLOGENJEI AZ ELMÚLT BŐ KÉT ÉVTIZEDBEN

“Hungary – In the heart of Europe”
(1990-es évek vége, 2000-es évek eleje)

A kilencvenes évek végén és a kétezres évek elején használt szlogen logikus választásnak tűnt, hiszen Magyarországnak azt kellett üzennie az országról az Európai Unióhoz való csatlakozás (2004) előtt, hogy Európa fontos része. Vissza kellett tenni a “térképre” hazánkat, amit jól szolgált ez a megoldás. Ugyanakkor nagy hátránya volt, hogy rengeteg másik ország használt hasonló szlogent, így a volt szocialista országok is több esetben éltek vele. Ez még akkor is probléma, ha ezen országok közül még mindig leginkább Magyarországra volt elmondható, hogy Európa szíve, akár földrajzi elhelyezkedését, akár történelmét tekintve.

A „szlogenversenyt” erősítette az is, hogy jó pár nyugat-európai ország és főváros is időről-időre használta az “Európa szívében” („In the heart of Europe”) fordulatot.

A magyar szlogennek olyan változata is volt, ami az 1000 éves államiságot emelte ki, ami logikus választás volt a millenium kapcsán 2000-ben: “1000 years in the heart of Europe”.

Érdekes, bár nem meglepő módon ugyanez a szlogen időről-időre előkerül, akár Magyarországot bemutató prezentációk kulcs slide-jaként (ld. a Stipendium Hungaricum ösztöndíj, illetve a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara PPT-it), akár könyv címeként (Korniss, 1998). Vélhetően a szlogennel is összefüggésben lett ekkoriban Magyarország turisztikai logója is egy szív, piros-fehér-zöld színekben.

“Hungary – The Meeting Point”
(2000)

A 2000-es hannoveri világkiállítás pavilonjába készült az az imázsfilm, melynek szlogenje a “Hungary – The Meeting Point”, azaz „Magyarország – A találkozóhely” volt. Az akkori Országimázs Központ által

készített szlogent több kritika is érte, még ha a filmet magát nem is. A szlogen koncepciója egyébként az volt, hogy Magyarország az a hely, ahol találkoznak a kultúrák és tradíciók, ahol találkozik a múlt és jövő, Kelet és Nyugat, illetve az ezt megalapozó anyagok sokkal részletesebben adtak indoklást mindenre, példákkal együtt. Ez is – hasonlóan a “Hungary – In the heart of Europe” kampányhoz megjelent még ugyanebben az évben egy könyv címeként (Moldován, 2000).

“Welcome to Hungary - Europe’s new country of beauty”, illetve “One of Us – For more beauty, visit Budapest, a new capital of Europe”
(2003, 2004)

Érdekes gegre építő országmárka kampánnyal jelentkezett Magyarország 2003-ban, illetve 2004-ben, ami egyrészt arra épített, hogy 2003-ban Európa szépe egy magyar hölgy lett, Laky Zsuzsa személyében, másrészt, hogy Magyarország 2004-ben csatlakozott az Unióhoz. Utóbbira utalt a “new country”, majd a “new capital” a két szlogenben.

Az első szlogen úgy szólt: “Welcome to Hungary – Europe’s new country of beauty”. A második szlogen, de sokkal inkább címsor, headline pedig úgy hangzott: “One of Us”. És a folytatás: “For more beauty, visit Budapest, a new capital of Europe” azaz “Egy közülünk – Ha még több szépséget szeretnél látni, látogass el Budapestre, egy új európai fővárosba”.

Utóbbi apropója az volt, hogy a kampány szinte napra pontosan egy időben indult Magyarország 2004-es EU-csatlakozásával. Előbbi pedig azt mutatta, hogy milyen gyönyörűek a magyar nők. Ez, még ha igaz is lehet, nem biztos, hogy a legjobb megoldás a turisták csalogatására. Hiszen az utazási döntéseket egy családban a nő hozza, és hát ki akarná a férjét/barátját egy olyan országba vinni, ahol ilyen szép hölgyek vannak.

A kampány különleges elemeként emelhető ki, hogy a szépségkirálynő még repülőgép felfestésén is megjelent. Ahogy egy némileg kritikus blogger írta erről: “Magyarország, a fehéreneműben fekvő nők országa - nekem ez jutott róla eszembe” (Logout.hu, 2009).

“Hungary – The Land of Spas”
(2004)

Miután az Országimázs Központot a 2002-es kormányváltáskor megszüntették, az országimázs kampányok a Turizmus Rt-hez kerültek. Ez egyben filozófiai váltás is volt: míg az Országimázs Központ komplexebb országmárkázási feladatot látott el, addig a Turizmus Rt. feladata kizárólag a turizmus ösztönzése, a desztinációmárkázás lett.

Ennek egyik eleme volt 2004 környékén a “The Land of Spas” szlogen, melyhez egy 30 másodperces film készült, amiben többféle náció, többféle nyelven (német, angol, japán) mutatta be és mondta el, hogy milyen fantasztikus fürdői vannak Magyarországnak, beleértve a termálfürdőket és a vízi élményparkokat is. A végén még az is elhangzott, hogy Magyarország tartja egészségesen a világot: „Hungary keeps the world healthy”.

*“Hungary – Some Like it Hot”,
illetve “Budapest – A City to Visit, A City to Live”*
(2004)

A fenti “The Land of Spas – Hungary keeps the world healthy” kampánnyal nagyjából párhuzamosan futott az a gegre építő film, ami a floridai nyugdíjasokat célozta. Főszereplője a magyar származású Tony Curtis volt, aki leghíresebb filmje, a “Van, aki forrón szereti” (“Some like it hot”) kapcsán kacsintott ki: egyrészt egy kávézóban ül, a forró kávé szürcsöli, másrészt megbámulja a csinos pincérnő fenekét. (Ez a jelenet már 2004-ben sem tűnt feltétlenül helyénvalónak, pláne ma.) Eközben Budapest (és kizárólag Budapest) látnivalói jelentek meg, mely képsorok alatt az volt olvasható, hogy “Budapest – A city to visit, a city to live”.

“Talent For Entertaining”
(2005-2008)

A “Talent for Entertaining” szlogen kapcsán nehezen eldönthető, hogy ez egy turisztikai országszlogen és -kampány, vagy tekinthető általánosabb országmárkázásnak – hiszen voltaképp olyan értékeket közvetít, melyeket fontos volt az Európai Unió csatlakozás után mutatnunk, azaz, hogy Magyarország a tehetséges emberek országa. Mivel azonban a Turizmus Zrt. volt a kampánygazda, így a turisztikai kampányokhoz biztosan sorolhatjuk.

A kampány különlegességét az adta, hogy ismert embereket szerepeltetett – bár hozzá kell tenni, az ismertség némileg szubjektív dolog, hiszen a leghíresebb köztük valószínűleg Polgár Judit sakkozó volt, ám a többiek közülük még a magyarok egy jelentős része se nagyon ismerte.

Minimundus
(2008)

Ahogy erről a koncepcióról a Hír24 írta (2008): “Lendületesebb szlogenre, harsány színekre és matyómotívumokra cserélte több évig használt, gyászos színvilágú külföldi turisztikai országmárkáját a Magyar Turizmus Zrt.”.

A márkapillérek közé került a világváros Budapest, a személyesség, de ideemelték a készítőket azt is, hogy nincs tömegturizmus és hogy a táj viszonylag érintetlen. Megjelent még a kínálat változatossága, amely a márkakoncepció munkanevének ötletét is adta.

A Minimundus koncepció lényege ugyanis az volt, hogy Magyarországon a turista egymástól karnyújtásnyira a legkülönbözőbb „világokba” csöppenhet, hiszen megmártózhat a fürdők valamelyikében, hogy kipihenje a Forma-1, a Sziget Fesztivál vagy egy hortobágyi túra fáradalmait. Hazánk egy olyan kis sziget Európában, amelynek ugyan nincs tengerpartja és nagy hegyei, de történelmi öröksége és természeti adottságai révén izgalmas úti célt jelenthet. Az ötlethez az Artificial Group teremtett képi világot, amely a „Kis ország, nagy

élmények” nevet kapta. A kapcsolódó reklámfilm, illetve plakátok különlegességét az adta, hogy az ismert turisztikai helyszíneken óriás emberek jelentek meg, ld. „Minimundus”.

“A Love for Life”
(2008-2009)

Lényegében a Minimundussal párhuzamosan jelent meg, azon koncepció másfajta kreatív kifejtése volt, hasonló vizuális koncepcióval.

Érdekesség, hogy míg az Egyesült Államokban ugyanezt a szlogent alkalmazták, mint Nagy-Britanniában, addig a német nyelvterületeken ezzel egyidőben más koncepciókkal is lehetett találkozni, például Svájcban azzal, hogy “Keine Berge doch Spitze” (“Hegyek nélkül is vannak csúcsaink”). (Hír24, 2008)

Az “A Love for Life” szlogent ugyanakkor viszonylag hamar lecserélték, aminek egyik oka az lehet, hogy Szlovénia 2007-ben választotta ki az “I feel love, I feel Slovenia” jelmondatot, ami valljuk be, mint szlogen jóval erősebb, hiszen egyben az ország nevével is játszik, benne a love szóval. Nem véletlen, hogy azóta is ezt használják a Szlovénia-kampányok során.

“Hungary - World of Potentials”
(2011)

Az ehhez a szlogenhez kapcsolódó film a Budapestnek készült “Budapest, Get engaged” befektetésösztönző film egyfajta folytatása volt.

A 2010-es év végén publikált közel 7,5 perces film különlegessége, hogy nemcsak a turisztikai látnivalókat mutatja be, hanem eközben azt is, hogy mennyi mindent adtak magyar feltalálók a világnak, mint a telefonközpont, a hűtő, a puha kontaktlencse, a gramofonlemez, a Kodály-módszer, az Excel vagy a Prezi. A film dramaturgiai keretét az adja, hogy egy ifjú pár repülőgéppel Magyarországra érkezik, majd miután ennyi mindennel találkozott a fiú és a lány, sok mindent láttak, illetve átéltek, úgy döntenek, hogy nem szállnak fel a visszafelé tartó

gépre, hanem Magyarországon maradnak. Mind a film hosszúsága, mind annak tartalma miatt így ez elsősorban a magyarokra hathatott, még ha a szlogen angol nyelvű is volt: "World of Potentials". Pontosabban volt egy kiemelt külföldi célcsoport: a filmet Magyarország EU-soros elnöksége (2011 első féléve) alatt vetítették az idelátogató küldöttségeknek a különböző rendezvényeken, ezért is volt logikus választás a Magyarország potenciálját kiemelő kapcsolódó szlogen. És ezért is készült a film a Külgazdasági- és Külügyminisztérium, és nem a Turizmus Zrt. megbízásából.

"Budapest – Be a winter "invader"!"
(2008)

Bár ez egy Budapest fókuszú kampány, mégis érdemes kiemelni annak szellemessége miatt, és azért is, mert a Turizmus Zrt., valamint a MALÉV légitársaság közösen finanszírozta.

Miként a reklámszöveg mondja:

"A rómaiak 400 évig, a törökök 150 évig, a szovjetek pedig 45 évig voltak itt. Te vagy az első, akit tényleg szívesen látunk, ha tovább maradna. Tölts nálunk egy plusz éjszakát!"

("After 400 years of the Romans, 150 years of the Ottomans and 45 years of the Soviets you'll be the first who is welcome to stay longer, So have an extra night on us!")

Majd így folytatja:

"Olyan sok felejthetetlen dolog van itt, amit megtapasztalhatsz!

Szánj elég időt mindegyikre! Foglalj 3 éjszakára, és a negyediket ajándékba adjuk."

("There are so many unforgattable things to experience here. Make time to see them all. Book three nights and get a forth free.")

Ez a reklámszöveg egy különleges utalás a történelmi múltunkra, viszont kérdéses, hogy a külföldi közönség számára az üzenet szellemessége mennyire volt dekódolható. Hiszen egy üzenet akkor működik a legjobban, ha már meglévő memória struktúrákra épít. Kevesen ismerik annyira a magyar történelmet, hogy tudjanak a török megszállás 150 vagy a szovjet katonák 40 évéről hazánkban.

“Think Hungary – More than expected”
(2013-2018)

A “Think Hungary – More than expected” szlogent 2013-ban vezették be. A kapcsolódó, díjnyertes imázsfilmben megjelent a kultúra, az építészeti remekművek, a csodaszép tájak, gyógyvizeink, pár gasztronómiai specialitás – majd a videó végéhez közeledve a befektetőket célzó magyar ötletesség és kreativitás.

A “Think Hungary – More than expected” szlogen kétségtelen pozitívuma, hogy túllépett a klisészerű “Fedezze fel” vagy “Gyönyörű” szavak alkalmazásán. Ugyanakkor a “több, mint” az egyik leginkább elhasznált szókapcsolat a marketingkommunikációban.

A “több, mint amit várt” szlogen további hátránya, hogy kissé peszsimistán alulpozicionálja hazánkat, hiszen azt közvetíti, hogy alapjában véve az ide utazást tervezők nem sokat várnak, nem sok jót feltételeznek Magyarországról.

Érdekesség, hogy a Telegraph magazin 2016 végén publikált “Mapped: The world’s best (and worst) tourism slogans” cikkében egyenesen a világ legrosszabb turisztikai országszlogenjének választotta (The Telegraph, 2016).

“Budapest – Spice of Europe”
(2018–)

Ahogy 2004-ben egy Budapest-fókuszú kampány és egy spa-fókuszú kampány párhuzamosan futott, úgy 2018-ban is egy Budapest kampánnyal indította el a nemzetközi kommunikációt a Magyar Turisztikai Ügynökség. Mindehhez új Budapest-logó készült, ahol a BUD kiemelése a turisztikai desztinációs, például reptereken látható kódra utal, a hullám pedig a Dunára. E mellé rengeteg tartalom, egy új weboldal és egy új imázsfilm is készült, a Graphasel ügynökség bevonásával. Mint írták, a “Spice of Europe” szlogennel a főváros “metaforikus fűszerességét és sokszínűségét” szerették volna bemutatni (WeLoveBudapest, 2018). Ahogy a Graphasel ügynökség koncepcióleírása fogalmaz: “Budapest Európa fűszere, mert itt egy vendég ugyan megtalál minden

klasszikus, kozmopolita, európai fővárosra jellemző értéket, a történelmi örökséget, eklektikus és elegáns építészetet, színes kulturális kínálatot, első osztályú gasztronómiát, virágzó divat és dizájn szcénát, de mindemellett a város felszabadult hangulata folyamatosan stimulálja az utazók érzékszerveit” (WeLoveBudapest, 2018).

Az első kampányfilmben egy fiatal pár vezette át a reklámfilm nézőit a városon, a Művészetek Palotájától a Kisföldalattin és a Vasarely Múzeumon, a Széchenyi és a Gellért fürdőn, a Várkert Bazáron és az Országházon át. A történet szerint a fiú már járt itt kiskorában, és felnőttként szeretné megmutatni kedvesének is a magyar fővárost. A megsárgult fényképen, amit a lánynak mutat a repülőn, egy kisfiú látható egy nagy kondér gulyás előtt, ahogy a végén is gulyást esznek, mely kissé csípős (azaz spicy) a lánynak.

„WOW Hungary”
(2018-)

A Turizmus Summit 2018 konferencián ismertették Magyarország legújabb, azóta is használt turisztikai szlogenjét: ez lett a “WOW Hungary”. Ahogy a Magyar Turisztikai Ügynökség kiemelte: “A szlogen, a “WOW Hungary” egyszerre figyelemfelkeltő és mégis egyszerű, a WOW szó pedig amellet, hogy mindenki ismeri a világon, és a rácsodálkozó meglepetésre utal, Magyarország országmárkájában mozaikszó is: a Wellspring Of Wonders szlogenből alakul ki, amely az országra mint a csodák forrására utal. Az új arculatban elkészült logó fő motívuma a hármas halom szimbolikájából ered, és megjelenik benne az út mint motívum is, amely Magyarország bejárhatóságát és a felfedezést, utazást szimbolizálja.” (MTÜ, 2018)

ÖSSZEFOGLALÁS: SOKFÉLE KAMPÁNY, RENGETEG SZLOGEN – DE EURÓPA A KÖZÉPPONTBAN

Egy turisztikai szlogen akkor hatékony, ha megragadja a hely jellegét, megkülönbözteti azt a versenytársaitól, azaz más helyektől, arra ösztönzi a turistákat, hogy többet tudjanak meg a desztinációról, és végül, hogy úgy döntsenek, elutaznak oda. A szlogen sajátossága, hogy mindezt a lehető legrövidebb formában kell tennie: egy szlogen általában legfeljebb öt szóban mondja el a hely egyediségét.

Miként az előzőekben bemutatott esetekből látható, jó pár törekvés, kampány volt az elmúlt évtizedekben Magyarország népszerűsítésére, amihez szinte mindig új szlogen is társult. Ha végignézünk a szlogenek listáján, egyértelműen látszik az is, hogy vannak koncepciók, melyek időről-időre felbukkannak (például, hogy Budapestre kell fókuszálni, vagy hogy a vizet kell a központi elemmé tenni).

A legfontosabb azonban talán mégis az, hogy van egy visszatérő eleme a szlogeneknek, ez pedig az arra való utalás, hogy Magyarország, illetve Budapest az európai kontinens része, mi több, annak szíve vagy éppen fűszere.

Már az 1990-es évek végén, 2000-es évek elején megjelent ez a gondolat, amikor az lett a fő szlogen, hogy „Hungary – In the heart of Europe”, illetve a millenium kapcsán „1000 years in the heart of Europe”. Ugyanúgy Európát emelte ki az emlékezetes szépségkiránynős kampány az EU-csatlakozásunkhoz kötődően: „Welcome to Hungary - Europe’s new country of beauty”, illetve „One of Us – For more beauty, visit Budapest, a new capital of Europe”. Végül, de nem utolsósorban, most Budapest turisztikai szlogenje az, hogy „The spice of Europe”, azaz a magyar főváros Európa fűszere.

Érdeemes itt visszautalni Galí, Camprubí és Donaire (2017) kutatási eredményeire, akik 120 turisztikai desztináció szlogenje alapján a következőre jutottak: a szlogenek rövidek, jelentéssel bírók, a kínálati oldalra orientáltak voltak, és gyakran tartalmazznak konkrét földrajzi utalást. Ahogy láttuk, Magyarország, illetve Budapest esetében ez a földrajzi utalás az Európához való tartozás hangsúlyozása. Az érzelmi töltetet pedig a „spice” azaz „fűszer”, illetve a „WOW” jelenti.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Donaire, J.A. – Galí, N. (2012). Eslóganes turísticos: Un análisis de los eslóganes de los destinos catalanes. *Boletín De Louisiana. Asociación De Geógrafos Españoles*, 60, pp. 521–533.
- Galí, N. – Camprubí, R. – Donaire, J. A. (2017). Analysing tourism slogans in top tourism destinations. *Journal of Destination Marketing & Management*, 3(6), pp. 243-251., <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2016.04.004>
- Healey, M. (2009). *Mi az a branding?* Budapest: Scolar Kiadó
- Hír24 (2008). Matyómintára cserélt példaképek. https://24.hu/fn/uzleti-tippek/2008/03/18/matyomintara_cserelt_peldakepek/, megjelenés: 2008. március 18., letöltés: 2018. július 31.
- Klenosky, D. B. – Gitelson, R. E. (1997). Characteristics of effective tourism promotion slogans. *Annals of Tourism Research*, 24(1), pp. 235-238.
- Kohli, C. – Leuthesser, L. – Suri, R. (2007). Got slogan? Guidelines for creating effective slogans. *Business Horizons*, 50, pp. 415–422., <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2007.05.002>
- Korniss, P. (1998). *Hungary: In the Heart of Europe*. Officina Nova.
- Kotler, P. – Keller, K. L. (2006). *Marketingmenedzsment*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Lehto, X. – Lee, G. – Ismail, J. (2014). Measuring congruence of affective images of destinations and their slogans. *International Journal of Tourism Research*, 16(3), pp. 250–260., <https://doi.org/10.1002/jtr.1923>
- Logout.hu (2009). Magyarország, mint turisztikai márka. https://logout.hu/cikk/magyarorszag_mint_turisztikai_marka/teljes.html, megjelenés: 2009. április 25., letöltés: 2021. augusztus 5.
- Moldován, T. (2000) (szerk.). *Hungary The Meeting Point*. Athenaeum 2000 & Viva Media Holding.
- MTÜ (2018): WOW Hungary – Elkészült Magyarország új turisztikai országmárkája. Magyar Turisztikai Ügynökség. <https://mtu.gov.hu/cikkek/wowhungary-elkeszult-magyarorszag-uj-turisztikai-orszagmarkaja-786>, letöltés: 2018. december 01.

- Obiol, E. (2002). Marcas turísticas y territorio: Un análisis geográfico del turismo Valenciano. Cuadernos De Turismo, 9, pp. 85–101.
- Papp-Váry Á. (2020). A márkanév ereje – A sikeres brandépítés alapjai. Budapest: Dialóg-Campus Kiadó
- Pike, S. (2004). Destination brand positioning slogan: Towards the development of a set of accountability criteria. Acta Turística, 16(2), pp. 102–124.
- Pike, S. & Page, S.J. (2014). Destination Marketing Organizations and destination marketing: A narrative analysis of the literature. Tourism Management, 41, 202-227., <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.09.009>
- Ries, L. (2015). Battlecry – Winning the battle for the mind with a slogan that kills. Ries Pieces' Publishing, US.
- Rosengren S. – Dahlén, M. (2006). Brand-slogan matching in a cluttered environment. Journal of Marketing Communications. 12(4), pp. 263-269. <https://doi.org/10.1080/13527260600714700>
- Sárközy I. (2009). Szlogenmeghatározások. www.szlogenek.hu/szlogenmeghat.php, letöltés: 2017. november 10.
- Supphellen, M. – Nygaardsvik, I. (2002). Testing country brand slogans: Conceptual development and empirical illustration of a simple normative model. Brand Management, 9(4–5), 384–395. <https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2540085>
- The Telegraph (2016). Mapped: The world's best (and worst) tourism slogans. <https://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/mapped-the-worlds-best-and-worst-tourism-slogans/>, megjelenés: 2016. december 22., letöltés: 2018. július 31.
- WeLoveBudapest (2018): Budapest – Spice of Europe – Új imázsfilm viszi hírünket a nagyvilágban. <https://welovebudapest.com/2018/05/14/budapest-spice-of-europe-uj-imazsfilm-viszi-hirunket-a-nagyvilagban/>, megjelenés: 2018. május 14., letöltés: 2018. július 31.

